

ROMOVÉ A NÁBOŽENSTVÍ

Andrea Hudáková a Zdeněk Vojtíšek

Romy většinová společnost vnímá jako sociální skupinu nebo jiné etnikum, ale o jejich duchovním světě toho často moc neví. Většina Romů u nás a na Slovensku se hlásí k některé z křesťanských církví. Tímto rámcem ale jistě nemůžeme vymezit jejich náboženské prožívání. Jaká vlastně je víra Romů? Je něčím specifická, nebo je to jen soubor pověr a magických praktik?

Dingir jako populární odborný časopis má pouze omezený rozsah, takže na jeho stránkách nemůžeme uvítat všechny, kdo by se k tématu „Romové a náboženství“ mohli a měli kompetentně vyjádřit. Některé však ano. Zvláštním potěšením pro nás bylo setkat se se studenty romistiky Filozofické fakulty UK a s jejich učitelkou - doc. Milenou Hübschmannovou (rozhovor **Archetypy již z Indie**). Přehled tématu dává další - tentokrát slovenská - osobnost etnologie, dr. Arne Mann, v úvodním tematickém článku **Duchovní kultura Rómov**. Pro Dingir jako časopis o současné náboženské scéně je zvláště zajímavé, že dr. Mann spojuje možnost sociálního vzestupu romské menšiny s rozvinutím jejího duchovního života. O něco takového se pokoušejí i některé naše křesťanské církve a náboženské společnosti. Často zdůrazňují, že křesťanský lid Boží tvoří lidé **Ze všech národů a ras**.

Brněnská etnoložka dr. Hana Dvořáková nás vyvádí z popisů soukromého duchovního života a náboženských obyčejů k veřejným a hromadným **romským poutím**. Tu patrně nejzajímavější, romskou pouť do francouzského městečka Saintes-Maries-de-la-Mer **ke svaté Sáře**, fotograficky zdokumentoval dr. Jaroslav Balvín, referent pro národnostní menšiny pražského magistrátu. Výběr z jeho úžasné kolekce tvoří zadní stranu obálky tohoto Dingiru.

Stálou ambicí Dingiru je poskytovat možnost mladým vědcům a studentům publikovat výsledky jejich práce. V tomto Dingiru dvě doktorandky, Mgr. Markéta Hajska a Mgr. Lucie Hrdličková, popisují okolnosti dvou nejdůležitějších přechodových ritů: **křtu** a **pohřbu**. Do kategorie mladých vědců patří i Mgr. Marek Jakoubek a Bc. Lenka Budilová. Se čtenáři Dingiru se dělí o výsledky svého výzkumu **přísahy u kříže**. Mgr. Ondřej Kováč zase poskytl redakci svou diplomovou práci, v níž mapuje stav křesťanské misie mezi Romy v letech 2001-2002.

Úvodní článek tématu je psán slovensky. Není to náhoda ani omyl - to ostatně dokazuje i další článek slovenského autora (**Federace Damanhur**), který jsme také nenechali přeložit do češtiny. Dingir nemá mnoho čtenářů na Slovensku, ale chce tímto postojem vyjádřit, že nejen naše jazyky, ale i národy k sobě mají historicky a kulturně blízko.

Když jsme začali koncem roku připravovat toto číslo, netušili jsme, jak bude aktuální. Úvodník píšeme v době, kdy se s vyostřením situace v romských osadách na východním Slovensku znovu zvedla vlna zájmu o romskou problematiku. Uvědomujeme si, že politici na jedné straně česko-slovenské hranice činí třeba ekonomicky dobrá, ale sociálně ne dost dobře promyšlená rozhodnutí, nebo na druhé straně zastávají postoje, které mohou podporovat rasistické nálady v zemi. Toto číslo Dingiru proto nemůže sloužit jen ke chladnému akademickému popisu zajímavých fenoménů, ale chce být i možností vzájemného oslovení a výzvu k pochopení romského duchovního světa, k pěstování úcty k této kultuře a vztahu k jejím nositelům.

Andrea Hudáková, DiS (*1976), je absolventka Evangelikálního teologického semináře a studentka posledního ročníku Evangelické teologické fakulty UK v Praze.
PhDr. Zdeněk Vojtíšek (*1963) je odborným asistentem na katedře psychosociálních věd Husitské teologické fakulty UK, mluvčím Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů a šéfredaktorem časopisu Dingir.

OBSAH

Romové a náboženství <i>(Andrea Hudáková a Zdeněk Vojtíšek)</i>	1	
Esoterní politická alternativa <i>(Ivan Štampach)</i>	2	
Dinosauři v Edenu <i>(Štěpán Smolen)</i>	3	
Z domova		
Docela lehce uvěřitelné <i>(Zdeněk Vojtíšek)</i>	6	
Zahraničí		
Federace Damanhur <i>(Lucia Grešková)</i>	8	
Téma		
Duchovní kultura Rómov <i>(Arne B. Mann)</i>	10	
Křtem proti zlým silám <i>(Markéta Hajska)</i>	13	
Romské poutě a svatá Sára <i>(Hana Dvořáková)</i>	16	
Přísaha u kříže <i>(Marek Jakoubek a Lenka Budilová)</i>	18	
Smrt a pohřeb u Romů <i>(Lucie Hrdličková)</i>	19	
Ze všech národů a ras <i>(Martin Kořínek, Ondřej Kováč, Klára Tydlitátová, Zdeněk Vojtíšek)</i>	22	
Rozhovor		
Archetypy již z Indie rozhovor s Milenou Hübschmannovou <i>(Andrea Hudáková a Zdeněk Vojtíšek)</i>	26	
Recenze		28
Zprávy		30
Info-servis		32
Rejstřík		33
Reflexe		
Potřebujeme jeden druhého <i>(Petr Klásek)</i>	34	
Pro mír a harmonii <i>(Jan Lajka)</i>	35	
Dopisy		36

Esoterní tradicionalismus vstupuje do politiky

ESOTERNÍ POLITICKÁ ALTERNATIVA

Ivan O. Štampach

Po období někdejší slávy dožívá v náboženství a politice, jako ostatně v celku kultury, liberální a pluralitní pojetí. Brzy se vůči němu vzedla vlna odporu. I když se popřípadě uznává liberální přínos pro lidská a občanská práva, namítá se, že v postmoderním liberalismu jsou náboženské (a jiné názorové) směry uzavřeny do sebe, každá skupina si stačí sama, neobtěžují jiné svými názory a nenechají se obtěžovat, nepotřebují mezi sebou komunikovat. Vnitřní svět druhých je liberálovi obvykle lhostejný. Postmoderní liberalismus si programově neklade otázku po pravdě.

Odpůrci kladou proti liberalismu obvykle jakýsi vykonstruovaný konzervatismus. Není to přirozené lpění na tradici vlastní určitým regionům a společenským vrstvám. Spíše si lidé unavení liberalismem libovolně vybírají témata, prohlašují je za fundamenty víry a občanského života, popřípadě se snaží je vnucovat jiným lidem a celku společnosti. Západní fundamentalisté bývají nesnášenliví k jiným vyznáním. Zároveň podporují minimální stát v tom smyslu, že by se kompetence dosud náležící volené reprezentaci předaly do rukou nikým nevolených a nikomu nezodpovědných subjektů. Místo vlády zákona nastupuje v praxi moc silnějšího a bezohlednějšího. S tím organicky souvisí zdůrazňovaný požadavek fundamentalistů, zejména v USA, maximálně rozšířit právo užívat střelné zbraně. Velmi časté jsou rovněž požadavky na mravnostní cenzuru a na uplatňování drakonických trestů včetně hojně uplatňovaného popravování.

Perennialistická škola

Mýlil by se, kdo by se domníval, že dožívající liberálové a vitální fundamentalisté jsou jedinými hráči na západní náboženské a politické scéně. Zatím spíše na okraji, leč jako budoucí možná alternativa se pohybují *tradicionalisté*. Od konzervativců, s nimiž jsou zaměňováni, se liší tím, že nechtějí konzervovat nějakou uplynulou etapu náboženského nebo politického života. Především nejsou fundamentalisty v uvedeném smyslu. Domnívají se totiž, že v hloubce jednotlivých náboženství je společná tradice; má to být předávání obsahu počátečního zjevení a zároveň podnět k tomu, aby i druzí zažili osvícení, které zjevuje transcendenci. Zjevují se věčné pravdy. Proto se tato škola označuje také

jako *perennialistická* (lat. *perennis* - věčný). Moudrost, která je v základu duchovních cest, je skrytá. Je nesnadno dostupná, není plně obsažena ve vnější podobě náboženství. V tomto smyslu je *esoterní*.

Esoterní tradicionalisté netvoří kompaktní školu. Je však třeba říci, že zahrnuje jistý praktický přístup k exoterním (vnějším) náboženským tradicím. Totiž stoupenci převzápivě akceptují ortodoxii svých náboženství. Odmítají liberální zjednodušení, tedy popularizaci, která je i zploštěním a zpozvrchněním. Mnoho se neočekává od horizontálních vztahů mezi náboženstvími, tedy ani od diplomacie náboženských představitelů.

Je to ale i religionistická škola; její představitelé se na prestižních univerzitních pracovištích podílejí na bádání a publikování v tomto oboru. Lze říci, že jde o *angažovanou religionistiku*. Netváří se jako objektivní, distancované zkoumání. Přiznává východisko v případné duchovní zkušenosti a zcela jistě v konkrétní filozofii náboženství. Jednotlivci se orientují na křesťanství, islám, buddhismus, alchymii a jiné hermetické disciplíny, na některá archaická náboženství, případně také na oživované antické náboženství.

Na počátku jsou religionisté

Zakladatelskou generaci tradicionalistické školy tvoří trojice výrazných postav, jejichž vrcholné působení sahá do doby kolem poloviny 20. století. Švýcar německého jazyka Frithjof Schuon (1907-1998), sám podle své volby muslim blízký sufismu, byl filozoficky blízký platonismu, k němuž spatřoval paralely také v Šankarově advaita védantě.

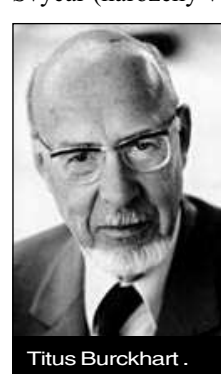
Jeho starší současník, Francouz René Guénon (1886-1951)¹ byl badatelem tradičních symbolů a doktrín. Byl radikálním kri-

tikem moderní společnosti. Považoval ji za úpadkovou, žijící v temném věku ve smyslu hinduistických nauk. Od metodologie profánních věd odlišoval postupy posvátných věd, které se opírají o duchovní zkušenost a tradici. Závěr života trávil v súfijské komunitě v Egyptě.

Frithjof Schuon.

Třetí protagonist, francouzsky mluvící Švýcar (narozený v Itálii) Titus Burckhart

Titus Burckhart.

(1908 - 1984),² byl třetí v linii významných kulturních osobností v téže rodině; byl prasnovcem osvícensky laděného filozofa náboženství Jacoba a synem sochaře Carla Burckhardta. Jeho názory a zájmy by-

ly podobné Schuonovým a Guénonovým. Zvláště se zajímal o výraz tradice v umění. Byl znalcem sakrálního umění napříč kontinenty a věky. Zabýval se víc než oba kolegové evropskou hermetickou tradicí.

Na tuto zakladatelskou generaci navazují pozdější a současní autoři. Z nich si zvláštní pozornost zaslouží Seyyed Hossein Nasr, profesor islámských studií na Georges Washington University. Tradiční islámské nauky a esoterní praktiky svého vyznání konfrontuje s jejich obdobami v jiných náboženstvích, ale též s tradiční západní filozofií a s vědou.

Uznávaný a hojně překládaný religionista na Syracuse University (Michigan, USA) Huston Smith se věnuje srovnávacím studiím významných náboženství a specializuje se na jejich zpěv.³ Za připomenutí stojí odborník na tibetský buddhismus Marco Pallis řeckého původu nebo původně lékař a lingvista, později uznávaný religionista William Stoddart.

Americký indiánský autor Ohiyesa, západním jménem Charles A. Eastman, v první polovině minulého století interpretoval ve svých knihách v religionistické souvislosti tradiční náboženství původních Američanů. Jeho pokračovatelem je medicínar a mistr Slunečního tance Thomas Yellowtail, který za spolupráce svého adoptivního syna Michaela Fitzgeralda publikuje své spirituální postřehy ve sbornících nakladatelství World Wisdom Books, které se věnuje těmto myšlenkám.

Poněkud stranou od protagonistů perennialistické školy, ale názorově blízko stál italský hermetik a znalec jógy Julius Evola (1898-1974), jakož i náš současník Francouz Alain Benoist, jehož spirituální orientace jde před křesťanství, k antickým kořenům evropské kultury.

Náboženství a politika z jednoho úhlu

Tyto a další osobnosti spojují svůj svérázný náboženský tradicionalismus s tradicionalismem politickým. Nejde o aktivní směr. Sotva bychom našli politickou stranu, která by usilovala o podíl na moci s tímto programem. Možná jde spíše o „předpolitické“ úvahy, o politickou antropologii, o pojetí dějin, o hodnocení směrů a proudů.

Tradicionalisté považují za začátek úpadku francouzskou revoluci na konci 18. století. Ukazují, že přinesla jakobínskou diktaturu a pak napoleonskou tyranii. To je předznamenání despotických režimů, krvavých revolucí a totálních válek dalších století. Kritizují osvícenskou ideologii jako původce těchto omylů. Jejich kritika jde popřípadě zpět až k renesanci jako prvnímu odloučení od náboženské a politické tradice.

Kritizují představu o občanské rovnosti. Poukazují na různé vlohy a různá omezení

Nástin amerického sporu o evoluci

DINOSAURŮ V EDENU

Štěpán Smolen

Tragédie na střední škole v Columbine (1999), kdy dva studenti postříleli 13 svých spolužáků a poté zabili sami sebe, ve Spojených státech znovu rozvířila diskusi nad vztahem morálky a vzdělávání. Republikánský kongresman Tom DeLay tehdy v reakci na událost řekl: *Náš školní systém učí děti, že nejsou ničím víc než zvelebenými opicemi, které evoluce pozvedla z jakési prvopočáteční polévky.*¹ Nebyl jistě prvním, kdo spojil evoluční teorii s ohrožováním mravnosti, případně křesťanských pravd; jen připojil svůj hlas k nejméně stoleté americké tradici.

Pře o evoluci, stvoření světa a původ člověka je v současné Americe stále velkým tématem. Podle prvního relevantního průzkumu Gallupova ústavu z roku 1982 byly Spojené státy rozděleny téměř přesně na dvě poloviny - jedna věřila v biblický popis stvoření, druhá pak ve vývojovou teorii.² Během následujících dvaceti let se ve veřejném mínění neprojevil žádný výrazný posun. I dnes důvěřuje 45 % Američanů spíše popisu v biblické knize Genesis než evoluční teorii.³

Okénko do historie

Počátky odporu vůči myšlence evoluce jsou v Americe spojeny zejména s hnutím křesťanského fundamentalismu, které se utvářelo v prvních dvou desetiletích 20. století jako reakce na překotný vývoj moderní kapitalistické společnosti směrem k sekularismu a liberalismu. Fundamentalisté, jejichž jméno je odvozeno od dvanáctisvazkové řady spisů *The Fundamentals* (Zákla-

dy) z let 1905-1915, hájili doslovný výklad Písma a z vědy odmítali vše, co neodpovídá biblické pravdě. Hlásili se také ke společenskému konzervatismu ve spojení s liberálním hospodářstvím. Zprvu převažoval mezi zastánci tohoto proudu kompromisní pohled na evoluci - tzv. *day-age creationism* (kreacionismus dne-věku), podle nějž jednotlivé dny stvoření odpovídají epochám trvajícím statisíce i miliony let.

Jiná teorie se objevila roku 1909 v poznámkách k novému vydání bible krále Jakuba, redigovaném baptistou Cyrusem Scofieldem. Tento nový, též kompromisní, přístup - tzv. *gap creationism* (kreacionismus mezery) - se snažil vysvětlit stáří Země, které neodpovídalo dřívějším odhadům utvořeným podle biblických genealogií. Podle Scofieldova pojetí se mohla mezi prvním dnem stvoření a dny dalšími klenout miliony let trvající mezera.

⇒ Pokračování na další straně.

jednotlivců. Lidskou různost lépe vystihuje tradiční hierarchické uspořádání společnosti. Připomínají středověké odlišení společenských rolí na *oratores* (modlitebníci), *bellatores* (bojovníci) a *laboratores* (manuální pracovníci), ba rovněž i indický kastovní systém. Hledají způsob, jak různost uplatnit v odlišných podmínkách.

Kloní se spíše k nějaké novodobé období posvátného Impé-

ria než k národním liberálním státům vzniklým na jeho troskách v 19. a 20. století. Socialismus, ať v komunistické nebo nacistické podobě, shledávají krutým. Ale ani liberalismus v jeho různých obměnách neuniká jejich kritice. Ukazují na jeho skrytý rasismus, který spočívá ve vnučování modelu vytvořeného západní civilizací národům s odlišnou tradicí. Proto také ostře odsuzují globalizaci a zdůrazňují právo jednotlivých etnických a kulturních celků na odlišnost.

⇒ Dokončení na další straně dole.

Některé z publikací v duchu esoterického tradicionalismu.

Přibližně ve stejné době, roku 1913, se dostala ke slovu radikálnější teorie adventisty Johna McCreadyho Price. Ten v knize *The Fundamentals of Geology* (Základy geologie) dokazoval na základě geologických výzkumů nízké stáří Země, jež odhadoval v souladu s Biblií na pouhé tisíce let. Jeho pojetí, které může být chápáno jako počáteční impuls později úspěšného hnutí kreacionismu mladé Země (*young Earth creationism*), však získalo v následujících padesáti letech jen malou odezvu.

Odpor vůči evoluci v Americe první poloviny 20. století se však v zásadě nemusel opírat o kreacionismus jakožto o alternativní vědeckou teorii. Častější byly argumenty mravní a apologetické. Takový náhled reprezentoval například významný politik a řečník William Jennings Bryan. Nezáleželo toliko na vědecké správnosti evoluce: pokud však tato teorie přivádí člověka ke ztrátě víry, je třeba ji odmítnout a neměla by se ani vyučovat na školách.

Pod vlivem takové rétoriky se ve 20. letech začaly objevovat první protievoluční zákony - nejprve roku 1923 v Oklahomě a na Floridě, o dva roky později pak v Tennessee a potom i jinde převážně na jihu a západě Spojených států. Avšak i bez zákonných opatření byla účinným nástrojem proti evoluci autocenzura. Vydavatelé z obavy před finančními ztrátami, jež by mohli utrpět publikací knih obsahujících teorie odmítané církvemi a mnohými rodiči, raději evoluci vypouštěli z učebnic. Brzy se však začaly ozývat i hlasy odpůrců protievolučních zákonů. Spor mezi oběma tábory je

v očích americké veřejnosti dodnes symbolizován především tzv. Scopesovým opičím procesem z roku 1925, v němž stranu odpůrců evoluce reprezentoval právě Bryan.

Soud se jednoznačně nepřiklonil ani k jedné straně, v pozdějších letech však vznikl mýtus, podle nějž se v procesu vlastně jednalo o spor racionality a lásky ke svobodě s tmařským náboženstvím a sociálním konzervatismem. Tento obraz pomohla utvořit divadelní hra (a později i film) *Inherit the Wind* z roku 1955, jejíž autoři se na příkladě Scopesova procesu snažili ukázat hrozbu, jakou se může stát názor „morální většiny“ pro svobodné hledání pravdy.⁴ Poukazovali takto na aktuální politické problémy Spojených států v době protikomunistického „honu na čarodějnice“ senátora McCarthyho.

Opravdu významný impuls ke změně protievolučních zákonů se objevil až roku 1968 s procesem Eppersonová versus stát Arkansas. Soud v tomto případě uznal právo učitelů biologie vyučovat evoluci a arkansaský zákon proti evoluci označil za protiústavní. To se stalo precedentem a brzy následoval pád podobných zákonů i v ostatních státech.

V reakci na toto postupné vytlačování biblického pojetí stvoření ze škol kreacionisté vypracovali nový přístup - tzv. vědu o stvoření (*creation science*). Prezentovali ji jako vědeckou alternativu darwinismu, která si zaslouží ve školních osnovách stejné zastoupení jako evoluční teorie. Za touto taktikou stojí především hnutí kreacionistů mladé Země.⁵

Mladá Země

Roku 1961 vyšla kniha *The Genesis Flood* (Potopa podle knihy Genesis),⁶ jejíž autoři - inženýr Henry Morris a starozákonní učenec John Whitcomb - se pokusili shromáždit vědeckou evidenci pro biblickou potopu. V návaznosti na J. McCreadyho Pricea odhadli stáří Země ne na miliardy, ale na tisíce let. Fosilní pozůstatky a kostry dinosaurů se podle nich váží k těm druhům, které se nevešly na Noemovu archu. Kniha přesvědčila řadu fundamentalistických a evangelikálních křesťanů a kreacionismus mladé Země se brzy stal populárnějším než starší teorie odmítající evoluci.

Po pádu protievolučních zákonů se od 70. let kreacionismus mladé Země šířil v podobě vědy o stvoření a chtěl být uznán jako vědecká alternativa k darwinismu. Nakonec se roku 1981 podařilo v Arkansasu a Luisianě prosadit zákony o rovném postavení evoluce a „vědy o stvoření“ v osnovách. Na jejich základě se vyučovalo o potopě i o jiných biblických událostech, avšak bez přímých referencí k Bibli, aby byl zachován nárok na vědeckost. Luisianský zákon zrušil nejvyšší soud o šest let později jakožto skrytou propagaci náboženství. Zápas o kreacionismus na školách však trvá dodnes. Od 80. let pak navíc probíhá expanze kreacionistické misie i mimo Spojené státy.

Zmíňme alespoň dvě z nejvýznamnějších organizací kreacionistů mladé Země. První z nich, *Institute for Creation Research* (Ústav pro výzkum stvoření) sídlící v San Diegu, byl založen již roku 1970 Henrym Morrisem. V současnosti provozuje

⇒ *Dokončení z předchozí strany.*

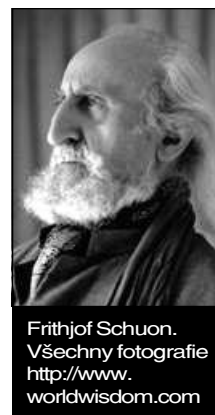
Někteří z nich v této souvislosti pěstují jakýsi inkluzivní nacionalismus, podporující separatistické tendence etnik potlačených zmíněnými národními státy (např. Vlámů, Katalánců, Basků nebo Bretonců).

Základní politickou myšlenkou, již můžeme sledovat u všech tradicionalistů, je nadřazenost duchovních a morálních hodnot nad ekonomickými zájmy. Společnost má všemožně podporovat umění, vědu, vzdělání a duchovní život. Má být solidární a šetrná k přírodnímu prostředí. Trestuhodná je podle jejich mínění přeměna lidí na „kolečka“ industriálního a obchodního mechanismu. Společnost se nemá posouvat na ose individualismus - kolektivismus, protože obě tyto tendence popírají člověka jako osobu.

Ve známém sporu o výši daní a výši státních výdajů, který se někdy pokládá za kriterium levice a pravice, jsou tradicionalisté etatističtí, jsou tedy pro masivní stát. Daně pokládají za projev solidarity. Stát má pečovat o přidělení svěřených prostředků na všechny své specifické úkoly k dobru komunity a jejich členů. Stát má zajišťovat svou autoritou spolupráci zaměstnavatelů a zaměstnanců. Solidaritu nemá ovšem zabezpečovat neosobní byrokratický aparát, nýbrž na prvním místě rodina a obec, a pokud stát, tak decentralizovaný, blízký lidem, vázaný na osobní a skupinovou autoritu spíše než na abstraktní právní mechanismus. To pokládají za prevenci tyranských a totalitních sklonů charakteristických pro moderní společnost.

Tento alternativní postmoderní politicko-filozofický směr není zastoupen u nás

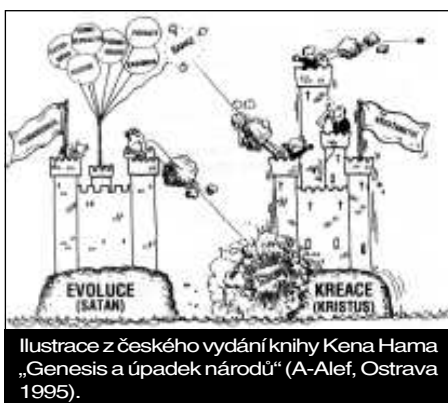
zatím jinak než několika stávajícími nebo připravovanými překlady. Jistou vzdálenou podobnost tradicionalismu můžeme spatřovat v pojetí bývalého prezidenta Václava Havla a jeho „hradního“ okruhu.

Frithjof Schuon.
Všechny fotografie
<http://www.worldwisdom.com>

Poznámky

- 1 V češtině od tohoto autora *Krise moderního světa*, Herrmann a synové, Praha 2002; podle knihkupeckých informací se k vydání připravuje v nakladatelství Půdorys kniha *Král světa*.
- 2 Od tohoto autora u nás vyšla kniha *Alchymie*, Malvern 2003.
- 3 Od tohoto autora u nás vyšla kniha *Světová náboženství*, Knižní klub, Praha 1995.

kromě jiného i vlastní fakultu, jejímž cílem je školit studenty ve vědeckém zkoumání a v učitelských dovednostech, aby se stali schopnými válečníky za víru.⁷ Organizace též spravuje muzeum stvoření podle Bible.

Podobné muzeum, které je v současnosti budováno v Petersburgu v Kentucky druhou z významných kreacionistických organizací *Answers in Genesis* (Odpovědi v Genezi), má být báječnou alternativou k evolucionistickým přírodně-historickým muzeím, jež obracejí bezpočet duší proti Kristovu evangeliu a autoritě Písma.⁸ Zopakujme jen, že v pojetí kreacionistů mladé Země se dinosauři před potopou procházeli světem po boku prvních lidí. Ředitel organizace pro USA, populární kazatel Ken Ham, byl v první polovině 80. let jejím spoluzakladatelem a v současnosti patří k nejvlivnějším americkým hlasatelům kreacionismu. Je autorem několika desítek knih s výmluvnými názvy jako *Lež: Evoluce*⁹ nebo *Dinosauři v Edenu*.¹⁰

Odpověď vědy

Ačkoliv se na straně kreacionistů nachází nezanedbatelný počet vědců honosících se vysokoškolskými tituly, většina vědecké obce „vědu o stvoření“ odmítá. Kreacionistické pojetí nemůže být považováno za možnou alternativu, neboť prý vychází z ideologických náboženských předpokladů, selektivně využívá fakta a není vpsledku vůbec vědou. Myšlenka rovného času pro výuku vědy o stvoření a evoluční teorie na školách se sice nebrání ani někteří Darwinovi liberální zastánci mezi veřejností - je prý správné poskytnout studentům možnost volby. Podle obhájců vědy z *National Center for Science Education* (Národního centra pro vědecké vzdělávání) je však takový náhled problematický: *Na základě takového argumentu by pak astrologie založená na nadpřirozených silách měla být vykládána vedle astronomie a metody léčitelů, kteří za pomoci nadpřirozena vy-*

*světlují nemoci, by se měly vyučovat na našich lékařských fakultách. Toto pojetí správnosti je pomýlené.*¹¹ Středoškolská studenti ani jejich učitelé prý nemohou se svými omezenými znalostmi správně posuzovat pravdivost vědeckých teorií - ta nezáleží na osobních preferencích ani na většinovém názoru.

Námítky jsou to jistě příhodné, bylo by však nešťastné prezentovat celý spor jako konflikt vědecké racionality a náboženského fanatismu (nebo s opačným znaménkem jako spor pravé víry se štvavým ateismem). Takové zjednodušující pozice právě vyhledávají fundamentalisté v obou táborech - vědeckém i náboženském. I věda, ač ze své podstaty redukcionistická a neschopná postihnout celek skutečnosti, může a často chce vystupovat jako samospasitelná, vševědoucí, oprávněná podat odpovědi na cokoli i na existenciální otázky po smyslu. Ve Spojených státech nabývá takových podob častěji než v Evropě.¹² Je pak ve svém fundamentalismu oprávněně nahlížena jako náboženství nepřátelská a vyvolává reakci fundamentalistů náboženských. Extrém plodí extrém.¹³ Fyzik a duchovní anglikánské církve Arthur Peacock řekl, že *kreacionismus je špatným náboženstvím a falešnou vědou*.¹⁴ Jeho výrok bychom však mohli také parafrázovat: věda s absolutistickými nároky je špatnou vědou a falešným náboženstvím. Tam, kde budou vedle sebe stát dva fundamentalismy nerespektující omezení svého přístupu ke světu a absolutisticky si pro sebe usurpující výklad všehomíra, nemůže vyvstat ani řešení sporu o evoluci.

Rozumné uspořádání

Na počátku devadesátých let se konstituoval nejmladší a nejs sofistikovanejší z nábožensky motivovaných směrů odmítajících evoluci. Zapsal se do povědomí roku 1991 díky knize profesora práv Phillipa Johnsona *Darwin on Trial* (Spor o Darwina) a nese označení *intelligent design* (rozumné uspořádání). Proslul pak zvláště díky populárně-vědecké práci biochemika Michaela Beheho *Darwin's Black Box* (Darwinova černá skříňka).¹⁵ Zastánci tohoto přístupu mezi vědci jsou spojeni především s organizací *Discovery Institute* sídlící v Seattlu.¹⁶

Badatelé hlásající *intelligent design* se sami neoznačují za kreacionisty a někdy také přijímají části evoluční teorie, již jako celek odmítají. Většinou uznávají, že druhy se do jisté míry vyvíjejí a že svět nemusel být nutně stvořen v sedmi dnech. Nikde také ne-

odkazují přímo k Bibli ani k Bohu. Pouze argumentují komplexností přírodních skutečností (od buňky až po oko), z nichž mnohé dávají smysl jen jako celek, a musely tedy již jako celek vzniknout - vývojovou teorií nemohou být uspokojivě vysvětleny. Odtud vyvstává potřeba blíže neurčeného rozumného tvůrce, který svět uspořádal.

Intelligent design získává svou přístupností a zároveň díky přesvědčivým argumentům mnohem širší okruh příznivců než starší kreacionismus, avšak vědeckým establishmentem bývá někdy kritizován za selektivní přístup k faktům a za popularnost na úkor vědy. Je však nepochybné, že tato od konkrétních náboženských odkazů oproštěná teorie může do amerických škol pronikat snáze než jiné směry odmítající evoluci.

A co Evropa?

V Evropě se kreacionismus nikdy nestal takto významným sociálním fenoménem. Ostatně, všechny zmíněné význačnější protievoluční směry mají své kořeny v Americe. Ačkoliv spor o evoluci rozděluje vědce i věřící křesťany na obou stranách Atlantického oceánu, nelze nepostřehnout odlišnost společenských kontextů, v nichž se odehrává. Tento rozdíl můžeme dobře ilustrovat na příkladě aféry, která se nedávno odehrála ve Velké Británii.

V březnu 2002 zde vyšlo najevo, že se na státěm dotované, leč soukromé, křesťanské střední škole Emmanuel College v Gatheshedu vyučuje biblické stvoření světa.¹⁷ Toto zjištění vyvolalo přímo panickou reakci tisku a rozhořčení anglikánské a katolické církevní hierarchie, v jejichž pohledu kreacionismus poškozují dobré jméno křesťanství.¹⁸ Vzniklo dokonce neobvyklé účelové spojení církve a vědců, které stálo za výzvou Tonyemu Blairovi volající po přísnější kontrole výuky podle školních osnov.

V čele tohoto uskupení stál oxfordský anglikánský biskup Richard Harries spolu s biologem Richardem Dawkinsem, autorem teorie sobeckého genu.¹⁹ Tato nevšední aliance ukazuje, že je zde kreacionismus i na

straně vědeckého a náboženského establishmentu považován spíše za hrozbu, ne za seriózní výzvu.

Poznámky

- 1 <http://ww=w.pbs.org/wgbh/evolution/religion/revolution/index.html>
- 2 Tamtéž
- 3 US schools ban Darwin from class, Robin McKie, The Observer, 24. února 2002 (<http://observer.guardian.co.uk/international/story/0,6903,656228,00.html>)
- 4 Divadelní hra *Inherit the Wind* (česky: Kdo seje vítr) Jeroma Lawrence a Roberta E. Leeho, byla roku 1960 zfilmována režisérem Stanleyem Kramerem. V pozdějších letech vznikla i rozhlasová verze (1965) a televizní adaptace (1988, 1999).
- 5 <http://www.pbs.org/wgbh/evolution/religion/revolution/index.html>
- 6 Nikoliv *Genese potopy*, jak je název přeložen v českém vydání knihy Darwin a fundamentalismus; viz. pozn. 13.
- 7 <http://www.icr.org/abouticr/intro.htm>
- 8 <http://www.answersingenesis.org/museum/about.asp>
- 9 Kniha je k dispozici i v češtině: Ken Ham: *Lež: evoluce*, Výkonný výbor Bratrské jednoty baptistů, Praha, 2002, 173s.
- 10 Zástupce Answers in Genesis dr. Monty White navštívil během svého přednáškového turné v květnu 2002 také Českou republiku. viz: http://www.answersingenesis.org/uk/newsletters/0702uk_nl.asp
- 11 http://www.ncseweb.org/resources/articles/4414_facts_faith_and_fairness_12_7_2000.asp
- 12 Viz kapitola o Edwardu O. Wilsonovi v: Stanislav Komárek: *O lidské přirozenosti*, Vesmír, Praha, 1999.
- 13 O fundamentalismu v obou táborech pojednává mj. i český vydaná práce: M. W. Dawiesová: *Darwin a fundamentalismus*, Triton, Praha, 2002.
- 14 Creationists harm religion, Tania Branigan, The Guardian, 16. března 2002 (http://www.guardian.co.uk/uk_news/story/0,3604,668482,00.html)
- 15 Obě knihy jsou k dispozici v češtině: Phillip E. Johnson: *Spor o Darwina*, Návrat domů, Praha, 1996; Michael J. Behe: *Darwinova černá skříňka*, Návrat domů, Praha, 2001.
- 16 <http://www.discovery.org>
- 17 Top school's creationists preach value of biblical story over evolution, Tania Branigan, The Guardian, 9. března 2002 (<http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4371165,00.html>)
- 18 Římskokatolická církev učinila oficiálně vstřícný krok směrem k evoluci již roku 1950, kdy papež Pius XII. prohlásil tuto teorii za vážnou hypotézu hodnou zkoumání (dokument *Humani generis*). Roku 1996 pak papež Jan Pavel II. označil evoluci za *vic než jen hypotézu*. Ve Spojených státech se však přesto 40% katolíků hlásí spíše ke kreacionismu.
- 19 Bishop warns Blair over danger of creationism, Robin McKie, The Observer, 7. dubna 2002 (<http://observer.guardian.co.uk/politics/story/0,6903,680206,00.html>)

Štěpán Smolen (*1983) - studuje religionistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Scientologické náboženství ve sféře podnikání

DOCELA LEHCE UVĚŘITELNÉ

Zdeněk Vojtíšek

V posledním roce proběhly českými médii dvě vlny zájmu o působení scientologie v oblasti řízení, vzdělávání managementu a motivace zaměstnanců. V březnu roku 2003 se zaměstnanci Moravské galerie v Brně zhržili nadšením své ředitelky pro scientologickou firmu a konflikt se vyhrotil natolik, že se ředitelka rozhodla odejít. Druhou kauzou bylo napadení Západoomoravské vysoké školy v časopisu Týden (č. 48, z 24. 11. 2003). Podtitulek článku tvrdil, že „třebíčská univerzita vykazuje nápadné scientologické rysy“. Redaktor na to usoudil z hesla školy „Být, dělat, mít“, které se - pravda - může zdát poněkud podivné. Ale všechny podivnosti tohoto světa přece jen nemůžeme připisovat scientologii.

Následující článek se proto zabývá průnikem dvou oblastí: scientologické náboženské filozofie na jedné straně a metod řízení, vzdělávání managementu a motivace pracovníků na straně druhé.¹

Ze scientologie vychází a do ní vede

Scientologické metody řízení a motivace jsou vedlejšími produkty, které s sebou přineslo původně psychologické hnutí. Terapeutickou metodu, nazvanou dianetika, uvedl do světa americký spisovatel L. Ron Hubbard (1911-1986) roku 1950. Na základě jeho knihy „Dianetika“² začala ve Spojených státech vznikat dianetická centra, která byla - po ostré odborné kritice - zaštitěna nově ustanovenou³ Scientologickou církví jako centra náboženských aktivit. Tato změna dianetickým centrům umožnila překonat kritiku, a dokonce expandovat.

K administrativnímu zvládnutí této expanze začal Hubbard mezi své pokyny zařazovat organizační a administrativní příkazy,⁴ takže během 60. a 70. let 20. století vznikl rozsáhlý řídicí systém⁵ tzv. administrativních technologií. Za vrcholné období můžeme v tomto směru považovat rok 1965, v němž Hubbard zavedl organizační způsob sedmi divízi, jimiž jako Zakladatel řídil „své“ scientologické organizace. Tento systém je s různými menšími Hubbardovými úpravami uplatňován dodnes ve všech scientologických organizacích. Scientologové ho považují za natolik efektivní, že vytvářejí firmy, které tento systém (samozejmě po částech) nabízejí a prodávají podnikům na trhu manažerských dovedností.

Neuvěřitelné semináře

Prodejem Hubbardových administrativních technologií se - pokud je nám známo - v České republice zabývají tři firmy: první mezi nimi byla firma Bernard Schmitt (od roku 1993), roku 1995 se přidala společnost Business Success (na Slovensku od roku 1992) a loňského roku Hubbardova akademie administrativy. Jediným společníkem české společnosti s ručením omezeným Business Success je Slovák Ing. Rastislav Zachar. Od něho se autorovi tohoto článku dostalo pozvání navštívit třídní „Motivační seminář pro vedoucí pracovníky“.⁶

Sedmnáct účastníků tohoto semináře mělo k dispozici písemný materiál, na jehož obálce je výrazné firemní heslo Business Success „Neuvěřitelné semináře“. Přednášejícím byl sám Ing. Zachar. Program trval každý den od 9 do 18 hodin a byl zakončen slavnostním předáním certifikátu.

Přednášky se týkaly motivace, nástrojů řízení, komunikace ve firmě, zvládnutí emocí apod. Ing. Zachar poskytl množství příkladů nejen z firemního prostředí, ale i z rodiny, ze školy, manželství. Jeho živý, profesionální projev dobrou češtinou byl místy doplňován téměř hereckými výkony: změnou hlasu, velkými gesty apod. V řeči zaznívaly typické scientologické výrazy („vykomunikovat“, „silný zájem“ apod.) a pojmy, které mají ve scientologickém prostředí jiný význam než mimo něj (např. „etika“, „fungovat“, „konzervatismus“). Teoretické části přednášek přímo vycházely z Hubbardových instrukcí a spisů a občas dokonce zazněla doslovná citace Hubbarda (aniž by

byl autor jmenován). Např. pojem „štěstí“ Ing. Zachar definoval naprosto stejnými slovy jako Hubbard: „Štěstí je překonávání neznámých bariér na cestě ke známému cíli“.⁷

Neuvěřitelný úspěch

Z hovoru a otázek účastníků je brzy zřejmé, že jsou vedoucími pracovníky menších a středně velkých firem. Jedna z otázek Ing. Zachara mířila na jejich předchozí školení v oblasti podnikání a odhalila, že ve skupině frekventantů semináře je takové vzdělání velmi vzácné. Zdá se, že v této skutečnosti může být klíč k úspěchu seminářů firmy Business Success. Je totiž možné předpokládat, že lidem vzdělaným v oboru by lidově pojaté školení Ing. Zachara nestačilo. Informačně málo hutné poučky (např. „Šéf se nesmí nechat stáhnout emocemi dolů, ale vytahovat všechny nahoru“) jsou na řadě příběhů a příkladů demonstrovány dlouhé minuty, ba hodiny. Je také možné předpokládat, že s Hubbardovými odvážnými exkurzemi do oblasti obecné psychologie nebo psychologie práce by poučenější posluchači sotva mohli být uspokojeni.

Seminář ovšem právě svou lidovostí přítomnému typu frekventantů zjevně vyhovoval. Bylo patrné, že dal posluchačům možnost se (možná poprvé) v klidu zamyslet nad svou vedoucí funkcí, vystoupit z podnikatelského kolotoče a reflektovat své stereotypy v chování k zaměstnancům. Seminář tedy měl - zdá se - hodnotu spíše v povzbuzení posluchačů než v informacích, jichž se jim dostalo. K povzbuzení jistě přispělo milé a profesionální vystupování pana Zachara a příjemné prostředí jeho firmy, která se frekventantům dokonce otevřela ke krátké návštěvě. Nezanedbatelnou roli pro úspěch semináře patrně hrála také přímočará jistota vlastní (scientologické) pravdy, která z Ing. Zachara vyzařovala a působila přemáhajícím dojmem.

Tato strategie firmy Business Success je - pokud můžeme soudit - úspěšná nejen v případě jednoho semináře. Na ten ostatně navazují další a další semináře a dávají tak firmám možnost dlouhodobého řetězce vzdělávacích a motivačních akcí, které mohou postupně zasahovat stále větší část jejich zaměstnanců. Firma má v České republice kromě pražského ústředí již tři pobočky (v Plzni, Brně a Ostravě) a podle grafů nad stolem pana Zachara její obrat i zisk znatelně stoupají.

Tušená a skutečná nebezpečí

Je v této a podobných aktivitách sciento-

logů ukryto nějaké nebezpečí? K jádru diskusí na toto téma se pokusíme vyjádřit ve čtyřech bodech:

(1) Především je třeba se oprostít od případných nesympatií k Hubbardově amatérismu a povrchnosti a k touze jeho následovníků nápady svého Zakladatele se ziskem prodávat. Hubbardovy administrativní technologie na trhu manažerského vzdělávání, na němž je velká část podnikatelů-selfmademanů, nacházejí své obdivovatele. Ve svobodném tržním prostředí proti tomu nelze nic namítat.

(2) Vážnější námitka proti šíření Hubbardových administrativních technologií velmi často zaznívá ze strany těch majitelů a zaměstnanců, kteří se pro Hubbardovy technologie nenadchli, nepřijali scientologický obraz světa, a proto se ocitli ve vlastní firmě buď v menšině, nebo pod silným tlakem jejího vedení. Tito lidé téměř pravidelně hovoří o hlubokém konfliktu, který byl způsoben motivačními semináři a (nebo) implantací Hubbardových administrativních technologií do firmy a který je nakonec donutil firmu opustit. Stěžují si také na podniky, které používají Hubbardovy technologie, v tom smyslu, že tyto podniky jsou utajenými prostředky šíření scientologie. Četnost těchto námitek a podobnost líčených příběhů⁸ ukazuje, že tyto výhrady je třeba brát velmi vážně.

(3) Další obava zaznívá v souvislosti s hospodařením firem, které dlouhodobě přijímají školení scientologů a zavádějí Hubbardovy administrativní technologie. Kritici poukazují na vysoké částky, které z těchto firem plynou do dianetických center a dalších scientologických organizací. Dokazují dále, že Hubbardův způsob řízení firmy vede k velké míře fluktuace a je i po jiných stránkách pro hospodaření firmy nebezpečný.

Negativní výsledek testu EBA, který bývá zdarma zaslán firmám, připravuje půdu pro scientologické poradenské podniky.

Ačkoliv je možné si představit, že obě námitky v tomto bodě mohou mít reálný základ, pro nezávislé posouzení chybějí data, která by nevýhodnost zavedení Hubbardových technologií potvrzovala.

(4) Nejsilnější obavy ovšem plynou z možnosti, že prostřednictvím Hubbardových technologií budou pro scientologii získáni manažeři ekonomicky významných a politicky citlivých podniků. Je možné logicky poukázat na to, že takoví manažeři by dříve či později byli vystaveni scientologické terapeutické praxi tzv. auditingu, při níž jsou zaznamenávány a archivovány též velmi osobní údaje.⁹ To samozřejmě budí obavy ze skrytého ovlivňování ekonomické a politické sféry scientology.¹⁰ Zvláště v Německu je toto nebezpečí pocíťováno jako vážné. Varování před scientologickými manažery ovšem zase může znamenat jejich diskriminaci na trhu práce.

V této souvislosti je třeba zmínit, že ekonomický a politický vliv je někdy v obavách přikládán i organizaci WISE (Světový ústav scientologických podniků¹¹). Ale podezření z nadměrné koncentrace ekonomické moci v rukou této scientologické organizace se zatím nepotvrdilo.

Bez superlativů

Jak na straně scientologů, tak na straně informovaných kritiků je používání superlativů v souvislosti s Hubbardovými administrativními technologiemi patrně nadnesené. Tyto technologie jistě nejsou „neuvěřitelné“ v pozitivním smyslu slova a ani jejich nebezpečnost nepřekračuje tu míru, s níž by každý jednotlivec a každý stát měl být schopen se vyrovnat. ■

Poznámky

- 1 Základní fakta o scientologii poskytuje téma časopisu Dingir 4/2000; okruh řízení je v češtině zmíněn - pokud je nám známo - pouze in: Vojtíšek, Z., Fenomén scientologie, Úvodní texty pro kritické studium scientologie, XIV. konference SSSNS, Praha 1998.
- 2 Hubbard, L. Ron, *Dianetics, The Modern Science of Mental Health*. Hermitage House, New York 1950; české vydání: Hubbard, L. Ron, *Dianetika. Moderní věda o duševním zdraví*. Návrat, Brno 1997.
- 3 Roku 1954.
- 4 Především v rámci listů z Hubbardovy komunikační kanceláře (H. C. O. Policy Letters).
- 5 Jádro tohoto systému tvoří výše zmíněné H. C. O. Policy Letters, shrnuté do svazků: Hubbard, L. Ron, *The Management Series I-III.*, a Hubbard, L. Ron, *The Organization Executive Course 0-VII*. Obě série: Bridge Publications, Los Angeles 1991.
- 6 Seminář se konal v sídle firmy 30. 9. - 2. 10. 2003.
- 7 Definice je doslovným překladem části hesla „štěstí“ (Happiness) z knihy Hubbard, L. Ron, *Modern Management Technology Defined. Hubbard Dictionary of Administration and Management*. Church of Scientology of California, Los Angeles 1976.
- 8 Autor zaznamenal v poradenské praxi asi 20 podobných příběhů za poslední dva roky.
- 9 Dokonce je velmi důvodné podezření, že tyto údaje nemusejí odpovídat pravdě, ale jsou výsledkem tzv. syndromu falešné paměti (FMS).
- 10 České firmy, které nabízejí Hubbardovy technologie, zaznamenaly v 90. letech počáteční úspěch i u několika významných státních či polostátních podniků. Důkazy o zneužití těchto kontaktů nám nejsou známy.
- 11 World Institute of Scientology Enterprises.

Reportáž z najväčšieho ezoterického spoločenstva sveta

FEDERACE DAMANHUR

Lucia Grešková

Keď sme autobusom v rámci konferencie „Náboženstvo a generácie“ opúšťali Turín, aby sme sa dostali do srdca Damanhuru, boli sme všetci naplnení očakávaním pravdy o tolko opisovanom mestečku a chráme kdesi hlboko v horách. V autobuse sme ešte narýchlo vypisovali členský preukaz a súhlas, že sami zodpovedáme za všetky škody a úrazy, ktoré sa nám v mestečku a v chráme stanú. Je to vraj preto, lebo v chráme môžu mať ľudia trpiaci klaustrofóbiou problémy a tiež je tam veľmi klzká podlaha. Avšak nám bolo hneď jasné, že je to niečo podobné ako obchodná zmluva, v ktorej my chceme vidieť a niečo zažiť a oni nechcú mať zbytočné problémy. A týmto pasívnym členstvom len dokazujú talianskej vláde, že chrám je prístupný verejnosti a nás môžu zarátať medzi svojich priaznivcov a záujemcov o ich učenie. Ale teraz už k samotnému Damanhuru, mestu zahalenému do závoja tajomstva povier.

Niekoľko desiatok kilometrov severne od Turína sa v ťažko dostupnom alpskom údolí Valchiusella nachádza dnes najväčšie ezoterické spoločenstvo sveta „Duchovné spoločenstvo Damanhur“. Názov Damanhur je egyptského pôvodu, podľa staroegyptského „Mesta svetla“. Na upravených cestách sa možno stretnúť so symbolmi každej mysliteľnej náboženskej tradície. Najmä Horus, staroegyptský boh svetla a poznania sa vynára v mnohorakých podobách. Domy sú pomalované rôznymi ezoterickými symbolmi, obklopené indiánskymi totemami, keltskými znakmi a sochami gréckych bohov.

Medzi kvetinovými záhonmi a fontánami stojí na vyvýšenine Otvorený chrám, podobný gréckej agore so stĺporadím, ktoré na prednej strane ohraničuje oltár boha Hora. Sláva sa tu rôzne rituály s utajeným významom. Spolu s najdôležitejším a najznámejším miestom Damanhuru, s podzemným chrámom vybudovaným v skalných jaskyniach, sa podľa zakladateľa Damanhuru práve tu nachádza „magický areál“ - uzlový bod, v ktorom sa križujú tri hlavné synchronické energetické línie. Taktiež je dôležitý mineralogický význam tohto miesta: je tu najvyššia koncentrácia rozličných minerálov.

Damanhur má vlastné školy, farmy, divadlá... Nachádza sa tu 70 sídiel, ktoré majú 500 trvalých obyvateľov a 370 osôb, ktoré žijú mimo komunitu a zúčastňujú sa len na

niektorých aktivitách spoločenstva. Celý areál má rozlohu okolo 300 ha, z čoho 10 je zasvätených „Svätému lesu“, miestu kde sa stretávajú ľudia s elementárnymi bytosťami prírody.

V Damanhure žijú ľudia rôznych vekových kategórií. Majú svoju vlastnú základnú školu pre deti, v ktorej sa okrem bežných predmetov učia i dva cudzie jazyky, informatiku, remeslá a históriu náboženstiev. Keď majú deti štrnásť rokov, môžu sa rozhodnúť, či chcú zostať v Damanhure. Damanhur má niekoľko pobočiek vo svete, napríklad v Nemecku (v Berlíne), Japonsku, Anglicku, USA a Švajčiarsku.

Prvým a najdôležitejším princípom Damanhurskej filozofie je, že všetko sa mení. Zmeny sa stali dôležitým faktorom damanhurského sociálneho a politického systému. Zakladateľom a iniciátorom Damanhuru je Oberto Airaudi, ktorý začal mesto budovať v roku 1975. Oberto Airaudi už ako mladý vyučoval v Turíne spiritualitu a organizoval praktické cvičenia. Neskôr zhromaždil skupinu 15 – 20 ľudí a založil Horovo centrum v Turíne, v ktorom organizoval rôzne kurzy.

Keď sa skupina začala častejšie stretávať pri štúdiu a meditácii, Oberto zjednotil svoju prácu a začal vyučovať konkrétnu filozofiu; skupina začala organizovať študijné programy a vydávať knihy. Ako sa však skupina rozrastala, rástli aj nároky na frekvenciu a miesto stretnutí. Oberto vtedy priniesol mapu so zvláštnymi čiarami, výsledkom svojho niekoľkoročného výskumu. Označil ich ako „synchronické línie“, línie energie, ktoré obkolesujú celú Zem, ako istý druh telurického nervového systému. Na svete je len niekoľko miest, kde sa tieto čiary spájajú. Jedno miesto je v Tibete, ďalšie v Taliansku – práve severne od Turína, v Piedmontskom údolí Valchiusella.

Keď sa začala skupina zaoberať touto myšlienkou a rozoberať detailnejšie toto miesto, zistili, že je to zároveň oblasť bohatá na minerály rôznych druhov a má mimoriadnu gravitačnú kvalitu. Našli tu opustený majetok, zarastený húštinou a burinou, ktorý kúpili, a na ňom v roku 1977 začali budovať Damanhur. Zakladatelia boli presvedčení, že dobre môžu fungovať len malé spoločenstvá, preto bol neskôr Damanhur rozdelený na štyri komunity: Etultu, Damjl, Tentrys, Ramu a jeden samosprávny celok Pan.

V Etulte sa rozvíjajú duchovné vedy; vznikol ako „dedina v okolí chrámu“, v čase, keď verejnosť ešte o existencii chrámu nevedela. Prví členovia komunity sa považovali za správcov zeme a strážcov chrámu. Damjl je hlavné mesto Damanhuru, prvý kúsok zeme získaný v roku 1979 v Baldissero Canavese. Zakladatelia Damanhuru si práve na tomto mieste postavili svoje prvé domy. Je to sídlo, kde sa rozvíjajú hospodársko-

Foto: Lucia Macháčková.

spoločenské vzťahy. Filozofia Tentyrisu má základ v rodine. Zdieľanie a vzájomná pomoc sú základné princípy, na ktorom stojí rodinné spoločenstvo. Tentyris je zároveň najväčšia komunita. Rama stelesňuje potrebu začlenenia Damanhuru do miestneho spôsobu života, účasťou na živote okolia a zapájaním sa do jeho sociálnych a kultúrnych aktivít.

Damanhur má štatút samostatného štátu (aj keď nikým neuznaného): jeho oficiálny názov je Federácia Damanhur. Má svoju vlastnú menu – „credito“, ústavu, vlastné noviny, televíznu stanicu, lekára, políciu či hasičský zbor. Hospodárstvo Damanhuru je založené na slobodnom podnikaní a solidarite prostredníctvom malých dielní. Oficiálne nemá Damanhur žiadneho duchovného vodcu. Podľa ich vlastného tvrdenia: „naším bohom je spoločenstvo“. Každý polrok volia spomedzi všetkých svojich členov vládu zloženú z troch duchovných vodcov, ktorá je zodpovedná za dlhodobé plánovanie a koordináciu.

Mnohí obyvatelia chodia do zamestnania mimo areálu, väčšina však pracuje vo vlastných podnikoch, v ktorých sa vyrábajú rôzne prírodné produkty. Damanhurčania vybudovali 50 podnikov a služieb, ktoré tvoria ekonomiku Damanhuru. Pri vstupe do komunity prijme každý nový člen meno primeraného zvieratá alebo rastliny. Damanhurčania sa navzájom oslovujú ako Jaguár, Žirafa, Vlk, Ruža, Lotos a pod.

Manželstvo v Damanhure sa uzatvára na dva roky, ale môže sa neustále obnovovať. Hovorca komunity Coboldo Melo (čo nie je jeho skutočné meno; ako som už spomínala, všetci používajú zvieracie a rastlinné mená), si obnovil svoje manželstvo s tou istou ženou už desaťkrát, takže je ženatý 20 rokov s jednou manželkou, hoci to nie je jeho prvá partnerka. Na kritiku uzatvárania sobášov vtedajším katolíckym biskupom v Ivrey odpovedal, „že keď vezme priemer, manželstvá v ich komunite netrávajú kratšie ako manželstvá väčšiny katolíkov v Severnom Taliansku“. A dodal, že v podstate ide o to, „nebyť príliš kritický a pripustiť, že manželstvo v skutočnosti netrvá večne.“

Už v roku 1980 začala komunita budovať podzemný Chrám ľudstva. Výber miesta pre stavbu nebol podľa Damanhurčanov náhodný. Okrem spomínaného energetického a minerálneho bohatstva sa tú stretávajú dve kontinentálne dosky – eurázijská a africká. A na mieste, kde sa stretávajú, vychádza na povrch veľmi vzácny minerál,

Damanhur, otvorený chrám.

Foto: Lucia Grešková.

viac ako 300 miliónov rokov starý mylonit. Od roku 1997 je chrám čiastočne sprístupnený verejnosti. Je možno ho navštíviť len po predchádzajúcom ohlásení. V chráme sú tajné chodby a celý má podobu magického labyrintu. Jednotlivé miestnosti sú zasvätené prírodným elementom: vzduchu, vode, zemi a ohňu. Zdrojom inšpirácie pri ich budovaní je antropozofia, egyptské mystériá, ezoterika a najmä všade badať voľný náboženský synkretizmus.

V ezoterickej tradícii existujú tri spôsoby, ako možno šíriť poznanie: slovom, umením a architektúrou. Chrám ľudstva v sebe absorbuje všetky tri dimenzie tejto tradície. V miestnostiach sa strieda mramor, zrkadlá, rôzne ručne robené mozaiky, maľované obrazy, sošky rôznych postavičiek, ktoré priniesli do chrámu obyvatelia Damanhuru. Podľa Airaudiho umenie roznečuje božskú iskrú, ktorá je v každom z nás: preto okrem niekoľkoročného kopania a vynášania vedier sa smel každý Damanhurčan tým či oným spôsobom doslova umelecky podieľať na stavbe a výzdobe chrámu. Výsledkom je ohromná a fascinujúca zmes fresiek, obrazov, mozaík, symbolov, ktorých kvalita siaha od číreho amaterizmu cez remeselné vkusné až umelecky náročné práce.

Strážnený vchod chrámového komplexu nás vvedie do obrovského labyrintového systému tajných chodieb, komôr, dverí a siení (napr. Sieň vody, Sieň kovov). Chrám sa rozkladá na celkovej ploche 3500 m². Na všetkých, čo navštívili tento podzemný chrám, zanechal silný dojem. Buď na človeka pôsobí bizarne, tajomne, mysticky, alebo sa v ňom cíti ako v sci-fi filme či v riadnej gýčovom zámku. Určite však návšteva tohto miesta presahuje akékoľvek očakáva-

nia. Už len samotný fakt, že celý chrámový komplex je postavený v hĺbke 30 metrov, z neho robí unikátnu stavbu.

V očiach mnohých ľudí vzbudzuje Damanhur značný odpor. V očiach katolíckej biskupskej kúrie v Ivrei je Damanhur znepokojujúcou magickou a pohanskou sektou. Lokálna rímskokatolícka cirkev obviňuje Damanhur z „nemorálnych a satanistických praktík“, ktoré však biskup miestnej diecézy Ivrea nepotvrdil. Obec Vidracco, na ktorej pozemku sa chrám nachádza, chcela chrám zasypať. Až v roku 1996 sa podarilo celú záležitosť právne urovnať vďaka výnosu talianskeho parlamentu, avšak za podmienky, že chrám musí byť prístupný verejnosti.

Keď v neskorých nočných hodinách opúšťame Damanhur, sme opäť všetci ticho. Okrem únavy, ktorá sa vpísala do tváre väčšiny z nás, pretože prehliadka chrámu trvala tri hodiny, možno v našich očiach čítať prekvapenie. Časť z nás možno opúšťa toto miesto sklamaná, ale pre zvyšok je to hlboký zážitok a poznatok, až kam dokážu niektorí ľudia zájsť v ceste za naplnením svojho sna. Na začiatku bol mladý muž Airaudi a jeho sen o fungujúcom meste – dnes tu máme veľkú fungujúcu komunitu ľudí, pre ktorých sa sen jedného muža stal ich vlastným životom.

Redakčná poznámka

O komunitě Damanhur referoval Dingir také v článku Colina Goldnera „Krásny nový svět“ (Dingir 3/2000).

ThLic. Lucia Grešková (*1976) je politologička a odborná pracovníčka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi v Bratislave.

Podmienkou urýchlenia integrácie rómskeho obyvateľstva je ich všestranný duchovný rozvoj

DUCHOVNÁ KULTÚRA RÓMOV

Arne B. Mann

Názory na vzťah Rómov k viere sú rôzne: kým niektorí romisti hľadajú v ich súčasnej duchovnej kultúre reliktu starších náboženských predstáv, napríklad budhizmu, ktorý pravdepodobne vyznávali pred svojím odchodom z indickej pravlasti v 9.–10. storočí (M. Hübschmannová), iní autori upozorňujú na pretrvávajúce reliktu predkresťanského animizmu (E. Davidová, E. Horváthová). Vo verejnosti sa občas objavuje názor, že Rómovia vyznávajú osobité, vlastné náboženstvo: Slovenský štatistický úrad zisťoval v roku 1994 okrem iného tiež konfesijnú príslušnosť Rómov, kam zaradil aj absurdnú otázku „*uctievajú tradičných rómskych bohov a duchov?*“, na ktorú získal dokonca 6 % pozitívnych odpovedí (!). V najširšej verejnosti prevláda názor, že viera je u Rómov formálna, že potrebujú jedine pokrstiť dieťa a kresťansky pochovať zomrelého, že do kostola nechodia, a že sú teda vlastne neveriacimi...

Definovať vzťah Rómov k viere nie je možné, tak ako to nie je možné v prípade Slovákov, Maďarov či Rusínov. Aj keď sa to z pohľadu majority často nezdá, Rómovia, ktorí sa delia do podskupín (*slovenskí, maďarskí* a osobití *olašskí Rómovia*), sú výrazne sociálne diferencovaní nielen pri porovnaní jednotlivých regiónov Slovenska, či jednotlivých lokálnych spoločenstiev (obcí, rómskych osád), ale výrazné sociálne rozdiely nájdeme aj v rámci jednotlivých lokalít.

Na sociokultúrny vývoj - a teda aj na úroveň religiozity - vplýva aj úroveň vzťahov miestneho nerómskeho obyvateľstva a Rómov: možno povedať, že tam, kde sú tieto vzťahy dlhodobo dobré, žijú Rómovia na vyššej sociokultúrnej úrovni a ich náboženský život je rovnako aktívny ako u miestneho majoritného obyvateľstva. V zaostalejšom prostredí - najmä v izolovaných rómskych osadách - je miera sociálnej dištancie zo strany majoritného obyvateľstva taká veľká, že Rómovia sa sami neodvažujú navštevovať bohoslužby v kostole (hanbia sa za svoj zovňajšok), alebo im miestni „bieli“ priamo zabraňujú zúčastňovať sa cirkevného života. V niektorých lokalitách východného Slovenska pri svätej omši nesmú sedieť medzi ostatnými, ale iba stáť vzadu, na sväte prijímanie chodia najprv „bieli“ a potom Rómovia, niekde sa „nedeľná svätá omša pre Rómov“ koná v sobotu... Pretrvávajúci negatívny vzťah k Rómom si možno všimnúť na viacerých cintorínoch východného Slovenska, kde Rómov dodnes pochovávajú osobitne od Nerómov.

Etnológia pod pojmom duchovná kultúra rozumie kultúrne fenomény, ktoré uspokojujú duchovné potreby človeka; teda nielen tie, ktoré súvisia s ucelenými náboženskými systémami, realizovanými prostredníctvom cirkevných organizácií, ale aj nekodifikované prejavy ľudovej viery, ktoré sú fixované často iba ústnou tradíciou. V praktickom živote sa jednotlivé prejavy a praktiky duchovnej kultúry spájajú a prelínajú - jedným zo základných znakov

duchovnej kultúry je jej synkretizmus. Jednotlivec, ktorý sa ocitol pred nejakým osobným problémom, využíva pri jeho riešení všetky racionálne i emocionálne prostriedky, ktoré mu ponúka jestvujúci kultúrny model.

Asi pred desiatimi rokmi som sa v jednej lokalite na východnom Slovensku rozprával s mladou mamičkou (podotýkam, že to nebola Rómka!), ktorej ochorelo dieťa: priznala sa mi, že navštívila lekára, ktorý dieťaťu predpísal antibiotiká, súčasne mu uviazala na zápästie červenú stužku a umyla ho „uhlikovou vodou“; napokon dala v kostole odsúžiť za jeho uzdravenie svätú omšu. Pritom si bola vedomá, že lekárovi sa neprizná ani k omši ani k realizovaným ľudovým praktikám, kňazovi pri

Sviatosť sobáša.

Foto: Arne B. Mann.

spovedi nebude spomínať červenú stužku ani uhlikovú vodu.

S podobným prístupom k viere sa môžeme na Slovensku stretnúť aj u Rómov. Príslušníci tohto etnika žijú na Slovensku viac ako šesťsto rokov, pričom od 17.–18. storočia prevažne usadlým spôsobom života. Aj keď boli spoločensky zaradení k sociálne nižším vrstvám, neznamená to, že žili v úplnej izolácii. Práve naopak: ich ekonomická závislosť na okolitom majoritnom obyvateľstve (ponúkanie rôznych služieb a výrobkov) priamo vyžadovala kontakt s Nerómami rôznej etnickej príslušnosti a sociálneho statusu. Súčasný stav rómskej kultúry je preto nielen dôsledkom vlastného vnútorného vývoja, ale tiež dôsledkom pôsobenia vonkajších vplyvov. V súčasnom spôsobe

života a kultúre Rómov preto nachádzame často fenomény, ktoré boli známe aj v majoritnom prostredí. Aj vplyvy kresťanského učenia boli často sprostredkované majoritným obyvateľstvom.

Vo vzťahu k viere sa prejavuje aj stupeň etnickej identifikácie: Rómovia svoju etnickú príslušnosť vnímajú často ako handicap, ako prekážku začlenenia do majoritnej spoločnosti. V prípade, že chcú byť akceptovaní „bielym“ obyvateľstvom, sa často zriekajú (v prvom štádiu aspoň deklaratívne) všetkého, čo považujú za prejavy, ktoré ich od tohto obyvateľstva odlišujú, a snažia sa svoju etnickú identitu nahradiť profesionálnou, alebo konfesijnou identitou.

V jednej lokalite východného Slovenska som pri výskume ľudovej viery nebol veľmi úspešný: informátorky tvrdili, že oni už pri mŕtvom nevtujú, že toto robili kedy si iba starí, že oni sú už „riadni kresťania“. Pretože nevedeli, že bdenie pri mŕtvom bolo ešte pred sto rokmi bežné aj u Slovákov a ešte v polovici 20. storočia aj u východoslovenských Rusínov, považovali to za prejav, ktorý je v rozpore s kresťanskou náukou. (Inou vecou je, že počas môjho výskumu v tejto lokalite zomrel človek a všetci Rómovia s úplnou samozrejmosťou pri ňom vartovali.)

Rómovia boli v minulosti vnímaní ako periférna sociálna vrstva. Okrem represívnych opatrení im nebola venovaná väčšia pozornosť zo strany vládnucich štruktúr ani zo strany cirkvi. Súpis Cigánov v 18. storočí sledovali aj religiozitu a nasledujúce nariadenia cisárskeho dvora (Márie Terézie a Jozefa II.) z rokov 1760 a 1782 prikazovali „akýmkoľvek spôsobom donútiť Cigánov ku kresťanským obradom“ - išlo najmä o účasť na náboženských obradoch a kázňach, vyučovanie katechizmu. Tieto nariadenia však nepriniesli očakávaný efekt, s najväčšou pravdepodobnosťou preto, že boli vykonávané represívnou formou, ktorá vyvolávala v radoch rómskeho obyvateľstva prirodzenú obrannú reakciu (Horváthová, s. 116, 121, 123). V tomto období sa uskutočnili zo strany rímskokatolíckej cirkvi aj pozitívne - hoci ojedinelé - pokusy o začlenenie rómskeho obyvateľstva do života spoločnosti. V roku 1782 prijalo ostrihorské arcibiskupstvo na svoj pozemok v Nových Zámkoch trinásť rómskych rodín, ktoré tak zachránilo pred nezmyselnou popravou (v súvislosti s inscenovaným tzv. „hontianskym procesom s ľudozrútni“). Podobne z iniciatívy ostrihorského arcibiskupa pôsobila v Nových Zámkoch v rokoch 1843-

1865 (1868) „cigánska ľudová škola“. (M. Kadlečíková, s. 147–148.)

Rómovia, podobne ako ostatní poddaní, boli nútení vyznávať vieru šľachty, na panstve ktorej boli usadení. Od 18. storočia boli väčšinou katolíckmi, a to aj v obciach, kde prevažovalo inak evanjelické obyvateľstvo (Rómov evanjelického vierovyznania je dodnes pomerne málo), túto situáciu potvrdil aj *Súpis Cigánov v Uhorsku* z roku 1893 a posledné sčítanie obyvateľstva SR z roku 2001, kedy z 89.920 osôb, ktoré si zapísali rómsku národnosť sa ku katolíckemu vierovyznaniu prihlásilo asi 75–80 %.

O tom, že duchovnosť je prirodzenou potrebou aj Rómov, svedčí osobitý kresťanský kult, ktorý vytvorili Rómovia v západnej Európe. V južnom Francúzsku v delte rieky Rhône pri Stredozemnom mori sa nachádza mestečko Saintes-Maries-de-la-Mer; v miestnom románskom kostole sú uložené ostatky dvoch svätíc - sv. Márie Salome a sv. Márie Jakobey, ktoré podľa legendy na tomto mieste pristáli potom, čo boli - spolu s ďalšími príbuznými a spoločníkmi Ježiša Krista - vyhnaní z Palestíny. V krypte tohoto kostola sa nachádza plastika ďalšej svätice s výrazne tmavou pleťou, sv. Sára. Legendy o nej hovoria, že bola slúžkou oboch Márií a priplavila sa s nimi na čln, podľa inej verzie to bola miestna Cigánka, ktorá sa ujala oboch svätíc potom, čo sa priplavili k pobrežiu a pomáhala im v obracaní miestneho obyvateľstva na kresťanskú vieru. Práve tmavá pleť sv. Sary asi spôsobila, že Rómovia začali túto sväticu uctievať ako svoju patrónku (zmienka z roku 1855 dokladá rozšírenosť tohto kultu už v polovici 19. storočia). Hoci v meste Márií z mora od druhej polovice minulého storočia každoročne poriadajú procesie so sochami svätíc k moru, cirkev dlho nechcela Rómom povoliť podobnú procesiu so sochou svätej Sary. Stalo sa tak až od roku 1935, pričinením markíza Falca de Baroncelli, ktorý vymohol dovolenie takejto procesie od arcibiskupa. Cirkev sa však na týchto procesiách nezúčastňovala. Stalo sa tak po prvý raz v roku 1953, odkedy sa kaž-

doročne na procesiách so sv. Sárom podieľa aj cirkev.

Do Saintes-Maries-de-la-Mer prichádzajú tisíce najmä kočovných Rómov z celej západnej Európy, dnes prevažne s vyzdobenými obytnými príviesmi. Pri soche svätej Sary sa modlia, chorí prosia o uzdravenie, v krypte, kde sa plastika nachádza, prespávajú. V deň procesie ju zaodejú mnohými ozdobnými rúchami a so sprievodom ju vynášajú až k moru, tak, že účastníci procesie vojdú až po pás do vody, touto vodou sa potom umývajú. (R. Moreaux) Uvedený kult svätej Sary nebol Rómom „vnútený“ zo strany cirkvi, naopak, vychádzal z ich spontánnej duchovnej potreby.

Zvýšený záujem katolíckej cirkvi o Rómov sa prejavil až v roku 1957, kedy bola usporiadaná prvá rómska púť do Lúrd. V roku 1965 prijal Rómom pápež Pavol VI., 26. septembra 1991 Ján Pavol II., ktorý uznal a podporil ich požiadavky na rozvíjanie vlastného jazyka, kultúry a etnickej identity. Odvtedy zaznieva každoročne novoročné a veľkonočné posolstvo hlavy katolíckej cirkvi aj v rómskom jazyku. Za najvýznamnejší krok katolíckej cirkvi k Rómom možno považovať blahorečenie španielskeho Róma Ceferina Jiménez Malla, el Pelé (*Seferino Chimenes Maja*), ktorý sa narodil v roku 1861 a zastrelený bol počas občianskej vojny 9. augusta 1936. (D. M. Riboldi)

V dôsledku politických zmien u nás po roku 1989 sa oživil aj záujem jednotlivých cirkvi o Rómov. V roku 1990 vznikla pri Slovenskej biskupskej konferencii v rámci pastoračnej komisie špeciálna sekcia, ktorej úlohou je venovať sa Rómom po stránke duchovnej i hmotnej.

V rámci mojich terénnych výskumov sa snažím navštíviť vždy i miestnu faru a porozprávať sa s kňazom, takže z vlastnej

Vykropanie rómskeho príbytku svätenou vodou (Bystrany, 2002).

Foto: Arne B. Mann.

Rómski novomanželia pri sv. prijímaní. Foto: Arne B. Mann.

skúsenosti viem, že vzťah kňazov k Rómom predstavuje spektrum od otvoreného, úprimného a obetavého prístupu až po nezáujem, ba takmer ignoráciu (napríklad v jednej spišskej obci kňaz odmieta vstúpiť do zaostalej rómskej osady: ak jej obyvatelia chcú, aby napr. prišiel zaopatríť zomierajúceho, musia ho preniesť do domu rodiny, ktorá býva priamo v obci).

K súčasným aktivitám rímsko-katolíckej cirkvi patrí tiež organizovanie špeciálnych rómskych pútí. Na Slovensku sa takáto púť uskutočňuje od roku 1993 každú prvú augustovú nedeľu v šarišskej obci Gaboltov (jej iniciátormi sú saleziáni dona Bosca z Bardejova): sviatočne vyobliekani Rómovia z blízkeho i vzdialenejšieho okolia sem prichádzajú autobusmi, z Bardejova ide aj pešia procesia. Kto sa takejto udalosti aspoň raz zúčastnil, nepochybuje viac o význame viery v živote Rómov. V Českej republike sa rómske púte uskutočňujú v Oseku pri Děčine a na Svatom Kopečku pri Olomouci (H. Dvořáková, s. 144–145). Podobnou aktivitou je aj vytváranie špecifických rómskych oddielov v rámci skautského hnutia. (Medium 7/2001, s. 4–9)

V poslednom desaťročí sa o Rómom začala zaujímať aj evanjelická cirkev, najmä potom, ako Slovensko opakovane navštívil rómsky evanjelický farár z USA Larry Merino. Mimoriadne aktívna smerom k Rómom je spoločnosť Svedkov Jehovových, ktorá je úspešná všade tam, kde je katolícky kňaz v tomto smere pasívny. Rómovia oceňujú, že „jehovisti“ k nim prichádzajú do osady, neštitia sa im podať ruku, vstúpiť do ich príbytku, rozprávajú sa s nimi ako s rovnocennými partnermi; pokiaľ sú pozvaní na návštevu do ich spoločenstva, sedia s nimi za jedným stolom (podľa výpovedí respondentov v rómskej osade na Spiši, jún 2002). Podľa mojich postrehov, ktoré som nado-

bulod pri terénnych výskumoch, mám dojem, že počet stúpenčov cirkvi Svedkov Jehovových v radoch Rómov stále vzrastá, a to nielen v izolovaných rómskych osadách, ale aj vo veľkých mestských aglomeráciách (Košice, Bratislava).

Medzi Rómami západnej Európy sa veľkej obľube teší kresťanské pentekostálne hnutie: Rómovia sa väčšinou nepripájajú k jestvujúcim letničným organizáciám, ale vytvárajú si vlastné. Podľa

interných materiálov organizácie Life & Light má táto vo Francúzsku asi 130 tisíc veriacich Rómov (čo je asi jedna tretina rómskej populácie vo Francúzsku); vo Švajčiarsku existuje asi 500 rómskych zborov, v ktorých je 90–600 tisíc novopokrstených Rómov; v Španielsku podľa tohto prameňa je stúpencami tejto cirkvi 100–500 tisíc Rómov, podobne vo Fínsku a Anglicku, nové biblické školy sa zakladajú v Taliansku, Srbsku, Maďarsku...

Z mohutného prúdu letničného hnutia vychádza niekoľko menších náboženských subjektov, z nich najznámejšie je „Slovo života“, ktoré má centrum vo švédскеj Upsale (vedené je pastorom Ulfom Ekemanom). Na Slovensku má Slovo života niekoľko centier, významná je jeho orientácia na rómske komunity v mnohých lokalitách východného a západného Slovenska. (D. Lužný, s. 49–50; T. Podolinská, s. 168–169, 174–175)

V súčasnosti akoby prebiehal medzi jednotlivými cirkevnými subjektami akýsi „boj o rómske duše“. Religionistka Táňa Podolinská na príklade obyvateľov rómskej osady v Plaveckom Štvrtku (na západnom Slovensku) ukázala, že takýto prístup môže viesť k vážnym problémom: Rómovia tu pocítovali nedostatočný záujem zo strany miestneho katolíckeho kňaza, preto časť z nich postupne prechádzala k cirkvi Svedkov Jehovových, kým konzervatívnejšia časť zotrvala (aj keď pasívne) pri tradičnej viere. Po tom, čo v tejto obci začalo pôsobiť Slovo života, ktoré tu zriadilo i biblickú školu, viacerí zo stúpenčov Svedkov Jehovových prestupovali k tomuto cirkevnému spoločenstvu. V tom čase sa pôvodne sociálne problémy vo vnútri tejto komunity vyhrtili do tej miery, že medzi oboma skupinami sa odohrávali krvavé bitky, v niekoľkých prípadoch so smrteľ-

nými následkami. Pri týchto sporoch sa obe strany konfliktu, oddelené dnes od seba vysokým plotom, obviňovali z prislušnosti k nesprávnej („satanskej“) viere. Podľa zistení T. Podolinskej, v poslednom období klesá počet stúpenčov Slova života, pretože títo začali navštevovať ďalšie spoločenstvo - Kresťanské zbory v Bratislave. Chaos a dezorientáciu tamajších Rómov, spôsobenú vnútornými problémami, ktoré prerástli v dôsledku vonkajších vplyvov do náboženského konfliktu, presvedčivo ilustrujú výpovede informátorov: „jehovisti, to bola moja materská škôlka, Slovo života - základná, a teraz som na vysokej škole“. (T. Podlinská, s. 168)

Je známe, že mnohí Rómovia (najmä zo sociálne nižších vrstiev) prechovávajú ku kňazovi špecifický vzťah: považujú ho za človeka, ktorý dokáže komunikovať s „druhým svetom“ - svetom mŕtvych, preto mu prejavujú úctu a majú pred ním rešpekt. Takéto výnimočné postavenie otvára kňazovi široké pole možností aktívneho pôsobenia a pozitívneho vplyvu na rómskych veriacich.

Môj známy farár v jednej spišskej obci si odo mňa vyžiadal literatúru o rómskych zvykoch. Po istom čase mi ďakoval, že mu veľmi pomohla. Napríklad pochopil, prečo Rómovia pri pohrebnom sprievode, kedykoľvek sa otočil, začali hlasnejšie nariekať: nebolo to preto že by mu chceli takýmto spôsobom demonštrovať svoj smútok nad zomrelým (ako si pôvodne myslel), ale preto, lebo verili, že koľkokrát sa kňaz počas pohrebu obzrie, toľko ľudí (účastníkov pohrebného sprievodu) do roka zomrie. Pán farár si potom dával pozor, aby sa pri ďalších pohreboch ani raz neobzrel.

Sociálna podpora štátu môže riešiť bezprostredné, existenčné potreby Rómov, efekt takejto pomoci je však len dočasný. Som presvedčený, že jediným možným spôsobom riešenia problému integrácie rómskeho obyvateľstva do majoritnej spoločnosti je podpora ich všestranného duchovného rozvoja. V humanizácii a socializácii Rómov na Slovensku vidím príležitosť, ale i povinnosť pre cirkvu a všetkých humánne zmýšľajúcich ľudí: nadviazať s nimi úprimnú komunikáciu, získať si ich dôveru, presvedčiť ich o tom, že nám ich osud nie je ľahostajný. Jedno rómske príslovie hovorí: „Te som rikono, phand man pro šelo, te som manuš, de man paťiv!“ (Ak som pes, uviaž ma na povraz, ak som človek, prejav mi úctu!). Ak sa nám podarí týchto ľudí pozitívne motivovať, zapojiť do vlastných aktivít, zozná-

mit' ich s našim hodnotovým systémom, vytvoríme predpoklad pre urýchlenie ich duchovného a spoločenského rastu.

Ediční poznámka

Článek je autorovým zkráceným referátem na konferenci „Budovanie spoločnej Európy - jednota v roznosti“, ktorá sa konala 30. listopadu 2002 v Bratislavě.

Literatúra

- Davidová Eva: Lidové náboženství Cikánů-Romů v 50. letech 20. století, před rozpadem jejich tradiční komunity. In: Slovenský národopis, 36, 1988, č.1, s. 93–104.
- Dvořáková Hana: Romské poutě jako jedna z podob účasti na oficiálním náboženském kultu. In: Národopisná revue, 12, 2002, č. 2, s.141–147.
- Horváthová, Emília: Cigáni na Slovensku. Bratislava, SAV 1964.
- Hübschmannová Milena: Šaj pes dovakeras/Můžeme se domluvit. Olomouc, Univerzita Palackého 1993.
- Kadlečíková Melánia: Z histórie cigánskych obyvateľov v Nových Zámkoch 1775–1900. In: Etnologické rozpravy, 8, 2001, č. 2, s.146–148.
- Lacková Elena: Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou (spracovala M. Hübschmannová), Praha, Triáda 1997.
- Lužný Dušan: Nová náboženská hnutí. Brno, Masarykova univerzita 1997.
- Mann Arne B.: Duchovný rozvoj - podmienka urýchlenia spoločenského rastu rómskeho obyvateľstva na Slovensku. In: Slezský sborník, (Opava) 93, 1995, č.1–2, s.154–160.
- Medium, časopis so skautským duchom, 2001, č. 7.
- Moreaux, Roseline: Les Saintes Maries de la Mer. Marseille 1992.
- Nové dimenzie, kresťanský časopis pre univerzitnú mládež, 6, 2002, č. 3, s.8–21.
- Podolinská Tatiana: Boh medzi vojnovými plotmi (náboženská polarizácia v rómskej kolónii v Plaveckom Štvrtku), zborník Boh všetko vidí - O Del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku (eds. M. Kováč, A. B. Mann), Bratislava, Chronos Publishing 2003, s.147-175.
- Riboldi Mario don: Blahoslavený Róm. Miláno, La Voce 1993.

PhDr. Arne B. Mann, CSc. (*1952), etnolog, vedecký pracovník Ústavu etnologie Slovenskej akadémie vied, zabýva sa kultúrou a spôsobom života Romů; externě přednáší romistiku na Filozofické fakultě UK v Bratislavě, Filozofické fakultě UKF v Nitre a Fakultě humanitních studií UK v Praze.

Křest v romských osadách na východním Slovensku

KŘTEM PROTI ZLÝM SILÁM

Markéta Hajská

Náboženský život Romů žijících v romských osadách na východním Slovensku bývá často velmi pasivní. Narozdíl od majoritního obyvatelstva, Romové navštěvují kostel velmi zřídka - často jen na Velikonoce a na Vánoce, někteří, jak kriticky zdůrazňují jejich neromští sousedé a faráři, ani tehdy ne. Právě kvůli vysoké míře participace na náboženském životě je ostatním obyvatelům trnem v oku přístup Romů k záležitostem církevního života. Kvůli chabé docházce do kostela, neznalosti modliteb a dalších komponent patřících k náboženství, Romy jejich neromští sousedé nepovažují za opravdové, praktikující věřící.

Romové sami mají na věc jiný pohled. Kostel pro ně představuje místo, kde se konají v podstatě úřední záležitosti. Sami to vysvětlují tím, že do kostela chodit nepotřebují. Dalo by se říci, že nevnímají toto místo jako nutný prostor pro kontakt s Bohem. Romové se k tomu vyjadřují následujícími komentáři: Romové v Ortuťové prohlásili, že se považují za „lepší křesťany, než jsou gadžové, kteří chodí do kostela, modlí se a pak vyjdou ven a hřeší.“ Zcela obdobně komentují svou neúčast v kostele Romové v Ostrovanech nebo v Kurimi: „K tomu, abych věřil, nemusím chodit do kostela.“ V Lemešanech je zcela nezbytné, aby v každém domě visel obrázek Ježíše Krista nebo Panny Marie. Romové k tomu říkají: „Na co chodit do kostela, když jdu z domu, podívám se na něj, on na mě ... a víc nepotřebuji... Víte, my na chození na mše moc nejsme, nám to nic neříká.“

Velká část Romů tak přijde do chrámu Božího pouze při příležitostech křtin, svatby a pohřbu. Tyto tři události, které jsou zároveň nejvýznamnějšími rodinnými svátky, si ale nikdo nenechá ujít. V sociokulturním prostředí, kde hrají příbuzenské sítě a rodinné vazby natolik významné místo, nabývá prožívání těchto významných okamžiků velké intenzity.

Konání křtu a pohřbu je nezbytnou záležitostí. Snad všechny romské děti jsou

křtěny a snad všichni vypravují svým zemřelým pohřeb. Konání svatby naproti tomu nezbytné není, uvnitř romské society je soužití páru plně legalizováno obřadem zvaným *mangavipen* (zásnuby), k oficiálnímu sňatku dojít nemusí.

Magické funkce křtu

Křest (v té formě, v jaké se dnes u Romů vyskytuje) je obřadem, ve kterém se snoubí křesťanské a předkřesťanské prvky. Někteří badatelé se domnívají, že se v této oblasti muselo navázat na nějaké starší, pohanské praktiky, které byly obdobné.

V chápání Romů je křest v podstatě magickou záležitostí. Jako by člověk spolu s náboženstvím přijal jakousi ochranu od Boha proti působení zlých sil. Bez křtu si jednoduše není možné život představit. Podobně úmrtí a pohřeb jsou věcmi prochnutými magickými principy. Vykonání pohřbu bez pomoci obřadníka je naprosto nemyslitelné. Svatba je naproti tomu záležitostí čistě sociálního charakteru a pomineme-li milostnou magii, je věcí čistě profánní. Jaký má ale křest pro Romy význam?

1. Křest v církevním slova smyslu představuje zejména příslušenství k obci věřících, k patřičné církvi: „*Křtem se člověk stává členem Kristovy církve a stává se v ní osobou s povinnostmi a právy, která přísluší křesťanům podle jejich postavení, pokud jsou v církevním společenství...*“ Tento prvek hraje pro Romy minimální roli. Samozřejmě, že existují Romové, kteří jsou silně věřící, jejichž věrouka je zcela nedeformovaná, pro většinu obyvatel osad ovšem

Sviatosť krstu.

Foto: Arne B. Mann.

Společný křst dvanácti rómských dětí. Foto: Arne B. Mann.

křest jako symbolické přijetí do obce věřících nemá velký význam.

2. Dále je tu faktor sociální: křest je formou přijímání jedince do společnosti. V malé obci hraje takové přijetí významnou roli. Ale pro Romy, kteří přijali své místo na okraji společnosti, nemá ani tento faktor větší význam.

I pojmenování při křtu je zcela symbolické. Často je zapsáno pouze na křestním listu a Romové sami si své křestní jméno nepamatují. V některých lokalitách k dávání druhého, křestního jména při křtu vůbec nedochází. Tento zvyk, v majoritním prostředí hojně aplikovaný, je Romům zcela neznámý.

Informátorka, která vzpomínala na dobu před druhou světovou válkou, zmínila právě tento význam křtu jako nejdůležitější pro jejich rodinu: Vzpomíná, že její matka musela mít děti pokřtěné („*To neexistovalo, aby měla rodina nepokřtěné děti.*“), protože chodila každý den do kostela. Kdyby neměla pokřtěné děti, lidé by jí nedovolili do kostela chodit a vůbec, všichni by jimi opovrhovali.

Tento společenský faktor se dnes ale uplatňuje pouze v rámci kultury romských osad: na rodinu, kde jsou nepokřtěné děti, kvůli této skutečnosti ostatní Romové poukazují, je terčem kritiky a pomluv.

3. Naopak podstatnou funkcí křtu u Romů je ochrana. Ze světa, kde na něj působí zlé síly, které je mohou ukrást, vyměnit nebo očarovat, se dítě dostane pod ochranu Boha. Od chvíle křtu je člověk trvale na druhé straně, pod ochrannými „křídly božími“. Je odloučen od dřívějšího profánního nebo nečistého světa a posvěcen svěcenou vodou. Tím nabývá nové vlastnosti a je symbolicky očištěno. Dítě před křtem obléká a nese na rukou kmotra, drží je po celou dobu obřadu kromě chvíle, kdy farář vyveze k jeho držení rodiče. Nese ho i domů

z kostela, kde dítě, již obřadně očištěné, předá matce.

U Romů nalezneme řadu obyčejů, které jsou převzaty od majoritního obyvatelstva; v kultuře romských osad jsou tyto zvyky zakonzervovány, zatímco u majority se postupně vytrácejí. Příkladem je vkládání penízků do peřinky (aby nemělo dítě nouzi) při

odchodu do kostela nebo všeobecně rozšířené zvolání při návratu ze křtu zpátky: „*Zobrali sme pohana, priniesli sme pokrsteneho!*“ V obci Sol' se provádí obdobný zvyk s mírně odlišným textem: „*Zobrali sme židovča, priniesli sme pokrsteneho.*“

Srovnáme-li tyto u Romů dosud živé zvyky s etnografickými a folkloristickými záznamy tradiční duchovní kultury Slovenska, zjistíme, že tato Romy používaná formule není ničím originálním. Ve studii lidových obyčejů v předválečném období najdeme tuto stejnou formuli (ať již verzi s *pohanom* či *židovčiatkom*) zaznamenanou například v obci Bánovce nad Bebravou, Helpe, Horných Lefantovcích, Hurše, Ložíně, Muráni či Pohorelé. U majoritní populace se ovšem začala tato specifická duchovní kultura pomalu vytráčet.

Ohroženost nepokřtěného dítěte

Dítě, které není pokřtěné, je v rámci kulturního společenství Romů považováno za neustále něčím ohrožené. Je vystaveno působení nejrůznějších zlých sil a démonů. Hrozí mu mnohem větší nebezpečí než dítěti pokřtěnému.

Jednou z démonických osob, dokonce s vampirickými rysy, je ježibaba (slovensky *striga*). Je to bytost opředaná mnoha příběhy, v různých lokalitách, kde Romové žijí, na sebe může vzít různou podobu. Může se ukázat jako vítr, který se vloudí do domu, jako moucha či pavouk, kteří si sednou na hruď dítěte, ale může jí být i živá žena - taková, která se dobře vyzná v magických praktikách a zařikávání. Tato ježibaba je většinou zlé stvoření, které chodí lidem v noci sát krev a provádět jiné kousky. O *strigách* se říkalo, že se střetávají s čerty, kteří je ponoukají, kterak co vyvést. Může to být ale i kladná postava, bílá čarodějnice, vědma, která o všem ví a svými znalostmi pomáhá lidem.

Nepokřtěnému dítěti hrozí, že je vymění *guli daj* (duch matky, která zemřela při porodu a chodí vyměňovat děti jiným matkám) za jiné dítě. Takové se pozná podle toho, že je škaredé, černé, má velkou hlavu, pořád pláče a neroste. P. Antol popisuje na základě výzkumu v obci Sol' následující: Když matka zjistí, že je dítě vyměněné, má je zanést na hnojiště a tam ho bít. Jak dítě začne plakat, ježibaba to uslyší a přijede vrátit vyměněné dítě. Může se ale stát, že ho vrátí už pozdě - jestliže si s ním příliš dlouho hrála, má poškozené končetiny nebo je slepé. E. Lacková zase uvádí následující: Když bylo dítě slabé a rostla mu pouze hlavička a bříško, věřili Romové, že ho začarovala čarodějnice. Takové dítě koupali třikrát v polévce z koňské hlavy. Vývar potom vylili na křižící se cesty.

Vedle toho je malé dítě, obzvláště tehdy, je-li nepokřtěné, vystavené uhranutí. Ve východoslovenských romských osadách je víra v uhranutí velmi hojně rozšířená. Jedná se o jev, kdy během setkání lidí (dvou i více osob) přejde nejčastěji pomocí pohledu zlá síla na oběť. Říká se, že uhranutému se „stalo z očí“, „přišlo z očí“, od čehož je také odvozen termín *Zoči*, kterým se někde přímo označuje tento fenomén. Uhranout lze i špatnou myšlenkou, nežádoucí pozorností, přílišným vychvalováním (které člověk nemyslí upřímně). I když lze uhranout dospělého člověka, a dokonce i zvíře, nejsnadněji se může „stát z očí“ právě nepokřtěnému dítěti.

E. Horváthová popisuje, že se tak může přihodit, když se na dítě podívá cizí člověk ve chvíli, kdy ho matka kojí, nebo tehdy, když matka potřikrát přerušila kojení, nebo ve spánku. V Chminianských Jakubovanech se má za to, že by se nemělo příliš dívat na malé děti, chválit je či jinak se jimi více zabírat, aby se tím dítě neuhranulo. Je lépe, aby matka dítě příliš neukazovala cizím lidem a neukazovala ho ve velké společnosti, neboť pozornost tolika pohledů přímo vybízí k výskytu jednoho uhrančivého.

Příznaky uhranutí u dětí jsou podobné jako u dospělých: dítěti se udělá z ničeho nic nevolno, slabo, začne být rozmrzelé, nápadně spavé, klepe se zimou. Dále může být příznakem „z očí“ horečka, nespavost, nechutenství. Jiným symptomem *Zoči* u malého dítěte je nafouklé bříško, těžký dech, zmodralý krk a třísla. Existují též místní varianty. Například ve Zborově se uhranutí projevuje škytáním či závratí, často až tehdy, když člověk odejde z místnosti. Uhranutí se dá rozpoznat přípravou uhlikové vody (*ja-*

galo paňi) a poté se ho zbavit pomocí léčby touto vodou. Léčení má mnoho variant, postupy jsou lokalitu od lokality odlišné. U dětí je léčba často mnohem složitější než u dospělých, opět právě z toho důvodu, že dítě je více vystavené zlým silám. Muselo se celé omýt uhlíkovou vodou nebo se v ní přímo vykoupat, mnohdy opakovaně. Většinou ale stačilo potření důležitých částí těla. Například se provádělo vytření úst dítěte rukou namočenou do uhlíkové vody s následným pomazáním částí těla. Jinde je zase touto vodou masírovali. Důležité bylo vytření očí, především u dětí, jelikož právě očima přišla na člověka choroba.

Nepokřtěné dítě je také náchylné k tomu, že snadno onemocní. Opět se zde objevuje stejný princip: zlé síly, démonické bytosti ať již viditelné či neviditelné, hmotné či nehmotné se k němu mohou jednoduše dostat. Jako obrana proti zlým silám se používá červená nitka, *indra'ori*, jež se zaváže kolem zápěstí nebo kolem kotníku. Této obrany se používá především proti uhranutí. Tato šňůrka je natolik výrazná, že má moc upoutat zlé síly i uhrančivý pohled. Ty se pak o ní snadno zlomí. Davidová udává, že tento amulet nosí děti někdy až do čtyř let, přičemž se tvrdí, že by bez něj děti neusnuly. Jeho význam často bývá Romům neznámý. Jinou takovou ochranou proti uhranutí je oblečení obrácené naruby.

Dětem se také často dávají do postýlky nebo do kočárku různé ostré, kovové či jiné ochranné předměty, například hřebec, nůžky, jehla či vidlička. V Marhani se dává novorozenci pod hlavičku až do křtu svatý obrázek, aby „mělo dítě klidný spánek a zdraví a aby neumřelo“. Tyto předměty slouží především proti výše zmíněnému vyměnění

Křest v Chminianských Jakubovanech.

Foto: Tomáš Hirt.

guli daj. Nepokřtěné dítě nesmí zůstat ani na chvíli samo, aby jej *guli daj* nemohla sebrat a vyměnit. V místnosti, kde spí, musí být celou noc rozsvíceno, neboť se věří, že před zlou silou dokáže novorozence uchránit i světlo. Je dobré, když dítě až do křtu spí u matky v posteli, kde je lépe chráněno.

Abyste dítě bylo vystaveno zlými silám co nejméně, mělo by být pokřtěno co nejdříve po narození. Proto u Romů křest nejčastěji probíhá do šesti měsíců po narození. Když už je nepokřtěnému dítěti více než rok, začíná to být považováno členy komunity za něco nepřírozeného.

Hlavně pokřtít

Někdy dochází k tomu, že si Romové nechají své dítě pokřtít u církevního obřadníka jiného vyznání, než k jakému se rodina hlásí. Na základě terénních výzkumů bylo zjištěno,

že na východoslovenském venkově mají faráři různé postoje k otázce křtu nemanželských dětí. Faráři někdy nechtějí křtít děti (dosud) nesezdaných párů. Ochota křtít nemanželské děti se liší farností od farnosti. Například v Lukovce farář křtí romské děti bez problémů, nezáleží na tom, zda rodiče jsou sezdáni či nikoli. V řadě obcí však bez církevního svatebního obřadu není možné děti pokřtít. Příkladem je obec Chmel'ov, kde nový farář nechce křtít romské děti, pokud jejich rodiče nenavštěvují kostel nebo neměly církevní svatbu. Nepokřtěné dítě je však pro *vatrisko* nemyslitelné, proto rodiče chodí do kostela alespoň po dobu nezbytně nutnou ke křtu. V Kencicích byl farář, který odmítal křtít, pokud rodiče nebyli oddáni v římskokatolickém kostele. Kvůli tomu si nechávali kencičtí křtít děti v Prešově v pravoslavném kostele. Pro některé faráře je křest Romů zřejmě spletitou záležitostí, které je lépe se vyhnout. Romy nepovažují za pravé křesťany, především z důvodu, že nechodí do kostela a neznají věrouku.

Není výjimkou, že se za křest farářovi platí. Částka za křest se podle lokalit pohybuje od 200 do 1000 slovenských korun, někde se k této částce přidávají naturálie. Poplatek za křest je pro obyvatele některých romských osad příliš vysoký, a tak raději nechají dítě pokřtít v jiné farnosti, často i v jiné církvi. Pokud ovšem místní farář dítě nechce pokřtít, raději zaplatí někde jinde. Hlavní je, aby bylo dítě řádně pokřtěné. ■

Mgr. **Markéta Hajská** (*1976) vystudovala obecnou antropologii na UK v Praze. Působí jako výzkumnice na volné noze a vedle terénního výzkumu v romských osadách na východním Slovensku se věnuje také zkoumání sociálně segregovaných lokalit v českých městech.

Literatura

Davidová, Eva: Cesty Romů, Romano drom 1945-1990. Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku, Univerzita Palackého, Olomouc 1995
 Dubayová, Mária: Rómovia v procesoch kulturnej zmeny, Kulturoantropologická štúdiá, FF Prešovskej univerzity, Prešov 2001
 Horváthová, Emília: Cigáni na Slovensku, Slovenská Akadémia ved, Bratislava 1964
 Kol.: Neznámi Rómovia, Ister Science Press, Bratislava 1992
 Kol.: Terénní výzkum integrace a segregace, ed. Stanislav Kužel, Cargo Publishers, Praha 2000
 Lacková, E.: Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou, Praha 1997
 Leščák, M. – Feglová, V.: Pramene k tradičnej duchovnej kulture Slovenska (Obřady, zvyky a povery – 1939), Nadácia Prebudená pieseň, Bratislava 1995
 Manuš, E.: Jdeme dlouhou cestou, Arbor Vitae, Praha 1998
 Van Gennep, A.: Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Praha 1997
 Kubečková, I.: Současná úloha tradičních institucí v rámci rodiny „michalovských“ Romů v Kladně (na příkladu křtu), Zpravodaj koordinované sítě vědeckých

informací pro etnografii a folkloristiku, Oddělení etnických procesů, Praha 1986, č.7, sv.2, str 158-163
 Mann, Arne: Obyčaje pro narození dieťaťa u Romov na Slovensku, in: Tradičná ľudová kultúra a výchova v Európe, Vysoká škola pedagogická, Nitra, 1994, str. 134-136
 Botošová, A.: Niektoré aspekty duchovného života Rómov, in: Ethnologia Actualis Slovaca, I-2, Integrácia Rómov na Slovensku, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava 2000, str. 85-91

Nepublikované studie

Dobrovodský, P. - Podlaha B.: Kencice, 2000
 Hajská, M.-Poduška, O.: Rožkovany, 2000
 Hornofová, M.-Skripnik, O.: Zpráva o vztahu romské a nermorské populace vesnice Letanovce, 2000
 Jakoubek, M. - Budilová, L.: Chminianské Jakubovany
 Krausová, M.: Kurima, 2000
 Kučerová, Z. - Vaňura, J.: Ortuťová, 2000
 Sedláčková, P. - Hadraba, V.: Ostrovany, 2000
 Sinecká, J. - Grossmann, D.: Lemešany, 2000
 Steiner J. - Rýzlerová, P.: Chmel'ov, 2000
 Synková, H. - Líkařová, L.: Monitoring situácie rómskych osád - Terňa, 2000
 Žáčková, L. - Kilián, P.: Marhaň, 2000

Poutěmi se Romové podílejí na oficiálním kultu

ROMSKÉ POUTĚ A SVATÁ SÁRA

Hana Dvořáková

Hovoří-li badatelé o náboženském životě Romů, dotknou se vždy obtížné uchopitelnosti tohoto jevu z pozice oficiálního kultu. Shoda rovněž panuje v odkazu na jeho složitou stratigrafii, mnohvrstevnost. Situaci snad nejlépe odráží výrok romské intelektuálky: „Každý vám řekne, že my, Romové, v převážné většině věříme, a o to více překvapí fakt, že jednotné náboženství neuctíváme. Žádné vlastní totiž nemáme, a tak každý věří v co a koho chce. I přes tento liberalismus však lze vyzpozorovat, jak citelně Romům absence vlastního náboženství chybí.“¹

Doyenky romistických studií Emília Horváthová a Eva Davidová souhlasně poukazují na prolínání původních náboženských představ s křesťanským učením, což je však pro prostředí lidové religiozity obecně - a tedy nejen romské - obvyklé. Obě přitom konstatují určitý způsob náboženského chování, který je naopak pro toto etnikum charakteristický: evropští Romové neutvořili vlastní náboženství, nevyhranili se ani jako sekta, ale zato se v průběhu svého pobytu na našem kontinentu vždy snažili o formální převzetí znaků víry z prostředí, které je obklopovalo.

Na základě výzkumů z poloviny padesátých let 20. století prováděných v osadách východního Slovenska pak Davidová uvádí, že většina usedlých Romů měla své náboženské cítění, typické právě jen pro ně, které bylo synkretickým komplexem názorů křesťanských a vlastní víry, založené na přírodně animistickém základě. Matričně se pak Romové hlásí vždy k té církvi, která

v prostředí, kde žijí, převažuje.² Posledně uvedený názor se jako červená nit vine danými pracemi a vyplývá z něj závěr, že Romové konfesně pokrývají širokou škálu křesťanských názorů od římskokatolického, přes evangelický, řeckokatolický až po pravoslavi.³ Literatura zabývající se jejich historií na Balkáně odkazuje na orientaci na islám.

Vzhledem k dominantnímu postavení římskokatolické církve v našich zemích a na Slovensku se Romové ve své většině přiklání (pokud příslušnost k náboženství uvádějí)⁴ k tomuto vyznání. Podporu církve vyhledávají hlavně v přelomových momentech života, jakými jsou narození, svatba, smrt. Náboženský úkon má být potvrzením společenského statutu, přičemž zároveň plní funkci ochrany a požehnání. Na přítomnost kněze je kladen důraz především u pohřebních obřadů, neboť při převládajícím strachu z moci mrtvých má církevní úkon zabránit jejich návratu do světa živých, v němž

by mohli pozůstalým škodit. V těchto případech vystupují pověrečné momenty do popředí zvláště významně, zástupce oficiálního kultu zde tak vlastně funguje v roli jakéhosi zaříkávače.

Ve druhé polovině 20. století kopíroval náboženský život romské komunity situaci v majoritní společnosti. I když se valná většina hlásila ke katolic-

kému vyznání, nenavštěvovala pravidelně bohoslužby ani nekonala zpověď. Také sem proniklo učení jiných církví (např. adventistů, svědků Jehovových, letničních církví, mormonů) a Romové se stali vděčnými posluchači nových kazatelů.

V 90. letech začala romské problematice věnovat větší pozornost i římskokatolická církev. K vnějším projevům posunu ve vnímání Romů patřilo přijetí romské delegace Janem Pavlem II. roku 1991 a především pak promluvy v romštině, které od téhož roku papež zahrnul mezi pozdravná poselství pronášená v desítkách jazyků o velikonočních svátcích a na Nový rok. V závěru roku 2001 se v Římě uskutečnilo setkání kněží působících jako národní ředitelé romských evangelizací v jednotlivých zemích (celkem 31 zemí Evropy, Ameriky a Indie)⁵.

V souladu s tímto trendem si katolická církev v našich zemích a na Slovensku uvědomila další možnosti, které skýtá romské prostředí pro pastorační, stejně jako nutnost renovace jejích forem. Při České a Slovenské biskupské konferenci vznikly komise zaměřené na práci s Romy.

Romské poutě

Pro věřícího člověka je účast na pouti jedním ze znaků náboženského života, při němž je veřejně demonstrována jeho příslušnost k dané pospolitosti. Romové zde netvořili výjimku a dle legendy spojovali s poutí jako životním způsobem i své počátky - dlouhodobé putování z místa na místo představovalo věčný trest za odmítnutí přístřeší Svaté rodině při jejím útěku do Egypta. Od této události odvozovali rovněž své pojmenování - „poutníci z Malého Egypta“, což v úvodu jejich tažení Evropou kladně ovlivnilo postoj majoritní společnosti k této nové minoritě. Poutnictví se totiž v duchovním životě Evropy těšilo všeobecné vážnosti a patřilo k úhelným kamenům náboženských projevů.

Organizace nových romských poutí se proto stala jedním z prostředků, které mají oživit zájem Romů o náboženský život. V Čechách, na Moravě a na Slovensku byly vytipovány farnosti, do nichž se poutní ruch soustředil. Cílem prvního romského putování na Slovensku se v roce 1993 stal Gaboltov. Na zdejší mariánskou horu s kostelem svatého Vojtěcha, kde je na bočním oltáři uctívána Panna Maria škapulířová, přicházejí Romové ze širokého okolí. V Čechách má primát Osek u Děčína, kde se stejné shromáždění uskutečnilo v roce 1996. Obě akce však byly iniciovány církevními

Svatý Kopeček, areál poutního chrámu s koncertem romských skupin po ukončení mše (rok 2001). Foto: Hana Dvořáková.

kruhy na základě závěrů biskupských konferencí, a nikoliv romskou komunitou.

Totéž platí i pro Moravu. Místem konání první zdejší pouti se stal Svatý Kopeček u Olomouce, kde se v září 1999 sešlo několik stovek Romů. Setkání zajistila Arcidiecézní Charita, Mezioborová komise pro záležitosti romské komunity, Okresní úřad spolu s radnicí v Olomouci a Svaz moravských Romů. O rok později se díky iniciativě organizátora oseeké pouti, faráře Pavla Procházky, počet návštěvníků rozrostl o Romy ze severních Čech a působením bardejovských salesiánů i o romské poutníky z východního Slovenska. V září roku 2001 byla návštěvnost menší. Z podnětu faráře J. Rouse, duchovního správce farnosti s největší koncentrací romského osídlení v Brně (tzv. Bronxu), se v sobotu 11. května 2002 uskutečnila v zábrdovickém kostele celonárodní pouť, na níž přišlo zhruba 600 Romů.

Z pohledu návštěvníka klasických poutí uvyklého na přítomnost především starších žen byl na romských poutích zarážející věkový průměr účastníků, neboť zde převažovali mladí lidé. Největší skupinu tvořila mládež mezi osmnácti až dvaceti lety, střední věk byl zastoupen podstatně méně a na rozdíl od neromských poutí zde až na výjimky zcela chyběli příslušníci vyšších věkových kategorií. Muži a ženy byli zastoupeni rovnoměrně.

Svatá Sára

Na Svatém Kopečku jsme se pokusili získat informace i o cestách na poutní místa v zahraničí. Ani dotázaným, kteří se aktivně účastnili náboženského života, však nic neříkal název jihofrancouzského městečka Les Seintes Maries de la Mer.

V tomto centru oblasti Camarque je vedle dvou Marií (Marie Salome a Marie Jakobey) uctívána rovněž jejich černá služebná, svatá Sára. Ta je pokládána za patronku Romů. Z hlediska majority patří Les Maries ke starým poutním místům s historií sahající do středověku. V souvislosti s Romy se však jedná o relativně mladé místo s tradicí vztahující se ke druhé polovině 19. století.

Již v tomto období se ovšem jednalo o akci známou, což ilustruje výnos místní prefektury z roku 1895, zakazující Romům účast. Literatura uvádí, že o něco později, v roce 1898, se Romové vrátili a svými bouřlivými projevy a praktikami, které byly považovány za pohanské, podněcovali strach davu a podezřívavost zbožných.

Zlepšení infrastruktury kraje (zavedení železnice až do Saintes-Maries, rozvoj auto-

mobilismu) působilo na zvýšenou návštěvnost poutí, která ve dvacátých letech 20. století vzrostla na deset až dvacet tisíc poutníků, z nichž ovšem Romové tvořili pouhou desetinu. Nyní je tomu naopak, neboť se tu schází deset tisíc Romů ku třem nebo čtyřem tisícům Provensálců, Languedochanů a turistů.

Fantazie a nedůvěřivost těchto lidí smíšená s obecnou neznalostí romských obyčejů daly vzniknout tisícům legend a téměř stejnému počtu důvodů, pro které byla těmto méně ortodoxním poutníkům zakázána účast na obřadech. To donutilo Romy k tomu, aby se utekli k Sáře, která byla také vykázána od obřadů do krypty.⁶ Zásadní vliv na změnu postoje církevních kruhů měly aktivity markýze Folca de Baroncelli, osvíceného nadšence pro tradiční kulturu. Romové do jeho představ plně zapadali, jejich přítomnost romantický kolorit drsného kraje se stády divokých koní jen podtrhovala. Na oficiální statut si však ještě museli počkat až do roku 1935, kdy byla romská pouť s procesím k moři církevními kruhy uznána.

Pouť se koná na svátek Marie Jakubovy, a to po dva dny (24.-25.5.), kdy se na ni sjíždějí Romové z celé Evropy. Jejich karavany zaplňují všechna parkoviště, především však prostor kolem hlavní městské pláže, kde se všichni scházejí, hrají, tančí, prodávají suvenýry stejně jako běžné zboží. Flamenco v přednesu amatérů i profesionálů zní celým městem a patří k hlavním turistickým lákadlům.

Těžiště náboženské části pouti spočívá v sobotní bohoslužbě prokládané expresivními výkřiky nejen romských účastníků mše: „Vive les Saintes Maries“ a „Vive Sainte Sara“. Centrem adorace je pak krypta pod hlavním oltářem se sochou svatě Sáry, kterou hlavně Romky pokrývají obětními pláštiky, šátky, řetízky, dotýkají se jí, hladí ji a líbají. Pronášejí prosby či poděkování za mateřství, manželství, zdraví. Převládá víra v magickou moc svěťce a víra, že ten, komu se jí podaří políbit, bude v příštím roce obdařen požehnáním. Sugestivní atmosféra je umocněna stíněným prostorem, horkem z četných svíček, hustým zástupem prosebníků často s dětmi v náručí.

Na závěr mše jsou nosítka se světicí v procesí provázeném „Gardiens“ - jezdcí na koních - nesena na břeh moře, kde jsou očekávána davy atrakce chtivých diváků. Ne nadarmo si v této souvislosti mladá fran-

Svatý Kopeček, účastníci poutě z Breclavi roku 2001.
Foto: Hana Dvořáková.

couzská badatelka v nadpisu ke svému článku klade otázku, zda se jedná o „kolébku romského křesťanství nebo o usurpaci provensálské pouti“.⁷

Procesí vrcholí příchodem na pláž a vstupem nosičů se sochou do vody, která tak nabývá posvátnou moc. V tuto chvíli do ní vstupují především matky s dětmi, které omývají a ponořují, neboť věří, že mimo očištnou moc vody jim tato zprostředkovaně přinese i patrončinu ochranu. Exotický děj se odehrává za asistence početné skupiny fotografů a kameramanů.

Tato nejznámější romská pouť zatlačuje do pozadí Lourdy i jiná poutní místa. Organizace účasti na poutích patří k hlavním bodům programu romské evangelizace v jednotlivých zemích. ■

Ediční poznámka

Článek je zkrácenou a mírně upravenou verzí studie: Dvořáková, H., Romské poutě jako jedna z podob účasti na oficiálním náboženském kultu, *Národopisná revue*, 3/2002, str. 141-147.

Poznámky

- 1 Balážová J.: *Káli Sára - černá bohyně*. Kaváma A.F.F.A. 6, 1997, s. 114.
- 2 Davidová, E.: *Cesty Romů - Romano drom 1945 - 1990*. Olomouc 1995, s. 123.
- 3 Například pro řeckokatolické prostředí tuto skutečnost dokládá zpráva z expedice pracovníků Romského muzea do Bulharska uvádějící, že Romové slaví svátek Bohorodičky jako všichni Bulhaři, ale v jiný den. A tak se 28. srpen stává dnem speciální romské pouti za Bohorodičkou do kláštera v Bačkově nedaleko města Plovdiv. Na tuto pouť se sjíždějí Romové z celé země (Horváthová, J., Expedice Bulharsko 1998, in: *Bulletin Muzea romské kultury* 7, 1998, s. 46).
- 4 Náboženské vyznání romského obyvatelstva charakterizuje proti úhrnu obyvatelstva jak nižší podíl osob „bez vyznání“, tak na druhé straně vyšší podíl osob „nezjištěného vyznání“ (Srb 1994, s. 26).
- 5 Českou republiku reprezentoval odstupující národní ředitel P. Procházka a jeho nástupce J. Rous.
- 6 Postolle, A.: *Saintes-Maries-de-la-Mer (Francie). Kolébka romského křesťanství nebo usurpace provensálské pouti?* Romano džaniben 5, 1998, č. 1-2, s.55-56.
- 7 Postolle, s. 50.

PhDr. Hana Dvořáková, etnoložka, kurátorka a vedoucí Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Specializace: lidová religiozita, betlémy, hračka.

Přísahy věrnosti v romských osadách na Slovensku

PŘÍSAHA U KŘÍŽE

Marek Jakoubek a Lenka Budilová

Přísaha u kříže je praktika, řešící některé přestupky v sociální sféře, a protože se uplatňuje zejména v případech manželské nevěry (výjimečně při krádeži, vraždě...), mluví se někdy také o „přísaze věrnosti“. Přísahy se vztahují pouze na ženy, neboť mužská nevěra je v romských osadách tolerována anebo se řeší jiným způsobem.¹

Podstata aktu spočívá v tom, že žena, která byla manželovi nevěrná (nebo žena z nevěry obviněná), musí u kříže odpřisáhnout, že věrná *byla*. Většinou tak činí na žádost manžela, případně pod nátlakem rodiny. Přísahy se odehrávají v noci, žena musí mít rozpuštěné vlasy a nesmí na sobě mít nic, co by ji mohlo „svazovat“ (prstýnky, náramky, náhrdelníky...). Někteří informátoři uvádějí, že musí být nahá, jiní, že má být vysvléčená do pasu - detaily se v jednotlivých lokalitách liší. Místem přísahy je buď kostel, hřbitov, boží muka nebo jiné specifické místo,² nutná je však vždy přítomnost kříže. Jak už jsme naznačili, k přísahám dochází jak v případech, kdy žárlivý manžel svou ženu pouze podezívá, tak i v těch případech, kdy je nevěra zřejmá a prokázána.

Za všechny uvedeme dva případy přísah u kříže z prešovského okresu, a to z obcí Abranovce a Olejníkov.

Abranovce

Konkrétní případ přísahy, jímž se budeme v textu dále zabývat, zaznamenali výzkumníci v romské osadě u této obce v roce 2000. Přísahy se zde uskutečňují na veřejném prostranství u kříže (dřevěný kříž je dnes nahrazen kamenným). Poslední evidenci o přísaze u kříže máme z vyprávění nejstarší ženy z osady, zvané Babo. Sestra Babo se narodila v Abranovcích, její manžel pocházel z jiné osady, přistěhoval se za ní a společně žili právě zde. Tato žena měla poměr s kamarádem svého manžela, nevěra byla prokázána a obecně známa. Když se o tom dozvěděl manžel, přinutil svou manželku k přísaze u kříže.

O tom, že se přísaha bude konat, věděla celá osada včetně dětí, ale nikdo, kromě provinilé ženy a jejího manžela, se jí neúčastnil. Žena se musela v noci, za úplňku, umýt, upravit, rozpustit a rozčesat si vlasy (muse-

la být „očistěna“), vysvléknout se do pasu a následovat svého manžela ke kříži. Na cestu si na sebe vzala jen lehký přehoz, který potom u kříže odložila, poklekla ke kříži čelem, objala jej, a po svém manželovi, který stál za ní, opakovala ustálenou formuli.

Do obecné formule se v každém případě dosazují konkrétní jména těch, s nimiž žena svého manžela podváděla (nebo těch, s nimiž byla z nevěry podezírána). Formule tedy může například znít takto: „Já, Emília Horváthová, jsem nikdy nebyla nevěrná svému manželovi s Josefem Míkou ... a to přísahám před svým mužem a před Bohem.“

Nevěra ženy byla v této rodině tradičně považována za něco nepřijatelného, proto se jednalo o choulostivé téma k rozhovoru. Po vykonání přísahy se proto členové rodiny k události neradi vraceli a argumentovali tím, že věc je už vyřešená („už je to za náma“). Všichni vědí, že se nevěra udála a s kým se udála, ale všichni také vědí, že došlo k přísaze. Od přísahy se už o záležitosti nemluví; život jde dál, jako by se nikdy nic nestalo. Obyvatelé osady označují přísahu za „očistění před Bohem“, za něco, co je třeba udělat, „aby se to všechno vrátilo“.

Olejníkov

V Olejníkově jsme zaznamenali vyprávění ženy, která se podrobila přísaze u kříže na žádost svého manžela. Manžel jí nedůvěřoval, zda mu byla věrná, a nutil ji věrnost přísahat. Ona se nejdříve bránila, protože si byla svou nevinou jistá, nakonec ale ustoupila. Přísaha se odehrála v noci u kříže na místním hřbitově a účastnil se jí také - jako v Abranovcích - manžel obviněné. Když žena přísahala, začali „vstávat duchové zemřelých“ (romsky *mule*) a „pouštět hrůzu“ (*mukhel dar*) na jejího manžela. Ženě samotné se nic nestalo. Tím byla její vina pro-

kázána a v manželství zavládla opět harmonie.

Přísaha u kříže jako boží soud ?

Přísaha u kříže na první pohled připomíná boží soudy, ordálie. Tyto rituální praktiky se ve středověku často používaly při rozhodování sporů, které nemohly být vyřešeny lidskou argumentací, a rozhodnutí se získávalo procedurami, o nichž se věřilo, že jsou projevem vůle Boží.

Jedním z autorů, který se zabýval problematikou ordálií u preliteratečních (v jeho dikci „primitivních“) společností, byl francouzský antropolog Lucien Lévy-Bruhl. Ve své knize „*Myšlení člověka primitivního*“³ se kromě jiného věnuje i specifickému typu ordálie, který nazývá zkouškou.

Účelem zkoušek, které známe například od středoaustralských domorodců, není - narozdíl od „klasických“ božích soudů - prokázat vinu či nevinu člověka, který ji podstupuje. Zkouška se totiž koná i tehdy, kdy o vině není pochyb a je prokázána. Přesto je však její uskutečnění nezbytné. Vyžaduje se tedy i v případech, kdy je osoba, která se dopustila společenského přestupku, známa, svůj čin nezapírá a ani její rodina ji neobhajuje před příbuznými oběti.

Po vykonání zkoušky se protivníci (například příslušníci rodiny agresora a oběti) smíří a nadále se k sobě chovají tak, jako by k přestupku nikdy nedošlo. „Cílem ... tedy nikterak není zjistit, zdali je dotyčný vinen či nikoliv... Nejdůležitější není výsledek, ale to, že se ordálie vůbec koná. Ordálie je zde jakýmsi 'vyrovnaním'. Není to trest v pravém slova smyslu, je to především rituál, mystický úkon, jehož účelem je vyhnout se neblahým následkům, které by spáchaný čin (vražda, cizoložství...) pro společenskou skupinu nepochybně měl. Je to nadpřirozený prostředek proti nadpřirozenému zlu, pokání v pravém slova smyslu. Nejde o souboj, jehož účelem by byl rozsudek vynesený nadpřirozenou silou. Proto nelze chápat tyto ordálie jako boží soudy v evropském smyslu.“⁴

Zdá se, že v romských osadách na Slovensku se můžeme setkat s oběma typy ordálií. Přísaha u kříže zaznamenaná v Olejníkově je případem standardního božského soudu. Manželka byla z nevěry obviněna a vykonáním přísahy (s negativním výsledkem) byla očistěna a nařčení zbavena; „pravda se ukázala“.

Ukázkou druhého případu ordálie - zkoušky - je přísaha u kříže z Abranovců. Vina zde byla předem jasná a prokázána,

účelem přísahy tedy nebylo dobrání se pravdy. V tomto případě je podstatou aktu to, že se skutečná nebo i jen domnělá vina smaže. Žena odpřísáhne, že byla věrná, a od té chvíle je na ni ze strany manžela i celé komunity pohlíženo jako na věrnou manželku; „nejde tedy ani o trest, ani o zjištění pravdy, ale o uvedení do správného stavu.“⁵ V tomto případě byl nejdůležitější sám fakt, že přísaha proběhla. Jejím smyslem nebylo najít pravdu, ale obnovit vykonáním procedury sociální status ženy coby věrné manželky.⁶ Takový je však díky negativnímu výsledku i závěr přísahy z Olejníkova. Skutečný rozdíl by se patrně ukázal až v případě, že by závěrem zkoušky bylo potvrzení ženiny nevěry, v tomto směru nám však chybí dokladový materiál.

Smrt a pohřeb v obyčejové tradici u Romů

SMRT A POHŘEB U ROMŮ

Lucie Hrdličková

Romové v minulosti nevlastnili půdu - obyčej je spjaté s půdou a hospodářstvím tedy u nich nesehrály významnější roli. Mnohem větší význam v jejich životě měly rodinné obyčejy, které se pojí k přechodovým obdobím života a z nich zejména k úmrtí člověka. Obyčejy, obřady a rituály při úmrtí člověka jsou dodnes dodržovány nikoli z důvodů úcty ke kulturní tradici předků, ale z potřeby zabezpečit další existenci - klidný život pozůstalých a dalších příslušníků romského lokálního společenství.

Odchod člověka ze světa nutil pozůstalé od dávných časů přemýšlet o životě a jeho krátkodobosti, ohraničenosti, o smrti a jejích východiscích. Lidé si vytvářeli nejrozličnější představy o duši a posmrtném životě člověka. Kult mrtvých obsahuje především dva prvky: úctu k zemřelému a strach z návratu jeho duše. Tyto dva prvky jsou navzájem úzce spojeny, protože různé projevy úcty k mrtvému jsou vyvolané strachem z návratu jeho duše.

Pohřební tradice

Komplex tzv. pohřební tradice - obyčejů a obřadů, které se vázaly ke smrti člověka, je obecně motivován následujícími představami:¹

1. vírou v posmrtný život;
2. vírou v možný návrat mrtvých sice jako nadpřirozených bytostí, ale v původní tělesné schránce;

3. předpokladem většinou škodlivého působení mrtvého ve styku se živými.

Na základě těchto představ se pozůstalí snažili zamezit návratu zemřelého:

a) přímo, a to jednak prostředky fyzickými (např. ovázáním rakve řetězem s uzavřeným zámekem, vkládání šípkových prutů mrtvému pod chodidla apod.) nebo prostředky magickými (např. protažení truhly pod prahem, nesením zemřelého nohama napřed aj.);

b) nepřímo - aby mu sami nezavdali příčinu k návratu

tím, že ho zapomněli vybavit něčím, co by mu na onom světě chybělo k ukojení jeho potřeb a zálib, nebo že mu nesplnili některou jeho žádost vyslovenou či předpokládanou.

Dále je pohřební tradice motivována

4. vírou, že i věci, které přišly do bezprostředního styku s mrtvým, jsou pro živé škodlivé a musí být odstraněny nebo alespoň zbaveny škodlivého účinku;
5. vírou ve „znamení“ a „předzvěsti“, na jejichž základě bylo možno smrt předpovídat, případně podle drobných okolností kolem mrtvého usuzovat další úmrtí, pokud k němu mělo dojít v blízké budoucnosti.

Tři fáze pohřební tradice u Romů

Celou obyčejovou tradici, která se váže ke smrti člověka, lze rozdělit do tří oblastí podle času:

1. Období před úmrtím charakterizuje jednak příprava člověka na konec života, dále pak věštby a znamení a v neposlední řadě úsilí zabránit smrti nebo ji ulehčit.

2. Období po skonku člověka charakterizují úkony, jejichž dominantou je především strach ze zemřelého. Pozůstalí se snaží zabránit negativnímu vlivu zemřelého na lidi i na majetek, a to různými způsoby. Purifikují zemřelého, snaží se zamezit jeho vlivu magickými prostředky, znemožnit mu návrat mechanickými prostředky a na druhé straně se snaží ulehčit duši odchodem, zaopatřují zemřelého nevyhnutelnými potřebami a snaží se ho uctít tak, aby mu nezavdali příčinu návratu.

3. Tradice svázané s pohřbem, které obsahují obřad a jeho přípravu, jsou založeny na úkonech týkajících se uložení mrtvého do hrobu. Dále se soustředí na volbu posled-

Poznámky

- 1 Mann, A. B.: Základné znaky svadby Cigánov-Rómov na východnom Slovensku, *Slovenský Národopis*, roč. 37, 1-2/1989.
- 2 „[Prísaha] ... odohráva sa väčšinou v noci, na cintoríne (Markušovce, Revúca, Žehňa), v kostole (Markušovce, Sp. Tomášovce), pri kríži v obci (Abranovce), na voľnom priestranstve v kolónii (Bystrany, Markušovce), alebo doma (Štrba).“ Tamtéž, str. 117.
- 3 Lévy-Bruhl, L.: *Myšlení člověka primitivního*, Praha 1999, kap. *Ordálie*, str. 169-202.
- 4 Tamtéž.
- 5 Srov. Copans, J.: *Základy antropologie a etnologie*, Praha 2001.
- 6 Srov. Horský, J., Seligová, M.: *Rodina našich předků*, Praha 1997, str. 75.

Mgr. **Marek Jakoubek** (*1975), vědecký pracovník v Centru výzkumu vývoje osobnosti a etnicity při FHS UK v Praze, přednáší na Katedře antropologie Zápa- dočeské univerzity v Plzni; zabývá se kulturou romských osad na Slovensku a českou krajanskou komunitou v Bulharsku

Bc. **Lenka Budilová** (*1980) studentka Obecné antropologie na FHS UK v Praze. Zabývá se příbuzenskými systémy v romských osadách na Slovensku a jejich transformací v českých „romských ghettech“.

Ilustrační foto: Jaroslav Balvín.

ního odpočinku a jeho úpravu. Rámec tradice mrtvých uzavírá péče o hrob a projevy úcty k zemřelým.

Pohled na smrt u Romů

Starší i novější tradice ukazují víru Romů v posmrtný život, v němž zemřelí žijí podobným způsobem jako živí. Mrtví se mohou kdykoli po pohřbu mezi živé vrátit.

Podle některých tradičních představ Romů se mrtvý třetí den po pohřbu přijde s příbuznými rozloučit - poděkovat, podle jiných představ se třetí den po pohřbu nebožtík vrátí jen v případě, že mu něco ve spojitosti s odbavováním pohřbu neudělali po vůli. Mrtvý pak přijde a vyčte rodině, že mu nedala do rakve to, co chtěl. Proto se prý po určité době po úmrtí a po pohřbu nesmí „dát nic“ z bytu, mohlo by se totiž stát, že „mrtvý bude něco potřebovat, a když to doma nebude, bude se stále vracet a pořád to bude chtít“.

Dále Romové věří, že ze záhrobí přicházejí i zemřelí, kteří nemají čisté svědomí, anebo mají dvě srdce či dvě duše (druhá duše jim nedá klidně spát a způsobuje, že zemřelí chodí v noci navštěvovat své pozůstalé). Tito zemřelí nemají po smrti pokoj a jejich viny je nutí žádat o odpuštění živé. Přicházejí kdykoli, stejně jako zemřelí, kteří živé na něco důležitého upozorňují nebo je před něčím varují.

Mrtvé, kteří se z jakýchkoli důvodů vracejí mezi pozůstalé, považují Romové za škodlivé demony. Mají z nich strach a jejich další návštěvě se proto snaží zabránit. Potvrzuje to i purifikační funkce ohně, který ve formě vatry, zapálené slámy či svíčky měl

chránit pozůstalé před zásahy zemřelých.

Romové tyto své zemřelé nazývají „mulo“, což v romštině znamená jednak mrtvé tělo - mrtvolu a jednak ducha zemřelého. Slovo mulo má však ještě jiný význam, kryje se s pojmem našich slov mátoha či strašidlo. Víra v mule byla odedávna silná. Právě ona je základem výkladu smrti u Romů. Víra v mule formovala celý obyčejový komplex při úmrtí člověka a patří ke kulturní tradici předků.

Mulové

Většina Romů v muly nejen věří, ale také s nimi komunikuje. V romské komunitě jde o běžnou víru. Mulo má několik funkcí:

1. Mulo si přichází pro umírajícího člena rodiny a odvádí ho na onen svět (v povědomí Romů je mulem odvádějícím umírajícího nejčastěji dávno zesnulý příslušník vlastní rodiny).
2. Mulo informuje své nejbližší např. o blížícím se neštěstí, ohlašuje smrt blízkých, případně varuje živé či jim sděluje určitá poselství.
3. Mulo přes tyto pozitivní „věštecké“ vzkazy v povědomí Romů do života zasahuje převážně negativně - např. pozůstalé straší nebo jim vyhrožuje či jim něco vyčítá. Proto je cílem většiny praktik, které Romové uskutečňují od skonu člověka až do jeho pohřbu, uspokojit potřeby zemřelého, udobřit si ho a zamezit mu v ubližování živým.

Mulo se živým zjevuje v několika formách:

1. Mulo živé navštíví ve formě zjevení - objeví se před člověkem ve své původní fyzické podobě. V této podobě se zjevuje nejčastěji tehdy, když chce upozornit na ně-

jakou důležitou blížící se či právě probíhající událost nebo před něčím varovat.

2. Mulo se v této podobě zjeví ve snu.
3. Mulo na sebe upozorní, „dá“ živým nějaké znamení o své přítomnosti. Např. bez příčiny padají předměty, bouchají nebo praskají dveře či okna, jsou slyšet kroky po bytě, otevírají se kredence apod.
4. Mulo na sebe vezme jinou podobu - nejčastěji zvířecí. V podobě zvířete rovněž varuje, trestá živé nebo jim dává znamení o blížícím se úmrtí v rodině či okolí. Nejčastěji má dávný zemřelý podobu ptáka (který svou přítomností a činností upozorní živé na úmrtí někoho z blízkých).

Forma a charakter návštěvy mula

K současné tradici Romů žijících v Praze patří všeobecná víra v návštěvy duchů zemřelých. Je tradována v pražské komunitě Romů od jejího příchodu ze Slovenska.

Zjevení má charakter snu - „byl u mě“, „prošel kolem mě“, „dotkl se mě“. Zjevení mrtvého vnímá jednotlivec většinou individuálně, ale mrtvý se může zjevit ve stejný moment i více osobám: „Spolu se sestřenicí jsme se v noci vzbudily a uviděly jsme strejdu, jak sedí v jeho oblíbený židli u našich postelí, když jsme na židli mákly, zmižel, nebylo tam nic“.

Pražští Romové, s nimiž jsem na toto téma hovořila, se shodují v tom, že mluvit s duchem nebožtíka (ať ve snu nebo „v reálu“) není dobré - „Když se to stane, znamená to vždy něco špatného“, může jít o upozornění. Dívat se mulovi do tváře podle nich rovněž nic dobrého nevěstí. Obličej zemřelého většinou ve svých snech a při návštěvách mulů nevidí, ale cítí přítomnost konkrétního mrtvého - vždy ví, který ze zemřelých s nimi komunikuje - „Vnímáš, od koho to je, cítíš to“. Jedna žena mi sdělila, že vidá cizí zemřelé, nikoli ty, které za života znala. Vidí i jejich obličej - svá zjevení a pocity popsala takto: „Mají nepřijemný výraz“, „nemají nohy, mají ale ruce a jejich tělo je zakončeno dole neurčitě“, „tahají mě ze spánku, nenechají mě spát“.

Ve snu - polospánku někteří slyší např. „rány do oken“, „hlasitý smích“, „kvílení“ apod., což si vykládají tím, že „vzbudili mrtvého“. Případně se ze spánku budí s pocitem, že fouká vítr, že se dusí, že se nemohou obrátit či promluvit, mají pocit, že je někdo zalehl apod. Když se pak probudí ze snu, ve kterém se jim o mrtvém zdálo, často cítí ještě po určitou dobu jeho fyzickou přítomnost.

El Pelé – patron Romů

Ceferino Jiménez Malla (1861 – 1936), známý jako El Pelé (Silný), se narodil v katolické romské rodině ve Španělsku. Čtyřicet let žil kočovným životem, potom se usadil v Barbastru, kde se věnoval duchovní práci s romskými i neromskými dětmi. Byl ženatý, ale vlastní děti neměl. Nikdy nechodil do školy, neuměl číst ani psát, prý byl ale obdařen přirozenou moudrostí a zvláštním charismatem pro urovnávání konfliktů mezi Romy a Neromy. V roce 1926 se stal členem tzv. třetího řádu františkánské řehole. Během náboženských perzekucí v době občanské války ve Španělsku byl uvězněn a následně zastřelen za to, že ve svém domě ukrýval mladého kněze. Traduje se, že zemřel s růžencem v ruce. Jeho blahorečení Janem Pavlem II. v roce 1997 je považováno za významný krok katolické církve na cestě k překonání předsudků a zastavení diskriminace Romů na celém světě.

Zdroj: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/top#top
<http://www.romove.cz/clanek/19422>

El-Pelé.

Foto: <http://www.barranque.com/imagenes/guerra.htm>

Andrea Hudáková

Romové věří na to, že mulo po své návštěvě zanechá „stopy setkání“. U některých Romů se traduje to, že „*když se tě mulo dotkne, máš na tom místě modřinu nebo otisk, který jsi ještě večer neměl*“. Modřiny a otisky jsou pro Romy znamením, že u nich mrtvý byl - potvrdili mi to i další respondenti. Aby se předešlo fyzickému kontaktu s mrtvým, neměl by si člověk, který se ukládá ke spánku, lehat na záda - věří se, že „*mrtvý si může na tebe lehnout*“. Většina z těch, kdo tomu věří, si raději lehá na bok.

Reakce Romů po „návštěvě mulů“ bývá různá. Někteří po snech o mrtvém příbuzném zapalují hned ráno svíčky u jeho fotografie.

Postoj živých k mrtvým

Postoj živých k mrtvým je odedávna poznamenán respektem, strachem a úctou. Zjevování mula v jakékoli formě je vnímáno jako přirozená návaznost „života“ - jeho odchodu, jako nedílná součást jeho dožívání v komunitě.

Někteří Romové, kteří na mula věří, mají z mrtvého strach - a to především tehdy, jestliže si s nebožtíkem nedořešili osobní záležitosti a spory. Věří tomu, že: „*mrtvý si přijde vyřídít účty*“. Bojí se, že je zemřelý bude chodit navštěvovat, „strašit“.

Většina Romů vnímá přítomnost mula negativně (bojí se, „*co se stane*“, a snaží se vysvětlit si smysl jeho návštěvy), jen někteří jsou rádi, když je mrtvý navštěvuje ve snech, „v meditacích“ či přeludech (kontakt s blízkou milovanou zemřelou osobou je provázen libými pocity). Přejí si, aby se jim o konkrétních zemřelých ve snu zdálo - „*chtěl bych, aby se by mi někdy zjevila sestra nebo rodiče, ale ještě se mi to nestalo*“. Členové rodiny (někde i komunity) si pak mezi sebou vyprávějí o snech, v nichž je mrtvý navštívil, a hledají významy snu a důvod návštěvy mula - „*co z toho pro ně vyplývá*“. Některé ženy, které mají děti, mi sdělily, že po tom, co se jim narodilo dítě, zmizely návštěvy mula (často šlo o jejich zemřelé rodiče). Některé tuto skutečnost vnímají tak, že se mrtvý převtěl do jejich dítěte.

Romové se snaží před návštěvami mula chránit. Věří, že je před mulem ochrání světlo, a tak se v některých rodinách několik dní po pohřbu či při zjevování mulů svítí. Dlouhodobé návštěvy mrtvého a strach z nich mohou vést živé k rozhodnutí vyměnit byt nebo (což je obvyklejší) si jej nechat vysvětit farářem.

Zjevení a návštěvy mula po pohřbu

Všeobecně se věří, že se mrtvý (mulo) pozůstalým po pohřbu zjeví („*ukáže*“). Mrtvý přichází poprvé nejčastěji třetí den po pohřbu a ten den je rovněž pozůstalými očekáván. Ale může přijít i později. I moji respondenti nejčastěji hovořili o třech dnech, případně o týdnu či 14 dnech. Další autoři, kteří se tomuto tématu odborně věnovali, zaznamenali, že mrtvý může přijít dokonce až po měsíci nebo po šesti týdnech.

Doba, po kterou mulo po pohřbu navštěvuje pozůstalé, je - jak respondenti uvedli - různá. Některé pozůstalé chodí zemřelí navštěvovat kratší dobu - „*trvá to týden nebo dva, než člověk úplně odejde*“, jiné déle. Většina lidí při dlouhodobých návštěvách mula trpí - *každou noc jsem se budila a slyšela tukání holí - to jak se manžel sourá na záchod, trvalo to asi půl roku*“. Po pohřbu se konkrétní zemřelí zjevují těm z rodiny, kdo je měli nejraději.

Lidé se na návštěvu mula třetí den po pohřbu tradičně připravují. Tradicí je přichystat pro mrtvého něco k pití a k jídlu a ráno se ujistit, zda mrtvý doma byl. Případně Romové věří, že jim mrtvý dá nějaké znamení o své přítomnosti nebo že se jim zjeví ve snu. Návštěva se může také ohlásit znamením.

Večer před návštěvou se pro mrtvého na stůl nebo do okna připraví to, co měl rád - např. „*panák tvrdého*“ nebo „*hrníček s vodou a cigaretu*“. Čeká se, kdy si mulo pro připravené věci přijde. Čtvrtý den ráno se rodina sejde a dohaduje se a zjišťuje, zda se nebožtík připravených věcí dotkl: zda vše zůstalo ve stavu, v jakém to bylo zanecháno, zda „*ucmrndnul vodu*“, zda „*je voda trošku vylitá a cigareta celá*“, nebo se zkoumá, zda mrtvý do něčeho „*strčil*“ či s něčím pohnul. Voda, alkohol či jídlo se potom vylije a vyhodí; nezávisle na tom, zda se jich mrtvý dotkl či ne.

Přítomnost mula se dále zjišťuje např. tak, že se nasype na podlahu nebo na stůl mouka a čeká se, zda v ní mulo nechá otisky nohou nebo rukou (často uváděný příklad). Respondenti se shodli na tom, že vždy zůstalo

K romskému životu - i duchovnímu - patří hudba.
Foto: Jaroslav Balvín.

vše v takovém stavu, v jakém to zanechali. Přesto tyto rodinné tradice (které se v rámci jednotlivých rodin liší) udržují.

Na Slovensku je ještě tradicí nasypat na zem popel a následně zjišťovat, zda jsou na podlaze stopy, nebo připravit na stůl lavor s mýdlem a ručníkem a poté zkoumat, zda byly použity.

Poznámky

- 1 Jak uvádí etnografka E. Horváthová v Československé vlastivědě v kapitole o rodinných zvycích a obyčejích (Československá vlastivěda. Díl III. - Lidová kultura. Praha 1968. Oddíl:2. Slovenská kultura: kapitola X. - Rodinné zvyky a obyčaje, str. 572).

Výzkum, z něž tento článek vychází, se realizoval od května 1998 do dubna 1999 a je součástí diplomové práce z kulturní antropologie, obhájené na FSV UK v Praze (Kvizová, Lucie: *Význam smrti v postojích moderní romské elity*. Praha 1999). Tato diplomová práce je základem pro doktorandskou práci (fakulta etnologie FF UK v Praze) na téma: „Magické a racionální v postojích moderní romské elity“.

Mgr. **Lucie Hrdličková** (*1973), doktorandka na katedře etnologie FF UK v Praze, spolupracovnice Centra výzkumu vývoje osobnosti a etnicity při FHS UK v Praze. Zabývá se výzkumem kulturní identity a rodinných obyčejů romské komunity v Praze.

Z pouti v Saintes-Maries-de-la-Mer.
Foto: Jaroslav Balvín.

Romové v českých církvích a náboženských společnostech

ZE VŠECH NÁRODŮ A RAS

Martin Kořínek, Ondřej Kováč, Klára Tydlitátová, Zdeněk Vojtíšek

Romové jsou součástí české společnosti, a tak se s nimi samozřejmě setkáme i mezi českými křesťany. Následující čtyři pohledy si nedělají nárok na vyčerpávající výčet romských komunit v církvích - výběrově se dotýkají práce romského pravoslavného kněze, aktivit svědků Jehovových a plzeňského pentekostálního sboru Penúel. Z diplomové práce romského studenta pak vyjímáme kapitolu o misii a sociální práci mezi Romy, kterou koná římskokatolická církev. redakce

Romské pravoslavné společenství v Rokycanech

Dne 19. ledna 2003 proběhla médii zpráva o vysvěcení pravoslavného kněze otce diákona Mgr. Davida Dudáše. Proč právě o něj jevil sdělovací prostředky takový zájem? Stal se prvním romským pravoslavným duchovním v České republice.

Pravoslavný kostel v Rokycanech.
Foto: Klára Tydlitátová.

Otec Dudáš vyrůstal v římskokatolické rodině. Již od útlého dětství toužil stát se duchovním a na cestu pravoslaví ho přivedl zájem o historii Východu. Velmi na něj také zapůsobil film o svatém novomučedníku vladyku Gorazdovi. Začal pak pilně studovat pravoslaví a po skončení povinné školní docházky uvažoval o studiu v semináři nebo o vstupu do monastýru. Jeho volbu vstoupit do semináře podpořil tehdejší biskup olomoucko-brněnský Jan Polanský. Pro studium byl vybrán monastýr-seminář v rumunské Moldávii v oblasti Neamt, protože pravoslavná církev v České republice právě navazovala dobré vztahy s církví rumunskou. Přestože rumunština je

jazyk nesnadný, zvládl otec Dudáš složit rozdílové zkoušky po půl roce pobytu v Rumunsku a mohl začít řádně studovat. Po pětiletém studiu se otec Dudáš vrátil zpět domů a byl vysvěcen.

Chrám, kde romský duchovní slaví svatou liturgii, prošel zajímavými dějinnými zvraty. Původně byl v roce 1609 postaven kostel podobojí, po roce 1620 byl zkonfiskován katolickou církví. V posledních letech zůstával prakticky nevyužitý, protože rokycanští katolíci se scházejí ve velkém kostele Panny Marie Sněžné na náměstí. Proto hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice přes nákladné opravy postupně chátral. Ještě před skončením studií otce Dudáše zakoupila na splátky chrám pravoslavná církev. Byly nutné mnohé opravy, které nový duchovní řídil z Rumunska pomocí mobilního telefonu. Podobným způsobem se staral i o chod farnosti, která v Rokycanech začala vznikat. Mnozí z pravoslavné komunity se ujali úprav kostela. Farníci kostel vymalovali a vyrobili ikonostas. Dnes chybí dokončit opravu fasády a drenáž. Na to zatím chybí finance.

Po vysvěcení narazil otec Dudáš na další problém. Duchovnímu bylo jasné, že musí bydlet v místě své farnosti, avšak první žádost o byt ztroskotala na nepružnosti úřadů. Příslušníci pravoslavné církve v Rokycanech si uvědomují, že se na ně jejich spoluobčané často dívají jako na místní kuriozitu. „Když projdu po Rokycanech, lidé se za mnou ohlížejí a slyším, jak za mnou říkají, že je to ten cikánský farář,“ říká otec Dudáš.

Pravoslavná církev v Rokycanech nepůsobí jen duchovně, ale stará se i o sociální oblast. Vzhledem k tomu, že většinu pravoslavných věřících v Dudášově farnosti tvoří Romové, vznikla v rámci farnosti

Otec Dudáš při bohoslužbě.
Foto: Klára Tydlitátová.

„Romská duchovní mise“. Je to další z pokusů stmelit rokycanskou romskou komunitu. Řada romských spolků a organizací, které zde vznikly, ztroskotaly na nejrůznějších neúspěších, které se snad podaří zlomit díky osobnosti otce Davida Dudáše.

Na svatou liturgii v chrámu Nejsvětější Trojice dochází také asi čtyři ukrajinské rodiny. Na nezájem ze strany mladých lidí si otec také nemůže stěžovat. Někteří mladí přicházejí s rodinou, ale většina si najde cestu do chrámu sama. Duchovní si to vysvětluje ohlasem na vnitřní potřebu spirituality u romských dětí. Právě pravoslaví, které je, jak říká historik umění a religionista PhDr. O. A. Kukla, pozoruhodnou duchovní hodnotou mezi Východem a Západem, inspiruje svými mystickými prvky romskou mládež. Ta tak může navazovat na své kulturní kořeny a uvědomit si jejich hloubku a jedinečnost.

Otec Dudáš upozorňuje na výjimečnost českého pravoslaví. Na území Velké Moravy bylo první pravoslavné slovanské biskupství. Až o mnoho let později, v 10. století, se dostalo pravoslaví na Rus. Specifikem pravoslaví v českých zemích je tudíž jeho historické prvenství. Otec Dudáš také vyzdvihuje obětování se pravoslavné církve za druhé světové války, kdy ukrývala atentátníky na říšského protektora Heidricha. Byla pak zakázána a většina duchovních v čele s biskupem novomučedníkem Gorazdem popravena. A čím je zvláštní pravoslavná církev v Rokycanech? Ač se tomu otec Dudáš brání, je jeho farnost unikátní. Nabídla romské minoritě v městečku seburčení a podporu nejen duchovní, ale i sociální. Bude asi chvíli trvat, než si lidé zvyknou na fakt, že jejich romští spoluobčané jsou pravoslavného vyznání.

„Není divné být Rom, ani není divné být pravoslavný křesťan, ale je divné být Rom pravoslavného vyznání,“ komentuje situaci otec David Dudáš. ■

Klára Tydlitátová

U Jehovy romská otázka neexistuje

Toto tvrzení tvoří páteř pořadu radia ROTA, nazvaného „Biblické řešení tzv. romské otázky“. Prostřednictvím internetového rádia ROTA¹ tak svědkové Jehovovi oslovují Romy ve svých sborech i mimo ně. „Bůh nestraní žádnému národu“ a „počítá ve svém záměru s lidmi všech národů a ras,“ zdůrazňuje pořad, který byl v délce osmnácti minut odvysílán poprvé 3. července loňského roku. Nacionalismus a rasismus má svůj původ v ďáblu, uvádí pořad jasně.

„Internetové vysílání má ovšem omezený dosah,“ přiznává v pražském ústředí (bételu) Eduard Sobička, jeden z představitelů Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi. Romů, kteří mají takový přístup k Internetu, který by jim poslech rádia ROTA dovozoval, je totiž málo. Není to ale jediný prostředek, jakým svědkové oslovují romskou menšinu. Promítají také video s romskou tematikou a známé traktáty „Život v pokojném novém světě“ distribuují také v romštině.

Traktát v romštině.

Hlavním prostředkem misie je ovšem osobní kontakt. Podle průzkumu, který tato náboženská společnost provedla roku 1999,² navštěvuje sbory svědků Jehovových celkem 592 Romů, což jsou asi 4% všech českých svědků. Další 476 Romů se svědky pravidelně studuje. Některé sbory svědků (např. v Chomutově a jinde v severních Čechách) jsou tak tvořeny až z jedné čtvrtiny Romů.

Podle průzkumu reagují na romské svědky v misijní službě (ve dvojicích dům od domu) jejich romští spoluobčané poněkud lépe než na svědky, kteří romský původ nemají. A - co je jistě zajímavé - 13% Neromů údajně přijímá romské svědky lépe, než by přijali svědky jiné než romské národnosti. Je to snad dáno dobrým společenským vystupováním a upraveným zevnějškem romských svědků, což českou většinu, do značné míry zajatou stereotypy a předsudky, patrně příjemně překvapí.

„Oceňuji, že svědkové Jehovovi jsou upřímní lidé,“ říká pan Vojtěch Ferenc, Rom z pražského sboru na Proseku. „Romové se

Rom na kazatelně sboru svědků Jehovových. Foto: archiv NSSJ.

dopouštějí chyb, ale společnost na nich vidí jenom to špatné. Kdežto svědkové Jehovovi se jim upřímně snaží pomoci, aby už chyby nedělali. Jsem šťastný, že jsem již dvacet let v Pravdě. V Bibli se píše, že pravda nás osvobodí, a já jsem byl osvobozen od mnoha věcí. A viděl jsem mnoho Romů, kteří dřív žili špatným životem, a tato Pravda je osvobodila také.“

Zdeněk Vojtíšek

Poznámky

- 1 <http://www.dzeno.cz>
- 2 „Naši romští bratři“, sociologická studie ve sborech svědků Jehovových v České republice. Vydalo oddělení Public Affairs NSSJ v ČR.

Romové před Tváří Boží

Podle pastora sboru Apoštolské církve v Orlové Tadeusze Gaura Romové přijímají evangelium snadněji než Neromové, protože jsou vnitřně duchovně otevřenější. „Počítají s tím, že nějaký Bůh existuje. Každý Rom nějak věří. Jsou otevřeni pro duchovní svět podobně jako Afričané v buši, kteří též věří různým věcem a nemají takový problém s tím, že je nějaký Bůh. Češi mají s vírou v existenci Boha větší problém.“

Již v osmdesátých letech minulého století se starala Bratrská jednota baptistů o romské děti v Brně, hlavní vlna misijních

Z plzeňského romského sboru Penuel. Foto: Klára Tydlitátová.

aktivit evangelikálních církví však přirozeně nastala až po pádu totality. Díky návštěvám romských komunit, oslovování na ulici nebo pořádání letních evangelizačních táborů vzniklo v Čechách i na Moravě několik desítek romských nebo smíšených křesťanských společenství.

Na Plzeňsku byl silným impulsem pro evangelizaci příjezd jihokorejského kazatele Sang Hee Nama z organizace Velvyslanci na místě Kristově (Ambassadors for Christ). Roku 1998 se Sang Hee Nam spojil s českými křesťany (především) z Apoštolské církve a započal misii (mimo jiné i) mezi plzeňskými Romů.

Dnes se v administrativní budově Českobratrské církve evangelické v Nemejcově ulici v Plzni schází každou neděli odpoledne sbor Penuel (hebrejsky „Tvář Boží“ - podle Genesis 32,31), který navštěvuje asi padesát Romů (asi 25 dospělých, převážně středního věku, a asi 25 školou povinných dětí).

Shromáždění trvá něco přes dvě hodiny. Vedou je romský pastor Ivan Čonka a jeho kolega, Zdeněk Neumann. Průběh bohoslužby se prakticky neliší od neromských letničních setkání. Úvod obstarají drmolivě přednášené, a proto občas nesrozumitelné modlitby, prokládané nezbytnými souhlasnými výkřiky: „Amen, Haleluja, Sláva Pánu...“ Sál potemní, uvolněnou, téměř diskotékovou náladu navodí popové rytmické, chytlavé songy doprovázené syntezátorem a basovkou. Aby mohli zpívat skutečně všichni, jsou texty písní (střídavě české a romské) promítány na čelní zeď sálu.

Na řadě je více než hodinové kázání, pastor Zdeněk (který není Rom) nabádá Romů ke vzdělávání v náboženství, neboť musejí umět vysvětlit, v co věří, aby mohli svědčit o Kristu ostatním. Malé holčičky leží na linoleu u východu ze sálu a kreslí si, kluci v poslední řadě chroupají brambůrky a prohlížejí si časopis, většina návštěvníků však bedlivě naslouchá. Přes svou délku má promluva spád, jen škoda, že řečník pravidelně odsekává odstavce vyštěknutím slova „Haleluja“, které tu zní spíše jako temné zaklínadlo než jako původně radostné zvolání „Chvalte Hospodina“.

Na plzeňský sbor Penuel jsou navázány tři romské skupinky z křesťanského centra Amen v Horšovském Týně a romský sbor v Radnici.

Z plzeňského romského sboru Penúel.
Foto: Klára Tydlitátová.

Pro evangelizaci Romů se v Praze angažuje Armáda spásy, jejíž klub v roce 1996 začala navštěvovat i romská mládež. Armáda organizuje dětské bohoslužby i volnočasové aktivity.

V Chebu vedou křesťanskou misií manželé Novotných z Českobratrské církve evangelické. Začali na faru zvát romské děti, které neměly co dělat a trávil volný čas na ulicích. Evangelizaci pak rozšířili i na dospělé a vytvořili nový romský sbor. Jeho členové pořádají „misijní cesty“ do romských komunit mimo Cheb.

Do sboru výše citovaného Tadeusze Gaura v Orlové chodí asi 30-40 Romů (přibližně polovina členů sboru). Většina z nich konvertovala při absolvování misijních kurzů Alfa. Apoštolská církev v Chomutově pořádá od roku 2001 vždy první neděli v měsíci zvláštní bohoslužby pro několik desítek Romů.

Na nedělní bohoslužby Křesťanského společenství v Děčíně pod vedením Jana Cvejna přichází pravidelně 20-40 Romů, což je někdy více než polovina přítomných.

Romské křesťanské společenství Radost v Ostravě vedené pastorem Oskarem Najtem navštěvuje 60-80 dospělých a 30-50 dětí.

Martin Kořínek

Poznámka

V článku byly využity informace z časopisu „Život víry“ (listopad 2003) a z diplomové práce O. Kováče: Cesty a formy misijního svědectví mezi Romy v České republice na přelomu tisíciletí (ETF UK, 2003).

Podoba misijní služby římskokatolické církve mezi Romy¹

Největší křesťanské církvi v České republice odpovídá i rozsah činnosti v oblasti pastorační a misie mezi Romy. Tato činnost spočívá v práci kněží, laiků a především řeholních řádů. (...)

K církevním řádům, které se rozhodly zaměřit na misijní a sociální činnost i mezi Romy, patří Salesiáni sv. Dona Boska či Malé sestry Ježíšovy. Na počátku je tato činnost v řádu Societas Jesu.

Salesiánská střediska se zaměřují na romskou mládež různého věku. Jsou to střediska v Ostravě, v Českých Budějovicích a v Teplicích. Tato střediska vznikala postupně během devadesátých let. Společně je pro ně právě to, že jsou situována do míst s vysokou koncentrací romského obyvatelstva, a to spíše problémového; těmito problémy jsou vysoká kriminalita, prostituce, problémy s výukou na základních školách. Salesiánská střediska navazují na metodiku a zkušenost salesiánského řádu, který se vždy zaměřoval na problémovou mládež. (...) Činnost středisek spočívá vedle pravidelné oratoře (herna), kroužků a doučování také v množství menších jednorázových akcí, výletů a prázdninových pobytů. Snahou je vytvořit prostředí, kde mohou mladí lidé užitečně strávit svůj volný čas, rozvíjet své schopnosti, záliby a také prožít přátelství a dobrodružství s kamarády. Aktivní přítomnosti pedagogů se snaží předcházet negativním vlivům. V prostorách střediska při pořádaných akcích se nesmí kouřit, nepodává se alkohol a netolerují se drogy. Podle programu střediska v Teplicích lze ukázat, jakého zaměření jsou nabízené aktivity, které střediska nabízejí. „Kroužky: počítače, meteorologie, německý a anglický jazyk, výtvarná činnost, zpěv, jak se stát dospělým, míčové hry, fotbal, volejbal, povídání o Bibli, diskusní skupiny. Doučování: matematika ZŠ i SŠ, český jazyk, anglický jazyk. Nepravidelné akce: letní tábory, 'Léto v sídlišti' = čtyřtýdenní program (výlety, sportovní akce, víkendové pobyty pro děti ze sídlišť).“²

Pracovníci těchto středisek si nejčastěji stěžují na nedochvilnost a nepravidelnou docházku romských dětí. Také se dosud nepodařilo vyřešit problém nechtěné segregace romských a neromských dětí, která se

objevuje ve všech střediscích, kam chodí i romská mládež. (...)

Odlišnou formu práce mezi Romy nalezneme v prostředí řádu *Malých sester Ježíšových*.³ (...) Charakteristické pro jejich spiritualitu je, že zakládají své fraternity vždy nejblíže k těm, kterým mají ukazovat zvěst evangelia svým prostým životem. Např. v západní Evropě putují společně s kočovnými Romy. (...)

V České republice žijí Malé sestry Ježíšovy uprostřed jednoho pražského sídliště a od roku 1992 v Děčíně-Boleticích na sídlišti, kde je cca 60-80% Romů a všichni Romové i Neromové patří mezi sociálně slabé vrstvy. Bydlí zde tři sestry v dvoupokojovém bytě v běžném panelovém domě. Romské děti i dospělí se s nimi setkávají na ulicích nebo na chodbě panelového domu, kde bydlí. Ve všední den chodí všechny sestry do zaměstnání. Každou sobotu mají tzv. den otevřených dveří, kdy zvou k sobě na návštěvu každého ze svých sousedů nebo ony navštěvují je. Nejčastěji a v největším počtu je navštěvují romské děti. S nimi si povídají, zpívají z křesťanského zpěvníku etc. Pro Romy na sídlišti i pro ostatní jsou ony první (a často i jedinou) příležitostí setkat se s křesťanstvím přímo. Některé romské ženy využívají tuto možnost k osobním pastoračním rozhovorům (...)

Dalším katolickým řádem, který se začal misii mezi Romy věnovat, je řád *Societas Jesu*. Tento řád je svou tradicí na českém území známý, avšak s oficiální činností mezi Romy je v úplných počátcích. Na začátku třetího tisíciletí začal působit v severních Čechách v Mostě na sídlišti Chánov. Člověk, který podal podnět k této specifické činnosti, byl páter František Lízna (...) Jeho vlastní pojetí služby všem opuštěným a ostrakovaným je „to be with“ (být s nimi), vyjadřující jasné vědomí potřeby dlouhodobě se zabývat Romy, jejich osudy a problémy. V roce 2000 podal písemný návrh projektu

Ilustrační foto: Jaroslav Balvín.

Boh všetko vidí

Občas se podaří, že už první pohled na knihu upoutá vaši pozornost. Toto je ten případ. Výrazný titul a fotografie skupinky romských žen a dětí, stojících před velkou nástěnnou malbou ukřižovaného Krista, působí neobvykle. Neobvyklé je ale i to, co je uvnitř.

Na začátku této publikace stál roční terénní výzkumný projekt s názvem „*Religiozita slovenských Romů*“. Uskutečnil se v letech 2001-2002 za podpory Open Society Institute a Roma Culture Initiative v Budapešti. Na jeho realizaci se podíleli slovenští odborníci z oblasti etnologie (A. B. Mann, Z. Palubová a J. Mináč), religionistiky (M. Kováč, T. Podolinská, D. Djurišičová a A. Kovács) a romští odborníci (A. Botošová a R. Pivoň).

Výběr lokalit pro výzkum zohledňoval nejen početnost romské populace, ale také to, aby byly zastoupeny jednotlivé regiony Slovenska a byla pokryta i různost konfesí, ke kterým se jejich obyvatelé hlásí.

Tento dvojjazyčný sborník je velmi přehledně uspořádán. Po obsahu (slovensky, romsky a anglicky) a předmluvě editorů je otištěna šikovní orientační pomůcka pro čtenáře - mapa Slovenska s vyznačenými místy výzkumu. Patnáctistránková obrazová příloha uprostřed knihy od sebe odděluje slovenskou a romskou verzi textu. Za každou studii je poznámkový aparát a údaj o autorovi, nechýbí anglické resumé.

Všichni autoři měli k dispozici stejný rámcový dotazník, téma ale mohli přizpůsobit vždy podle konkrétní situace na místě výzkumu. Tím vzniklo devět samostatných

studií, z nichž každá kromě jiného prostředí a skupiny sleduje i různé aspekty duchovního života Romů. Odborné texty jsou prokládány přímými vyprávěními „informátorů“, někdy i celými krátkými příběhy v romštině (se slovenským překladem) nebo ve slovenském nářečí jednotlivých lokalit. Tyto ilustrace celý text velmi výstižně dokreslují a vtahují čtenáře do zvláštní atmosféry.

Kombinací etnologického a religionistického přístupu tak vznikl docela plastický obraz zkoumané problematiky. Je škoda, že se na výzkumu (nebo alespoň na korekturách textu) nepodílel žádný teolog, jak bychom mohli vzhledem k tématu očekávat (i když - kolik teologů se zajímá o romský svět?). Publikace obsahuje zbytečné chyby, jako například to, že u výčtu „Desatera Božích přikázání“ (s. 77) chybí odkaz na příslušný biblický či liturgický text, z něhož autor citoval; není to přece lidová říkanka! Překvapuje i skutečnost, že používání názvů církví ve sborníku není sjednoceno, téměř výlučně autoři používají zkrácené hovorové tvary, například jen „baptisté“ (pro Bratrskou jednotu baptistů), „evangelíci“ (pro Evangelickou církev augsburského vyznání), „kalvíni“ (pro Reformovanou křesťanskou církev na Slovensku), přitom oficiální názvy nikde neuvádějí. Když autorka výzkumu v Bardejově mluví o „salesiánech“, většina rozpozná Salesiány sv. Dona Bosca, ale v případě „sester-bazilejek“ jistě každý neví, že se jedná o řeckokatolický Řád sester svatého Bazila Velikého - tady ovšem autorce unikla i informace, že „sestra Atanázia“, jejíž činnosti jen neurčitě zmiňuje (s. 104), je právě „baziliánka“, vysokoškolsky vzdělaná Romka, která svůj řeholní život

zasvětila práci s Romy na východním Slovensku, kde také založila dětský pěvecký sbor „Devleskere čhave“ (Boží děti). Nejasná jsou tvrzení, že „nejdůležitější funkcí duchovní písně je šířit víru“ (s. 43), nebo že v romském kultu mrtvých jde o „prolínání staršího předkřesťanského základu a křesťanské ideologie“ (s. 27).

Jak editoři uvádějí, jedním z důvodů vzniku této publikace bylo, že v této oblasti existuje špatná informovanost, že jsou u nás (respektive na Slovensku) v poznávání romské duchovnosti mezery. Kniha ve svém podtitulu slibuje, že otevře dveře do duchovního světa Romů. Kdo by očekával kompaktní a vyčerpávající studii o „romském náboženství“, bude asi zklamán. Není to učebnice ani encyklopedická příručka. Autorům o to ani nešlo, záměrně se vyhnuli jakémukoli zevšeobecnování či objektivizování. Chtěli nabídnout několik pohledů a přístupů, které by tento pestrý a různorodý svět dokázaly přiblížit. A to se, myslím, povedlo.

Andrea Hudáková

BOH VŠETKO VIDÍ - Duchovní svět Rómov na Slovensku
O DEL SA DIKHEL – Romano pa'avi-ben pre Slovensko
Editoři: Milan Kováč, Arne B. Mann
Chronos, Bratislava 2003.

vytvoření nové komunity Societas Jesu v severních Čechách zaměřenou na Romy a soužití Romů a Neromů. (...)

Na sídlišti Chánov se již také v místní základní škole vyučuje náboženství, kam chodí zhruba 100 romských dětí. Pravidelně jsou některé děti křtěné litoměřickým biskupem Kouklem, který je pověřen Českou biskupskou konferencí k pastorační práci Romů.

V Litoměřické diecézi slouží další kněží, kteří vedle svých běžných povinností dávají zvláštní zřetel na pastorační práci romského obyvatelstva ve své farnosti. Je to páter Jančík v Ústí nad Labem a páter Procházka v Děčíně. Pavel Procházka byl do litoměřické diecéze poslán brněnským biskupem, aby se zde věnoval pastorační práci Romů. (...) S po-

mocí zdejšího kaplana se však může plně věnovat Romům téměř v celých severních Čechách. Jezdí za Romy do České Kamenice, do Ústí nad Labem, Předlice, kdeslouží každý čtvrtek mši speciálně pro tamější Romy, i na další místa s vyšší koncentrací romského obyvatelstva. Jeho krédem je přiblížit se k lidem a navázat s nimi přátelský vztah, aby jim tak mohl sloužit evangeliem Ježíše Krista. Vykonává návštěvy v jednotlivých romských rodinách a vede s nimi rozhovory o znalostech bible, Desatera, o Bohu etc. Pokud je požádán o křest, vysvětlí vždy, co znamená být pokřtěn, a vyžaduje alespoň základní znalost Desatera. Jak on sám říká:

„Romové nechávají své děti křtít, jak oni říkají, že je to tradice, ale je dobré si všim-

nout, co se za tímto přáním skrývá. Romové mají velký citový vztah ke svým dětem a chtějí, aby jejich děti byly ochráněny ... a to není příliš vzdálené od křesťanství...“

O Vánocích 1999 pokřtil v předlickém kostele po tříměsíční přípravě 16 romských dětí. O letních prázdninách pořádá letní tábory pro vybrané romské děti po dohodě s jejich rodiči. Každý čtvrtek (...) bývá v Předlicích mše, kam chodí třicet až osmdesát Romů různého věku. Při mši se zpívají písně v romštině, které si sami Romové přeložili ze slovenského kancionálu. V rámci své dovolené jezdí P. Procházka do romské osady na východním Slovensku. (...)

⇒ *Dokončení na další straně dole.*

Rozhovor s Milenou Hübschmannovou a jejími studenty

ARCHETYPY JÍŽ Z INDIE

Andrea Hudáková a Zdeněk Vojtíšek

Doc. Milena Hübschmannová (*1933) vystudovala hindštinu a urdštinu na Filozofické fakultě UK. Stala se jedním ze zakladatelů romistiky u nás, věnovala se sbírání romského folkloru, pracovala v Akademii věd a vyučovala romštinu na jazykové škole. V současnosti vede seminář romistiky při Indologickém ústavu FF UK. Rozhovor s ní a jejími romskými studenty se uskutečnil 19. února.

Jaké máte zkušenosti s projevy víry mezi Romy?

Antonín Demeter: Já jsem ateista, ale moje maminka je ze Slovenska a je věřící. Není ale ten typ člověka, který by chodil do kostela. Věří, že Bůh stvořil svět a když třeba jedeme autem a vidíme kostel nebo kapličku, tak se pokřičuje.

Cítíte, že je na víře Romů něco zvláštního?

Jana Hejkrliková: Myslím, že Romové jsou velmi tolerantní k ostatním vírám. Vzpomínám, že za babičkou jednou přišel nějaký člověk a mluvil o Alláhovi. Babička byla katolička, a tak jsem se jí pak ptala, kolik je těch Bohů, když jí nevdalo mluvit o Alláhovi. A ona mi řekla, že Bůh je jenom jeden, ale že má mnoho jmen.

Michal Miko: U Romů je zvláštní víra v *muly*. U nás v rodině se nesmělo nechávat přes noc žádné jídlo, protože by přišli *mulové* a to jídlo by ráno bylo nečisté.

Jana Hejkrliková: V tom vidím velký rozdíl oproti katolické církvi. U nás se věří, že duše zůstává i po smrti a že se může vrátit v jiné podobě. Třeba když mi zemřela teta a když se pak její dceři narodila dcera, tak všichni říkali, že je to celá teta a dokonce dostala její jméno. Vnímala jsem to tak, že život nekončí, když umře tělo.

Žaneta Čurejová: U nás v rodině se také věří v Boha, ale do kostela se nechodí, protože Bůh je všude, nejen v kostele. Boha mají lidé vlastně v sobě.

Milena Hübschmannová: S těmi kostely je to zvláštní. V Indii jsou chrámy relativně pozdní záležitostí. Obětiště byla prostě na zemi. Nevíme, kdy Romové z Indie odešli, ale je možné, že to bylo dříve, než se začaly stavět chrámy. A navíc - pro Indý jsou důležitější domácí oltáře než chrámy. Mnoho Indů do chrámů vůbec nechodí. Uctívá doma jednu z podob všemocného a všudypřítomného Boha. A samozřejmě toleruje

toho, kdo uctívá jinou podobu. Takže ta tolerance, o níž mluvila Jana, možná pochází již z Indie podobně jako schopnost obejít se bez kostela.

Jana Hejkrliková: Moje babička chodila do kostela jenom v neděli, ale měla doma svůj oltářík a kolem něho fotky všech, které měla ráda. A pokaždé se za všechny modlila. Nikoho nepřesvědčovala o své víře, ale s Bohem žila každou chvíli.

A na tom jejím oltáři byla Panna Maria?

Jana Hejkrliková: Ano, ta vévodila celé místnosti, byl to velký obraz Marie s malým Ježíšem. Kříž tam byl také, ale Marie byla důležitější.

Milena Hübschmannová: V té osobě Marie můžeme vidět archetyp z Indie, ale protože Romové žijí nejméně tisíc let v evropském prostředí, tak samozřejmě každý archetyp získal nový háv. V posledních padesáti letech jsem u Romů viděla minimálně křížů (to až teď v poslední době), ale vždy měli Panu Marii. Kříž, to je pro Roma *mulo*, a tak to někteří Romové výslovně říkají: my nechceme kříž, protože nechceme *muly*.

Kdežto Panna Maria je ženská síla, nazývaná v indickém prostředí *šakti*. Romové jsou patrně potomci předindoevropské, mohendžo-darské civilizace. A byla to asi právě tato civilizace, která přinesla úctu k ženské síle do indoevropského panteonu. Ten byl dříve převážně mužský. Dodnes se s ženskými bohyněmi setkáme v indickém, velmi tolerantním prostředí především na vesnici, kde vliv předindické kultury zůstal větší. A když si tuto úctu k ženské síle Romové přenesli do Evropy, nemohli ji samozřejmě nazývat *šakti*, *Durga* nebo *Káli*, ale

⇒ *Dokončení z předchozí strany.*

Další katoličtí kněží mají de facto také na starosti pastorační romského obyvatelstva, ale věnují se této činnosti spíše okrajově, pokud jim to umožní jejich každodenní běžná práce duchovního ve farnosti a majili k tomu vůli. S takovou intenzitou jako Pavel Procházka v severních Čechách se Romům věnuje i páter Jiří Rous na jižní Moravě ve farnosti Brno-Zábřovice, která čítá asi 40 000 členů a z toho je 10 000 romské národnosti. (...) Systematickou práci začal v centru Brna. S pomocí ze zahraničí vybudovali vedle fary středisko komunitní práce, kam chodí romská mládež trávit volný čas. V jedné místnosti (...) jsou čtyři stoly na stolní tenis, pódium a aparatura s hudeb-

ními nástroji. (...) Pak jsou zde další místnosti mimočasových aktivit. Dvakrát až třikrát týdně mají dívky kroužek vaření, denně se koná doučování, jednou týdně kroužek výtvarné výchovy a nově kroužek kosmetiky. Kdo chce, chodí se modlit do kaple, která je na faře. Je zde možnost hraní kulečníku nebo navštěvování posilovny. Jednou za měsíc se jezdí s některými na víkend ven z Brna. (...) Páter Rous má k dispozici dva profesionální pracovníky.

Vedle práce s romskými dětmi se snaží navštěvovat i jednotlivé romské rodiny. Avšak přiznává, že je nenavštěvuje rád, protože ho neustále využívají ve svůj vlastní prospěch, půjčují si peníze nebo žádají

o dovezení automobilem na návštěvu za svými dětmi. (...) V církvi římskokatolické je páter Rous uznáván jako největší znalec romské problematiky. ■

Ondřej Kováč

Ediční poznámka

Článek je částí diplomové práce „Cesty a formy misijního svědectví mezi Romy v České republice na přelomu tisíciletí“ (Evangelická teologická fakulta UK, Praha 2003). Kráceno v redakci Dingiru.

Poznámky

- 1 Průzkum proběhl v letech 2000-2002.
- 2 In: Sborník „Práce s romskou mládeží“. Salesiánská provincie Praha - Odbor pastorační mládeže. 2002. s. 89.
- 3 Následující výklad se opírá zejména o dopis malé sestry Magdaleny Ježíšovy všem, které bratr Karel Ježíšův volá za sebou do fraternity malých sester Ježíšových, ze září 1952 (vnitřní materiál řádu Malých sester Ježíšových).
- 4 Ústní sdělení.

Studenti doc. Hübschmannové při rozhovoru.
Foto: Zdeněk Vojtíšek.

musela dostat evropský háv. A to je Maria.
Anebo také svatá Sára?

Ale to je nedávná záležitost. Vychází z moderní legendy, že dvě Marie prchaly před pronásledováním na loďce se svou romskou služkou Sárrou, a ta je zachránila. Takže i ta černá Sára je archetypem v novém hávu. A těch archetypů je samozřejmě víc, ale doposud nikdo tu hloubkovou strukturu náboženství Romů nepopsal.

Romové tedy mají své vlastní náboženství. Často se ale setkávám s názorem, že se Romové přizpůsobí jakémukoli náboženství - že např. nechají pokřtít dítě od kteréhokoli faráře.

Milena Hübschmannová: Někdy se tvrdí, že právě toto je důkaz toho, jak jsou Romové málo náboženští. Ale ono je to naopak: Romové věří, že dítě přichází do tohoto světa z nějaké jiné oblasti, kde je pod vlivem nějakých jiných sil, a že od těchto sil musí být očištěno. Podstatný při tom je očistný obřad, ať je to křest nebo jeho obdoba v jiných náboženstvích. Tradičnější romské subkultury (třeba Sintové) dokonce trvají na tom, že všechno, s čím rodička přijde do styku, musí být spáleno.

Jana Hejkrliková: A totéž je u mrvého. Musí se spálit vše, co mrtvý užíval, aby se jeho duše nevracela. Po mně se mamce narodila ještě holčička, ale brzy zemřela. A mamka na tom tehdy byla špatně s penězi a tu postýlku nebo kolíbku nespálila, ale dala do ní mou další mladší sestru. Ta se ovšem budovala ze spaní a křičela „Škrtí mne, škrtí mne!“ A děda mamce řekl, že všechno, co patřilo té mrtvé Věrce, mamka musí spálit. Že se ta její duše vrací, protože je těmi svými věcmi spjata s tímto světem.

Milena Hübschmannová: Chtěla bych se vrátit k těm farářům. Nesmíme zapomenout, že indická společnost je kastovní. Náboženské povinnosti tam vykonávají převážně *bráhmani*, a ti jsou specialisty na obřady. Když Romové odcházeli z Indie, byli to hlavně hudebníci, řemeslníci, kováři. Žádné *bráhmany* si s sebou nebrali. Z toho vyplývá, že obřadní služby pro ně musí vykonávat nějaký jiný „profesionál“. A tím profesionálem jsou pak kněží té kultury, do níž Romové přišli.

Nižší obřady může vykonat někdo z romské komunity. Ale závažné obřady, které souvisejí s přechodem člověka z jednoho světa do druhého - a to je na prvním místě křest a na druhém místě pohřeb - musejí vykonat profesionálové. Někdy jsou to samozřejmě i jiné obřady - například když *mulo* příliš otravuje, tak pan farář přijde vykropit dům, - ale většinou si v těchto méně závažných případech Romové poradí sami.

Třeba odtud pak může přicházet dojem, že víra Romů je pověřená.

Milena Hübschmannová: Ano, často se říká, že náboženství Romů je snůška pověr. Já ale slovo „pověra“ nemám ráda. Pokud ho někdo používá, pak tím naznačuje, že je etnocentrický. V romském přístupu k životu je mnoho poznání, které se v západním, příliš racionálním myšlení ztratilo. To, čemu se říká pověra, je vlastně nějaký jiný druh poznání. Romové např. velmi věří, že pokud někdo poruší přísahu nebo přísahá křivě, tak si ho ta přísaha nakonec najde. A já bych neřekla, že to je pověra, ale že to vychází z určité zkušenosti, že to je určité poznání.

Stejně jako Indové i Romové věří v existenci *karmy*. *Karma* je skutek a je to také odplata za skutek, anebo - jinými slovy - je to návrat toho skutku k tomu, kdo ho učinil. Vrátit se může zítra, za deset let a Indové věří, že třeba až v příštím životě. A návrat našich skutků, to také není pověra, to je spíše poznání.

Jana Hejkrliková: Já si pamatuji, že když někdo z Romů umírá, tak za ním chodí mnoho lidí. Nejen se s ním rozloučit, ale také si s ním vyrovnat účty, aby umírající mohl odejít do toho jiného světa s opravdu vyrovnanou duší. Dnes

bych řekla, aby tu *karmu* měl zase čistou, ale jako dítě jsem to pod tímto slovem samozřejmě neznala. Jenom jsem chápala, že pro toho, kdo si nestihl vyrovnat účty s umírajícím, to může znamenat velké trauma.

Žaneta Čurejová: Naše babička také říkala, že je nutné se vyrovnat s umírajícím, aby se už nevracel.

Michal Miko: Nebožtík nesmí mít boty, aby nechodil a nevracel se mezi živé.

Jana Hejkrliková: A také se mu dávají peníze, aby se šťastně dostal na druhý břeh. Když jsem už jako dospělá četla řeckou báji o Cháronovi, tak jsem si na tento zvyk vzpomněla.

Jak přijímáte křesťanskou misii mezi Romy?

Jana Hejkrliková: Jednou jsem slyšela pana faráře z Brna mluvit o misii mezi Romy. Opakoval ale všechny stereotypy o Romech - například jak kradou apod. I když nepochybují, že svou práci mezi Romy dělá s čistým srdcem (a naučil se třeba i perfektně romsky), přece je vidět, že neopustil svoje postavení a že s Romy necítí. Myslím, že hrozně záleží na tom, zda chce někoho jenom poučovat a vychovávat, anebo zda ho prostě přijmu s jeho způsobem života.

Milena Hübschmannová: Já bych to řekla takto: roku 1991 chodili po jedné romské vesnici na Slovensku faráři a říkali, že když Romové nebudou volit křesťanskou stranu, tak jim nepokřtí děti. A pak přišli svědkové Jehovovi a vzali Romy jako bratry a sestry. Nedělali rozdíl mezi gádži a Romy a byli ochotni Romy přijmout. A to je velmi důležité. Podobně např. salesiáni v Bardejově spolupracují s Romy jako rovní a rovnými a společně se jim podařilo přestavět kulturní dům na kostel, zasvěcený El-Pelému. ■

Studenti doc. Hübschmannové při rozhovoru.

Foto: Zdeněk Vojtíšek.

HRDINSKÁ KAPITOLA CÍRKVE?

**Miriam Therese Winterová:
Z hlubin bezedných.
Příběh Ludmily Javorové,
vysvěcené na římskokatolického kněze**
Cesta, Brno 2003

„Ludmila Javorová možná není jedinou ženou, která kdy byla vysvěcena na římskokatolického kněze, ale je první, jež svůj příběh zveřejnila.“ Tato slova čteme na obálce knihy rozhovorů a komentovaných vyprávění americké autorky Miriam Therese Winterové. A už sama tato slova dokáží přitáhnout zájem čtenářů.

Historie Koinotés

Dnes už není asi žádných pochyb o tom, že nejvýraznější osobou v podzemních strukturách katolické církve v dobách komunismu byl u nás kněz a biskup Felix Maria Davídek. Za dvacet let svého působení se mu podařilo vytvořit propracovaný systém vzdělávání a duchovní formace tajných kněží. Ve své skupině Koinotés, která svou evangelizačně misijní aktivitou pokrývala území Čech, Moravy, Slovenska i Rumunska, vysvětil na 17 biskupů a šedesát osm kněží. A právě o něm a o jeho aktivitách vypráví kniha *Z hlubin bezedných*, která obsahuje vzpomínky Davídkovy nejbližší spolupracovnice Ludmily Javorové.

Knihy je především líčením odporu a tajného boje proti represivní politické moci. Vzdáleně připomíná román japonského autora Šusaku Endo *Mlčení*, v němž autor popisuje tragické pokusy křesťanských misionářů o založení tajných buněk katolické církve na území Japonska na přelomu 16. a 17. století. Na rozdíl od dávné historie se však v komunistickém Československu podařilo biskupu Davídkovi podobné dílo reálně vytvořit. Díky nezlomnému úsilí, vitalitě a invenci uvedl v život církevní struktury, které zřejmě neměly v celé východní Evropě obdoby. Činnost této struktury nejen budila odpor u představitelů politické moci a představitelů oficiální církve, ale - paradoxně - setkala se s nepochopením i u mnohých představitelů církve podzemní.

V tomto smyslu vyznívá poselství knihy jednoznačně - přes všechny pochybnosti, útoky a nepřátelství zůstane Davídkovo dílo zapsáno v dějinách katolické církve jako jedna z jejích nejhrdinějších kapitol. Ústy Ludmily Javorové líčí Winterová vznik Davídkovy skupiny *Koinotés*, popisuje dobrodružné okolnosti prvních tajných kněžských svěcení v bývalé NDR i detaily kolem prvních biskupských svěcení s apoštolskou posloupností již na sklonku 60. let. Zjevné však je, že centrum svého vyprávění i reálných dějin *Koinotés* vidí Javorová především ve zcela mimořádné události v životě podzemní církve - koncilu *Koinotés* v Koberčicích u Brna o Vánocích roku 1970. Tento „koncil“ si totiž vedle otázek organizačních (vytváření sítě tzv. pekulárních čili zvláštních farností) vytkl za cíl projednat poprvé v novodobé historii katolické církve teologické otázky spojené s možností kněžského svěcení žen.

Felix Maria Davídek.
Obě fotografie pocházejí z recenzované publikace; jméno jejich autora není uvedeno.

I když s odstupem doby máme tendence vidět v tehdejších aktérech odporu proti komunistickému režimu spíše ducha nezlomnosti a hrdinství, Javorová ukazuje, že i v dobách nejtvrďšího politického útlaku byli mnozí z nich pouze lidmi, se svými malichernostmi, pocity úzkosti a skrupulozity (aby neporušili paragrafy církevního zákoníku) a občas i pocity osobní rivality a animozity. Ohledně svěcení žen nedospěl koncil *Koinotés* k jednoznačnému závěru, naopak vedl k rozštěpení celé skupiny, k odchodu čtyř ze šesti Davídkem tajně vysvěcených biskupů a bohužel už k nikdy nepřekonanému osobnímu nepřátelství. A tak líčení následných dějin vzájemného osočování, které se už v dobách komunistické perzekuce zaměřovalo zejména na otázku Davídkova duševního zdraví, a posléze i období bolestné porevoluční pacifikace podzemních struktur církve představiteli církve

oficiální (mnohdy s komunistickým kolaborujícími), tvoří už jen smutný epilog celého vyprávění.

Osobní svědectví

Přes všechno zaměřeni na doby minulé nelze říci, že by kniha byla historickým dílem. Je spíše osobním svědectvím. Předně o osobě Felixe Maria Davídka, který byl Ludmiliným dlouhodobým rádcem a který ji z moci svých biskupských pravomocí několik dní po Koberčickém koncilu vysvětil na katolického kněze. Javorová líčí Davídka jako čínorodého člověka a především jako člověka velkých intelektových a organizátorských schopností. Líčí ho tak, že plastický portrét, který vystává čtenáři před očima, neumožňuje vidět v Davídkovi duševně nemocného člověka. I když tuto možnost ve zvláštní shodě již celá desetiletí nadhazovali a nadhazují Davídkovi oponenti nejen z řad bývalé StB, ale i z Vatikánu, české církevní provincie a i mnozí jeho spolupracovníci z disentu.

Knihy je však především osobní zповědi samotné Ludmily Javorové, kterou Davídek po jejím vysvěcení na kněze ustanovil svojí generální vikářkou. Javorová vysvětluje, že otázka svěcení žen nebyla v dobách počínající normalizace ani v nejmenším pokusem o zneužití abnormální situace církve u nás, ale spíše pokusem o maximální využití jejího potenciálu ve službě lidem. Vysvěcení na kněze bylo pro Javorovou vysoce riskantním podnikem, a v tomto smyslu projevem naprostého vydání se službě a obětí církvi. Davídek předpovídal pokusy státní moci zaměřené na fyzické zlikvidování církve a ze zkušenosti svého čtrnáctiletého žaláře si uvědomoval, že těmi, kdo budou nejvíce trpět duchovní nouzí v situacích náboženské perzekuce a věznění, budou ženy. To byl podle Javorové hlavní důvod Ludmilina vysvěcení - stát se „spícím agentem“ církve, čekajícím jen a jen na své zatčení a odsouzení, aby pak ve vězení mohla rozvinout svátostnou činnost zaměřenou na duchovní posilu perzekuovaných žen.

Ludmila Javorová roku 1975.

Filozofický kontext

Nelze nevidět, že kromě biografických líčení se na hlubší rovině kniha zabývá dvěma velmi ožehavými tematy: církví v dnešním světě a ženství. Avšak proti možná zjednodušenému očekávání dnešního čtenáře nestaví autorka (Therese Winterová ani Ludmila Javorová) tato témata do protikladu.

Přes všechnu kritičnost nepůsobí kniha nikterak proticírkevně. Javorová opakovaně zdůrazňuje, že v současné době, kdy je vystavována dotazům, zda nepomýšlí na přechod k jiné církvi, kde by mohla své kněžství veřejně praktikovat, těmto dotazům vlastně nerozumí. V katolické církvi se cítí doma. Církev miluje a chce jí sloužit, jako jí sloužila celý život. A pokud se jí nyní dostalo záka- zu praktikování kněžství, nemá potřebu se proti tomu bouřit. Poněkud trpce znějí tato její slova tváří v tvář vzkazu, jehož se jí dostalo postranními cestami z Říma, že pouze s přihlédnutím k těžké situaci církve v komunistickém Československu papež anuloval její exkomunikaci. Objektivně vzato je však pravda, že líčení napětí, úzkostí a schizmat, které otázka svěcení žen spustila už v dobách komunistické perzekuce mezi lidmi, kteří si jinak s dodržováním kanonických pravidel příliš hlavu nelámali, ukazuje, že katolická církev jako celek není a dlouho nebude k tomuto kroku ani uvažování o něm skutečně zralá.

Současně platí, že Javorová nikdy nebyla a není prototypem feministické buřičky. Javorová přijala své kněžství jako oběť v extrémní situaci ohrožení a spíše než bojovým pamfletem je její kniha bolestným odhalením nejhlubších záhybů ženské duše a ženské spirituality. Javorová se ke světu vztahuje jako žena, a i když ve své knize popisuje mnohé obdivuhodné mužské osoby, muže při čtení jejího svědectví musí přepadat stud nad naší mužskou hloupostí.

Kniha *Z hlubin bezedných* představuje nesporně poutavé čtení. Hovoří o událostech z nedávné historie církve u nás a jsem si jist, že osloví nejen ty, pro něž realita tzv. podzemní církve tvořila součást jejich života. Možná osloví daleko více ty, pro něž jsou svědectví o podzemních aktivitách katolické církve v komunistickém Československu už pouze poutavým historickým vyprávěním.

Prokop Remeš

JUDAISMUS, KŘESŤANSTVÍ, ISLÁM

Helena Pavlincová, Břetislav Horyna:
Judaismus, křesťanství, islám
 Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003

Stejnomený slovník, který roku 1994 vydalo nakladatelství Mladá fronta, vykonal v 90. letech dobrou práci, ale nové vydání je nesrovnatelně lepší. Změnil se nejen vydavatel. Nová kniha má daleko více hesel, stará hesla jsou nově zpracována a zpravidla rozšířena. Autorský kolektiv se poněkud proměnil: z 18 se zúžil na 14, ale byl posílen - nejvýrazněji asi Bedřichem Noskem pro část o judaismu (v této části se autoři zcela obměnili). Pečlivější je práce s převodem cizích výrazů do češtiny, s etymologickým vysvětlením pojmů, s bibliografickými údaji apod.

Slovník obsahuje daleko více hesel o osobnostech. Snad nejvíce je ale možno ocenit nově zařazená hesla, která se týkají aktuálních jevů v nábožensko-politické oblasti. Zaslouhou Zdeňka Müllera a hlavně Miloše Mendela můžeme získat např. základní údaje o hlavních silách izraelsko-palestinského konfliktu. Skutečnost, že např. heslu „islámská revoluce“, je věnována celá stránka, ukazuje, jak důležitá byla pro autory aktualizace.

Také grafické zpracování textu je nesrovnatelně lepší: kniha obsahuje více tabulek, nově jsou zařazeny ilustrace (a to většinou nikoli ty notoricky známé), kniha získala i přechodem na větší formát (B5), jiný řez písma a grafickou úpravu včetně obálky.

Hlavní předností slovníku je ovšem to, že poskytuje dobrý základ pro srovnání tří monoteistických náboženství. Snad by ale mohlo být ještě lepší, kdyby kniha obsahovala jednu část (jistě kratší než ostatní), která

Pijáci vína (z egyptského rukopisu makámy al-Harírího, 1334), ilustrace z knihy „Judaismus, křesťanství, islám“.

by shrnovala hesla společná všem třem náboženstvím. Jistě: srovnávat je možné již nyní, ale několik průřezových hesel by mohlo ukázat nové možnosti.

Zkrátka: pokud máme doma starý *Slovník judaismus - křesťanství - islám*, nezbu- de nám, než ho zasunout hlouběji do knihovny a koupit jeho nové, podstatně přepracované vydání. Zpočátku nám to možná přijde líto, ale rozhodně se to vyplatí. A budeme mít kromě jiného i jeden z důkazů, že česká religionistika učinila za deset let krok dobrým směrem. ■

Zdeněk Vojtíšek

POHANSKÝ KRUH

Volné sdružení ctitelů novopohanství začalo loni v létě vydávat časopis *Pohanský kruh*. Spektrum novopohanů účastnících se na tvorbě čtyřicetistránkového časopisu z řad Slovanů, Germánů, Keltů vede šéfredaktor a duše celého projektu, wiccan Jakub Achrer. Je znám také jako autor zajímavé a zdařilé webové prezentace novopohanů u nás - Čarodějnické zahrádky (<http://www.wiccangarden.com/casopis.htm>).

Časopis pojednává o všem, co novodobý pohan ke svému uctívání potřebuje. Dozví se o historii náboženství a kultury, z nichž novopohané vycházejí, o významných svátcích, božstvech a jejich podstatě. Kutilům je dána příležitost zhotovit si

podle návodů kultické předměty (picí roh), podle receptů pokrmy, či nápoje (domácí medové pivo). Dále má čtenář šanci získat hlubší znalosti o přírodě kolem, například o bylinách, kamenech a samozřejmě hlavně o jejich magických vlastnostech a možnostech, jak tyto vlastnosti využít. V populaci zastoupení šamané jistě přivítají kapitoly o astrologii, mandalách, uzdravovacích technikách. Ctitelům karetních výkladů jsou věnovány kapitoly o tarotu. Na závěr nechybějí samozřejmě ani recenze knih a aktuality z novopohanské scény.

Cena časopisu je stanovena na 25,-Kč, roční předplatné 200,-Kč. *Pohanský kruh* vychází osmkrát ročně. O časopis je možné si napsat na adresu pkruh@centrum.cz.

Lukáš Halfar

SVĚDKOVÉ JEHOVOVI V DIALOGU

Svědkové Jehovovi nejsou importovanou církví z USA, která nechce a nemá v českém prostředí na co navázat. Na konci května roku 2003 to na katedře religionistiky v Pardubicích v přednášce s názvem: „Na co svědkové Jehovovi můžou navázat v české náboženské tradici?“, vyjádřil představitel vedení Náboženské společnosti svědkové Jehovovi MUDr. Ondřej Kadlec.

Svědkové a dějiny

Přednášku pan Kadlec začal výkladem o šíření křesťanství do zemí českých. Zvláště zdůraznil cyrilometodějskou misii z 9. století, která byla určena lidem mluvícím slovanským jazykem a zmínil rok 1079, kdy pozdější český král Vratislav požádal papeže o svolení nechat přeložit Bibli do českého jazyka. „*Této tradice si svědkové Jehovovi velmi váží,*“ řekl.

Další důležitou tradicí, ke které se svědkové Jehovovi hlásí, je odkaz Jednoty bratrské. Ti, jenž chtěli vstoupit do Jednoty bratrské se zvláště v prvních desetiletích zřikali určitých výsad. Ten, kdo chtěl být členem Jednoty bratrské, se musel oddělit od světské moci. „*Jako církev poutníků, kteří nejsou nikdy doma v tomto světě se nechtěli bratři ovšem zaplést ani do správy veřejných věcí. Vyhýbali se jí tím spíše, že si osvojili varování Chelčického před jakýmkoli spojením se světskou mocí.*“ Bratři odmítali i účast na vojenské službě, která byla proti jejich svědomí. I svědkové Jehovovi odmítají sloužit z morálního přesvědčení ve zbrani.

Další podobnost s Jednotou bratrskou vidí Ondřej Kadlec v misijní činnosti svědků Jehovových. Členové Náboženské společnosti svědkové Jehovovi mají jako povinnost uloženo věnovat misijní činnosti několik hodin měsíčně. Původně tito členové obcházeli domy lidí s gramofony, na nichž jim přehrávali záznamy kázání. Jít ve dvou dveře ode dveří není v Čechách nic nového - i Jednota bratrská se charakterizovala jako církev poutníků. Její členové putovali po dvojicích zeměmi českými, oslovovali lidi a nabízel jim evangelium.

Krev, autorita a dialog

V Dingiru č. 1 z roku 2003 autor článku „Velké malé změny“ píše: „*Lze tedy předpokládat, že vedení svědků Jehovových bude brzy nechávat i otázku transfúze krve na jednotlivci a nebude za různé postoje*

vylučovat. Vždyť už nyní dovoluje svým členům krevní deriváty, o nichž se jim před pěti lety ani nezdálo. Svědkové tedy směřují k 'polidštění'...“¹

Ondřej Kadlec ale tento závěr odmítá: „*Základní postoj se nezměnil. Je však pochopitelné, že pojednání v naší literatuře může na čtenáře z vnějšku působit rozporuplně. Čtenář z vnějšku dospívá k domněnku, že se něco upravuje nebo 'liberalizuje'. Skutečnost je však jiná,*“ říká MUDr. Kadlec.

Dalším kontroverzním bodem je trestání řadových svědků Jehovových za nedodržení nařízení společenstva. Člen svědků Jehovových musí „*...lpět na učení a pravidlech organizace, jejichž porušení - jak známo - přináší přísná kázeňská opatření,*“ praví ve své knize „Krise svědomí“ Raymond Franz. Tato opatření se v posledních letech zmírnila a záleží na míře provinění. „*Úměrně tomu reaguje sbor. Většinou je na místě posílit slabého, který lituje svého zaskolísání, nebo potěšit toho, kdo byl obezřetně či hrubě přemožen. Pokud někdo říká, že má jiný názor, pak není svědek Jehovův a bude to respektováno,*“ vysvětluje Ondřej Kadlec.

Na jednu stranu se to jeví jako pochopitelná věc, vždyť jaký význam by mělo společenství bez onoho společného, bez společných hodnot, které můžou být vynucovány? Druhou věcí je, zda náboženská autorita, která je „*více či méně ve všech náboženstvích*“ (Štampach), se zde nemění na moc.

A co když svědek Jehovův přijme transfúzi krve?, položil jsem otázku dr. Kadlecovi. „*To nemá jednoznačnou odpověď, dokud se nezjistí, proč to udělal. Pod nátlakem? Ve chvíli slabosti? Nebo tím říká, že již nemá postoj svědka Jehovova?*“

Diskutabilní je u svědků Jehovových také jejich přístup k ekumenickému a mezináboženskému dialogu. V současné odborné literatuře se o svědcích Jehovových můžeme dočíst například to, že „*odmítají jakýkoliv dialog s jinými církvemi, považují se za jediné pravé křesťany a stoupence ostatních křesťanských církví (včetně katolické) považují za zbloudilé či ztracené.*“³

K závěru, že svědkové tvoří uzavřené hnutí, které

neumožňuje dialog, je také možno dojít po přečtení oficiálních internetových stránek.⁴ Tam se píše, že se křesťan nesmí účastnit mezicírkevních hnutí.

Pan Ondřej Kadlec k tomu ale říká: „*Dialog s lidmi jiného náboženství je náš denní chléb; je to velmi zajímavé a poučné přinejmenším pro naši stranu.*“ Bez otevřenosti k dialogu by nakonec nebylo možno napsat ani tento článek. ■

Ondřej Ipser

Poznámky

- 1 Dingir, březen 2003, s. 7.
- 2 Franz, R. *Krise svědomí*. Návrat domů, Praha 1998.
- 3 kolektiv, *Lexikon náboženských hnutí, sekt a duchovních společností*. CAD Press, Bratislava 1998, str. 384.
- 4 <http://watchtower.org>.

OTEVŘENÉ DVEŘE BÉTELU

Náboženská společnost Svědkové Jehovovi uspořádala na sklonku minulého roku den otevřených dveří ve svém republikovém ústředí v Praze na Černém mostě a poskytla tak svým řadovým členům i všem ostatním, kdo o to projeví zájem (akci předcházela letáková kampaň zvláště po samotném sídlišti Černý most), možnost nahlédnout do fungování této organizace.

Prohlídka sestávala ze dvou částí. První byla výstava v přízemí, na které návštěvník mohl shlédnout tiskoviny a jiné předměty dokumentující působení NSSJ v Československu a České republice od počátku činnosti až dodnes. Z prvního, ještě předválečného, období zde byly vystaveny první čísla časopisů Strážná věž, knihy J. F. Rutherforda z tzv. Duhové řady, ale i gramofon, který sloužil k podomnímu přehrávání desek s kázáními. Na panelech mohl návštěvník shlédnout fotografie a kopie materiálů dokumentující pronásledování Svědků Jeho-

Den otevřených dveří v pražském bételu. Foto: Petr Vinš.

vových za 2. světové války a v období komunismu. Stejněmu období byla věnována i zřejmě nejzajímavější část výstavy, kterou představovala rekonstrukce ilegální tiskárny a ukázky samizdatových periodik. Závěrečná část byla věnována Překlada nového světa Svatých písem a současné činnosti NSSJ.

Druhou částí dne otevřených dveří byla možnost projít samotný komplex bételu (tak jsou ústředí Svědků Jehovových nazývána) a nahlédnout nejen do způsobu překladu, přípravy a tisku knih a časopisů, ale také do každodenního života zde žijících Svědků - od knihovny až po prádelnu.

Celá akce se nesla v příjemném a přátelském duchu, daném do značné míry asi i tím, že drtivá většina všech návštěvníků byli samotní příslušníci NSSJ. Což je možná trochu škoda, neboť akce skutečně nabízel veřejnosti příležitost nahlédnout lidštější stránku této mnohdy diskutabilní organizace.

Petr Vinš

S DÍKY RONOVI

Velkého úspěchu dosáhl loni Juraj Plekanec, bývalý ředitel pražského a současný ředitel brněnského Dianetického centra, jeden ze zakladatelské generace scientologů u nás po roce 1989. Je jedním ze čtyř zdejších scientologů, kteří dosáhli stupně „Clear“ a vydali se po stupnici „operujícího theta“.

Připomeňme, že toto psychoterapeutické náboženství učí o šestnácti stupních, po nichž se duchovní podstata člověka (thetan) může navrátit zpět ke svému božství. Tuto

Juraj Plekanec.

cestu údajně dokončil zatím pouze zakladatel L. Ron Hubbard (1911-1986).

Juraj Plekanec má nyní pátý stupeň (OT V), a je tedy z českých scientologů nejdále. Na mezinárodním reklamním letáku, který pokročilé kurzy propaguje, končí Plekanecovo svědectví o jeho cestě k pátému stupni obvyklými slovy: „Moje největší díky patří mému nejlepšímu příteli Ronovi.“

Zdeněk Vojtíšek

NOVOPOHANÉ NA SEMINÁŘI

Ve čtvrtek 30. ledna v podvečer se konal další z pravidelných seminářů Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů. Pozvání přijali čtyři představitelé novopohanství v Čechách: manželé Ileana a Adrian (Stargard) Dragonari, stoupenci starogermánského náboženství Ásatrú, Derivan, představený slovanského novopohanského společenství Rodná víra, a mladý muž Zahrada, příslušník hnutí WICCA. Tématu novopohanství bylo již věnováno téma Dingiru (1/2001), takže ani téma ani hosté nejsou pro čtenáře tohoto časopisu zcela neznámí.

V Pastoračním středisku při Arcibiskupství pražském se sešlo asi 40 lidí. Nejdříve se hosté postupně představili, pohovořili stručně o duchovních tradicích, na které navazují, a představili své současné aktivity. Možná proto, že hostů bylo víc, a ještě k tomu z různých skupin, působilo to dost pestře, místy až chaoticky. Častěji než srozumitelný přehled nebo souhrn jsme slyšeli osobní domněnky, pocity a názory. Některé postoje působily velmi provokativně a vyvolaly silnou reakci publika - například když hosté prezentovali a obhajovali chování, které je v rozporu s obecně přijímanou morálkou (a v podstatě i se základními lidskými právy). Po přestávce se okruh diváků nápadně zúžil. Dostali jsme se i k některým dalším otázkám, jakými jsou například tolerance či mezináboženský dialog. Živá debata pokračovala až do konce vymezeného času (tři hodiny). Rozloučení bylo přátelské.

Andrea Hudáková

DOBROVOLNĚ, NEBO Z DONUCENÍ?

Pravidelný zimní seminář londýnského centra INFORM, které působí při Londýnské škole ekonomie a politických věd, měl tentokrát téma okolností vstupu do nových náboženských hnutí. Jediným akademickým příspěvkem byla úvodní přednáška profesorky Eileen Barkerové, v níž shrnula jedno z hlavních témat své vědecké práce v oboru sociologie náboženství. Pokud by toto téma mohlo být řečeno jednou větou, zněla by asi takto: nelze popírat, že některá nová náboženská hnutí používají při svém náboru

Nové stránky Scientologické církve
<http://www.scientologie.cz/tisk>

Eileen Barkerová. Foto: Zdeněk Vojtíšek.

klamavých, manipulativních metod a že tyto metody jsou někdy velmi sofistikované, na druhou stranu je ale jasné, že ani ta neúčinnější metoda nepřiměje nikoho ke vstupu proti jeho vůli. Úspěšný nábor je tedy výslednicí spolupůsobení sil vnitřní motivace ke vstupu a vnějšího tlaku, který skupina na potenciálního konvertitu vyvíjí.

Celý seminární den (sobota 15. 11. 2003) pak byl věnován svědectvím o konverzích a popisu misijních a katechetických metod. Účastníci semináře slyšeli srdceryvnou stížnost, kterou pronesla matka konvertitky k Mezinárodním církvím Kristovým - zároveň ovšem z této stížnosti mohli docela dobře odhadnout motivy, které možná dceru k onomu radikálnímu rozchodu s její matkou vedly. O své konverzi vyprávěl britský muslim, druidská kněžka i členka Přátel západního buddhistického řádu. Zajímavá byla konfrontace projevu odpadlíka, který od dětství vyrůstal v Rodině, s mladým mužem s podobným dětstvím, který se ovšem naopak plně věnuje misii pro tutéž náboženskou skupinu. Sympatická schopnost sebereflexe a sebekritiky byla patrná z vystoupení posledních hostů - vedoucích dvou křesťanských misijních skupin.

Zdeněk Vojtíšek

JEŽÍŠ V ČESKÝCH KINECH

Po více než čtyřech letech vyvrcholila kampaň evangelikální misijní společnosti Nový život, která využívala hraný film Ježíš. Film se promítal ve 110 městech i venkovských

⇒ *Dokončení na další straně dole.*

ŠÓKÓ ASAHARA ODSOUZEN

TOKIO 27. února - K trestu smrti oběšením odsoudil dnes japonský tribunál Šókó Asaharu, zakladatele a duchovního vůdce sekty Óm šinrikjó, která provedla v roce 1995 plynový útok v tokijském metru. Nervový plyn sarin tehdy zabil 12 lidí a dalších 5500 přiotrávil. V dějinách terorismu má tak Óm šinrikjó neblahý primát - jako první uskutečnila atentát chemickou zbraní.

Tokijský soud vynesl rozsudek po osmi-letém soudním procesu, ale Asaharovi obhájcí se vzápětí odvolali k nejvyššímu soudu. (...) K trestům smrti bylo už dříve odsouzeno dalších 11 členů sekty, všichni se ale rovněž odvolali.

Osmačtyřicetiletý Asahara nese také odpovědnost za přípravu a provedení nejméně 15 vražd, dalších teroristických útoků, únosů nepohodlných osob a jiných zločinů. Zabíjení či unášení byli hlavně sami členové sekty, kteří z ní chtěli vystoupit nebo nějak zabránit její zločinné činnosti. Žalobci Asaharu označili za „nejodpornějšího zločince“.

Japonská veřejnost byla útokem šokována a zločin vzbudil na celém světě obavy ze snadnosti použití zbraní hromadného ničení. V týdnech následujících po útoku našla policie v sídlech sekty tuny chemikálií potřebných k výrobě sarinu, části střelných zbraní a důkazy o vývoji biologických zbraní.

Óm šinrikjó, jež se zprvu odvolávala na hinduismus a buddhismus, zahájila teroristickou činnost v první polovině 90. let, když Asahara a jeho společníci neúspěšně kandidovali do parlamentu. Základem víry se pak stalo tvrzení, že konec světa nastane

v roce 1997 a nový svět vytvoří jen skupina vyvolenců, náležejících k sektě.

K dosažení tohoto cíle bylo nutné zajistit dostatek zbraní a vyrobit účinný plyn, který měl být použit k útoku na nejvyšší instituce včetně císařského paláce. Sekta údajně připravovala i použití biologických zbraní se smrtícím virem Ebola. (...)

GIBSONOVO UTRPENÍ KRISTA

LOS ANGELES 22. února - Ještě před rokem by bylo nepředstavitelné přijít do nějakého hollywoodského studia a nabízet zde epos plný krve a s titulky pojednávající o smrti Ježíše Krista, který natočil muž bojující s vlastními démony a pronásledovaný kontroverzemi na každém kroku...

Namísto toho má Utrpení Krista, které Mel Gibson natočil za vlastních asi 30 milionů dolarů, ve Spojených státech premiéru 25. února v 2800 kinech. Distributoři přitom zvýšili počet kin z původních 2000, protože film vypadá jako zaručený kasovní trháč díky kulturní válce, která kolem něj propukla a v níž jde mj. o to, zda je antisemitský a zda jeho zobrazení Ježíše je historicky přesné. (...)

Někteří židovští představitelé se obávají, aby film nepovzbudil antisemitské pocity, protože v křesťansko-židovských vztazích neexistuje citlivější téma, než kdo je odpovědný za Kristovo ukřižování. (...)

Gibson tvrdí, že asi před deseti lety uvažoval o sebevraždě a jeho osobní problémy ho zavedly zpět k náboženství jeho mládí - k tradicionalistické katolické sektě, která odmítá některé reformy Vatikánu, jako sloužení mši v národních jazycích. (...)

MEŠITA V ORLOVÉ NEBUDE

OSTRAVA 25. února - Mešita v Orlové na Karvinsku stát nebude, rozhodli tak dnes na svém jednání radní města. Dohodli se totiž, že se ve městě neuskuteční žádný z plánovaných průzkumů veřejného mínění, který měl zjistit názor občanů na stavbu. ČTK to řekl starosta města Vladimír Farana.

Starosta předložil návrh na pozastavení všech plánovaných kroků po setkání s velvyslancem Saúdské Arábie v Praze Mansúrem ibn Chálidem ibn Abdalláhem Farhánem Saúdem. Velvyslanec totiž na společném setkání opakovaně zdůraznil, že neexistuje žádný saúdský projekt týkající se výstavby islámského centra v Orlové. (...)

EVROPA NA KŘIŽOVATCE

PRAHA 24. února - Současná Evropa se ocitla na významné křižovatce. Musí se rozhodnout, zda se stane mostem mezi Východem a Západem, nebo se rozpoltí, řekl dnes při své přednášce v pražském Karolinu kardinál Tomáš Špidlík. Třiaosmdesátiletý jezuitský duchovní a významný představitel českého katolického exilu (...) pokračoval v návštěvě České republiky. (...)

Špidlík Evropu přirovnal k Velké Moravě za vlády knížete Rastislava a zdůraznil, že se nachází na stejné křižovatce, jako její tehdejší slovanští obyvatelé. „Může se rozpoltit na východní a západní, nebo se naopak stát mostem mezi Východem a Západem,“ řekl Špidlík.

*Z informačního servisu ČTK
vybral a zprávy zkrátil Zdeněk Vojtíšek*

⇒ *Dokončení z předchozí strany.*

regionech České republiky. Téměř posledním místem promítání se ve dnech 12. - 27. února stala Praha.

Jak sdělil zástupce misijní společnosti Tomáš Chvojka, film vidělo asi 102 tisíc lidí mimo Prahu a asi 25 tisíc v Praze. Na organizaci se podílelo celkem asi 500 dobrovolníků z asi 40 spolupracujících křesťanských komunit. ■

Zdeněk Vojtíšek

JESUS REVOLUTION

Ve dnech 30. 12. 2003 - 3. 1. 2004 se v Praze konal mezinárodní festival „Youth of Europe“ křesťanské misijní organizace Jesus Revolution. Založili ji v Norsku roku 1997 Stephan a Anne Christiansenovi.

Ředitel festivalu Frode Ringnes (také z Norska) odhadl počet účastníků na šest set, z toho asi 30-40 z ČR. Za rok uspořádá tato organizace v Evropě asi 400 koncertů, na nichž se mladí lidé pomocí zpěvu a tance snaží předat své křesťanské poselství. Festival sloužil jako soustředění a příprava na tyto akce v následujícím roce. Organizace má asi 150 misionářů na plný úvazek. Během festivalu k nim přibýlo dalších asi padesát.

Jesus Revolution se nevěnuje jen misií, ale pro získané lidi tvoří i nové křesťanské sbory. Od ledna 2003 se v Praze schází sku-

pinka, z níž se má postupně stát další církevní organizace. ■

Zdeněk Vojtíšek

Modlitba při bohoslužbě organizace Jesus Revolution v Praze. Foto: Zdeněk Vojtíšek.

DINGIR 2003

Úvodníky

Vojtíšek Zdeněk, *Svobodné zednářství*, 1/03, str. 1; *Nový věk v Dingiru*, 2/03, str. 37; *Mezináboženský dialog*, 3/03, str. 73; *Náboženství a politika*, 4/03, str. 109.

Články

Bubík Tomáš, *Postmoderna a fundamentalismus*, 2/03, str. 38-40; **Hanuš Jiří**, *Náboženství a jeho vitalita*, 4/03, str. 110-113; **Humpl Lukáš**, *Svědkové Jehovovi a civilní služba*, 1/03, str. 4-6; **Mendel Miloš**, *Velvyslanci křesťanského sionismu*, 1/03, str. 2-3; **Prázný Aleš**, *Fundamentalismus jinak*, 3/03, str. 74-75; **Spousta Jan**, *Sčítání lidu a náboženství*, 2/03, str. 41-42; **Štampach Ivan O.**, *Abrahamovská ekuména*, 3/03, str. 76-77; **Velechovský Petr**, *Velké malé změny*, 1/03, str. 7; **Vojtíšek Zdeněk**, *Waco změnilo svět*, 2/03, str. 43

Z domova

Brzobohatý Lukáš a **Štursa Lukáš**, *Neposlouchání dětí Ježíšovy*, 1/03, str. 9-11; *Nezpytatelné cesty Páně*, 4/03, str. 117-119; **Floss Karel**, *Světový étos u nás*, 3/03, str. 83; **Kořínek Martin**, *Guru přijde nakonec*, 1/03, str. 12; *Dýka, kříž a prorocství*, 4/03, str. 115-116; **Koubek Jiří** a **Novotný Tomáš**, *Svět v bodě obratu*, 3/03, str. 81-82; **Mrázek Miloš**, *Rozkol kvůli svěcení*, 4/03, str. 113-115; **Novotný Tomáš** a **Koubek Jiří**, *Svět v bodě obratu*, 3/03, str. 81-82; **Štursa Lukáš** a **Brzobohatý Lukáš**, *Neposlouchání dětí Ježíšovy*, 1/03, str. 9-11; *Nezpytatelné cesty Páně*, 4/03, str. 117-119; **Zlatník Čeněk**, *Slovo o Waldorfské pedagogice*, 2/03, str. 44-45.

Zahraničí

Matulík Rostislav, *Dobří zednáři i anglikáni*, 1/03, str. 15; **Mrázek Miloš**, *Harry Potter posvěcen?*, 1/03, str. 13; *Summum Bonum*, 3/03, str. 79-81; **Novotný Tomáš**, *Vstřícnost nesmrtnosti*, 1/03, str. 14; **Šíma Pavel**, *Ekumenický institut Hanse Künga*, 3/03, str. 78-79; *Nekonečné noční volání*, 4/03, str. 119-121.

Témata

Barrett David V., *Původ svobodných zednářů*, 1/03, str. 20-22; **Čechurová Jana**, *Svobodné zednářství a česká společnost*, 1/03,

str. 24-25; **Čejka Marek**, *Náboženství a politika v Izraeli*, 4/03, str. 132-134; **Heelas Paul**, *Oslava vnitřního Já*, 2/03, str. 49-51; **Hošek Pavel**, *Hans Küng a dialog náboženství*, 3/03, str. 89-93; **Jurečka Zbyněk**, *Vodnářské spiknutí po dvaceti letech*, 2/03, str. 57; **Matulík Rostislav**, *Zlo uvnitř, zlo vně*, 4/03, str. 126-127; **Mendel Miloš**, *Islám a politika*, 4/03, str. 130-131; **Neumann Jakub**, *Angažování pro svět*, 4/03, str. 134-135; **Pospíšil Ctirad V.**, *Křesťané v dialogu*, 3/03, str. 93-94; **Příhoda Petr**, *Římská církev a zednáři*, 1/03, str. 22-23; **Přichystal Aleš**, *Kultura a trh New Age*, 2/03, str. 54-56; **Semín Michal**, *Kritičtí k dialogu*, 3/03, str. 95-97; **Schneider Jiří**, *Lze ohněm hasit požár?*, 4/03, str. 122-123; **Smolen Štěpán**, *Politika před tváří Boží*, 4/03, str. 124-126; **Šiler Vladimír**, *Co nového o Novém věku?*, 2/03, str. 52; **Štampach Ivan O.**, *Bratrstva růžového kříže*, 1/03, str. 8; *Uzavření, ale nikoli tajní*, 1/03, str. 16-19; *Časopis pro Nový věk*, 2/03, str. 53-54; *Mezináboženská vztahy*, 3/03, str. 84-88; **Vavroušková Stanislava**, *Bojovní hinduismus*, 4/03, str. 128-129; **Vojtíšek Zdeněk**, *Hnutí Nového věku*, 2/03, str. 46-49.

Rozhovor

Dvořáková Martina, *Pro sebe i pro lidstvo*, rozhovor s Tomášem Srbem, 1/03, str. 26-28; **Hošek Pavel**, *S pořádně odřenou kůží*, rozhovor s Tomášem Halíkem, 3/03, str. 97-101; **Kořínek Martin** a **Koubek Jiří**, *Jsem pozitivní ostrůvek*, rozhovor s Vlastimilem Markem, 2/03, str. 60-63; **Koubek Jiří** a **Kořínek Martin**, *Jsem pozitivní ostrůvek*, rozhovor s Vlastimilem Markem, 2/03, str. 60-63; **Vojtíšek Zdeněk**, *Kořen, kotva, identita*, rozhovor s Jiřím Šedivým, 4/03, str. 136-137.

Recenze

Fárek Martin, *Sociologie náboženských hnutí*, 2/03, str. 66-68; **Kořínek Martin**, *Potřebnou knihu poškodil ďábel*, 2/03, str. 66; **Křivohlavý Jaro**, *Víra a zdraví*, 4/03, str. 138; **Mrázek Miloš**, *Americká politika a náboženství*, 4/03, str. 138-140; **Novotný Tomáš**, *Svár bratří v domě izraelském*, 1/03, str. 30; **Remeš Prokop**, *Pozor; esoterika*, 1/03, str. 30; *O Mesiášových převrácených*, 3/03, str. 102-103; **Štampach Ivan O.**, *Potřebná příručka s chybami*, 3/03, str. 103.

Zprávy

Halfar Lukáš, *Pardubická konference o fundamentalismu*, 1/03, str. 31; *Slované vítali Jarovíta*, 3/03, str. 104; *S tebou, láska, kvete láska*, 3/03, str. 104-105; *Konec světa až roku 2012*, 4/03, str. 141; **Kořínek Martin**, *Spíše reklama než nové informace*, 1/03, str. 31; *Bludné balvany 2002: Gott jen bronzový*, 2/03, str. 68-69; *Svědkové Jehovovi vs. Remeš*, 3/03, str. 104; **Matějka Daniel**, *Výstava o zednářích*, 1/03, str. 31; **Štursa Lukáš**, *Moderní člověk a náboženství*, 4/30, str. 141; **Vojtíšek Zdeněk**, *Ministerstvo otevírá brány*, 2/03, str. 69; *Centrum scientologie také v Brně*, 4/03, str. 141.

Reflexe

Hudáková Andrea, *Nový věk není tak nový*, 3/03, str. 105-107; **Kuříková Veronika**, *Maria inspirující*, 1/03, str. 34-35; **Naqvi Zuana**, *Mé islámské manželství*, 1/03, str. 33-34.

Reportáž

Přichystal Aleš, *Není Nový věk jako Nový věk*, 2/03, str. 58-59.

Slova

Štampach Ivan O., *Předchozí a další životy v jednotlivých duchovních směrech*, 2/03, str. 64; **Vojtíšek Zdeněk**, *Milenialismus a New Age*, 2/03, str. 64.

Úvaha

Novotný Tomáš, *Deset let poté*, 2/03, str. 65; **Pospíšil Ctirad V.**, *Sebevražedný terorismus - příklad deviantní politizace náboženství*, 4/03, str. 140-141.

Fejeton

Nosková Věra, *Strihneme si převtělení?*, 2/03, str. 70-71.

Sestavila Johanka Vojtíšková.

NA PŘÍŠTĚ

Statistiky bývají ošidné, ale patrně je možné se shodnout na tom, že nejrychleji rostoucí církví u nás je Pravoslavná církev. Ačkoli má u nás velkou tradici,

pravoslavné křesťanství

vlastně známe velmi málo. Příští číslo Dingiru se pokusí tento deficit snížit.

Křesťansko-buddhistická setkání na „nejnižší úrovni“

POTŘEBUJEME TOHO DRUHÉHO

Petr Klásek

V říjnu 2003, v prostorách Centra volného času Ulita v Brně jsme se sešli - křesťané a buddhisté, abychom spolu jeden víkend seděli v meditaci, mlčeli, rozjímali, připravovali a jedli společné jídlo, naslouchali si a odpovídali na otázky. Setkání pořádala zenová škola Kwan Um. Jako lektori přijali pozvání katolický kněz, fr. Romuald Štěpán, Rob O. P., z řádu dominikánů, a zenový učitel, mnich Čong An Sunim z Maďarska. Nebylo to žádné oficiální setkání, spíš setkání na „nejnižší úrovni“. Předcházely mu dvě menší, soukromější setkání v předchozích dvou letech. Doufám, že se nám letos podaří i pokračování, protože zájem trvá.

Chtěl bych popsat, jak jsme začali. Moje inspirace nebyla nijak akademická, vyšla ze situací běžného života a asi nejdříve ze vztahů, týkajících se vlastní rodiny. Kdybych měl začít úplně od začátku, s bratry křesťany jsme se zblízka potkali na seminářích YMCA „Manželská setkání“. V té době jsem již byl studentem zenu. Velmi přátelský, čistý a samozřejmý přístup těchto lidí ke mně a k mé manželce hodně pomohl našemu manželství. Zde získané přátelské vazby později vedly k tomu, že má žena a děti přijali svátost křtu a i přímo tam, kde žijeme, jsem mezi křesťany našel přátele a možnost sdílet se s mnoha lidmi, kteří mi byli blízcí podobně jako společenství zenové školy.

Také samotná zenová škola a praxe mi jasným způsobem dávaly směr. Zen je vlastně o pochopení podstaty všeho, kladení si „velké otázky“. Když jsem se blíž seznámil s křesťanským učením, měl jsem tedy velkou otázku (stále ji mám). A když jsem se pak začal nesměle doptávat některých učitelů školy, zda zenová centra ve světě, v nichž působí, nějak komunikují a spolupracují s bratry křesťany, dostalo se mi lehce udivené odpovědi ve stylu „samozřejmě, že ano“.

Takže jsme šli do toho. Celá idea se uskutečnila především skrze přátele, křesťany i buddhisty, žáky a učitele školy, které to prostě zajímalo a byli ochotní na tom pracovat. Při tvorbě programu mi asi nejvíc pomohl můj rodný bratr Martin, hlavně rozhovory a hledáním optimální formy. S P. Norbertem, O. Carm, jsme konzultovali a spolupřipravili první dvě setkání - první for-

mou několikadenního vandru v Rychlebských horách, druhé jako víkend v penzionu v Jeseníkách. Tomu ovšem předcházelo mnoho menších a větších setkání, rozhovorů na téma „v co vy buddhisti vlastně věříte“ z jedné strany, případně „s téma křesťanama se fakt dá bavit?“ z druhé strany.

Průběžně a nejdůkladněji mne asi inspirovalo zakoušení něčeho, co je dnes už spouště lidí nepřístupné, totiž blízké a přátelské soužití s řeholní komunitou. Farnost v Olomouci-Hejčíně je pod správou konventu řádu karmelitánů, máme to docela blízko. Nemohu také zapomenout na komunitu Blahoslavenství v Dolanech u Olomouce, kde jsem se hodně naučil o sdílení a vzájemné podpoře. Pokud bych tedy měl pojmenovat podstatu toho, co mne inspirovalo, určitě by jí byl blahodárný vliv opravdových, živých a otevřených společenství, komunit - buddhistické a několika křesťanských - a vztahů s lidmi, s kterými jsem se setkal.

Po prvních pokusech jsme tedy měli před sebou úkol vytvořit formu „velkého“ setkání pro veřejnost. Na pozvánce bylo jako program uvedeno: Společná práce - dozvědět se něco o sobě. Předpokládám, že když se něco dozvím o druhých, dozvím se ve skutečnosti i něco o sobě. A když se něco doopravdy dozvím o sobě, dozvím se něco i o druhých. Protože víme, jak umí slova vzdalovat od skutečnosti, když není pochopena jejich podstata, dali jsme důraz na mlčení. Hledali jsme formu duchovní praxe, tedy práce, kterou můžeme dělat spolu. Nebo jsme spíš vylučovali to, co by mohlo být zavádějící.

Oslovili jsme potenciální učitele, lektory setkání. Buddhistický mnich a učitel zenu Čong An Sunim s účastí souhlasil. Hledání katolického kněze, který by byl ochotný jít do takové akce, trvalo trochu déle, nikoliv však pro neochotu oslovených, spíš z důvodu zaneprázdněnosti. Dominikán fr. Romuald byl ochoten přednést účastníkům katechezi o Kristu, odpovídat na otázky a být celý víkend s námi (když jsem ho ujistil, že nemusí nic vědět o buddhismu a o zenu). Zapojil se také do rozpravy o formě setkání. Uviděli jsme tak, že naše společné setkání se zakládá na ontologické důstojnosti každé lidské osoby. Setkáváme se tedy jako lidé a to je onen společný základ setkání dialogu lidí, i když jsou zde nutně odlišné náboženské přístupy.

Rozhodli jsme se tedy pro společné tiché sezení, rozjímání, tak jak je praktikováno v křesťanství i v buddhismu. Výklad, promluva spolu s otázkami a odpověďmi je také v zenové škole běžná. Celý program jsme v podstatě upravili ze zavedené formy meditačních soustředění. Až na to, že tu byli učitelé dva (fr. Romuald po dobu víkendu laskavě přijal tento titul), a že v neděli ráno byla sloužena mše svatá.

Na setkání nás bylo dohromady dvaadvacet. Přítomní buddhisté byli většinou nějak spojeni s školou Kwan Um. Bratři křesťané byli většinou katolíci, ale i protestant se našel. Pokud si vzpomínám, po celou dobu jsme se obraceli na všechny účastníky bez rozlišení a všichni chtěli absolvovat celý program. Použili jsme některé formy (při jídle, při svolávání), které se používají v zenové škole pro zjednodušení činnosti a kvůli mlčení. Dobrovolníci pomáhali připravovat jídlo, které jsme jedli společně v atmosféře korejské zenové kultury. Co bylo potřeba, bylo průběžně vysvětlováno a překládáno do angličtiny nebo češtiny. Při sezení někteří rozjímali nad Písmem, někteří praktikovali zazen. V průběhu soboty měli řeč oba učitelé, dopoledne mluvil Čong An Sunim o zenu a zenové praxi, odpoledne fr. Romuald o přirozeném poznání toho, jemuž všichni říkají Bůh - podle cest k důkazům Boží existence sv. Tomáše Akvin-

Romuald Štěpán.

ského, a o Vtělení a Církvi na základě dokumentu Dominus Iesus.

Oba po své řeči odpovídali na otázky, potom jsme se ale vrátili k mlčení, které vlastně trvalo od pátku večera do soboty večer. Po té byl již neformální program, až na rozjímání a mši svatou v neděli ráno. Došlo tedy i na rozhovory a diskuse. Vše ukončil slavnostní oběd.

Myslím, že je velmi důležité, že jsme spolu napřed mlčky pracovali, jedli, potkávali se, a teprve potom mluvili a diskutovali. Také jsem si jistý, že atmosféru setkání zásadně ovlivnili oba učitelé. Byli s námi tak láskyplným, pravdivým a otevřeným způsobem, že to nemohlo nezapůsobit. Musím říct, že jeden a půl dne sezení a rozjímání, víceméně bez pohybu a mlčky, i když s přestávkami, je těžká práce. Tu práci jsme dělali všichni spolu a nebyla bez výsledku.

Ke konci akce byli všichni požádáni, aby nějak vyjádřili své pocity z této akce, pokud chtějí. Většina chtěla. Můj bratr zdvihl obě ruce, obrátil je dlaněmi s roztaženými prsty k nám a zlehka se dotkl palci obou rukou. A řekl: „Je to, jako by se teď miliarda katolíků a stamiliony buddhistů v tomto bodě láskyplně dotkly“.

Pro mne osobně bylo velmi vzrušující spolupřítomnost něčeho takového. I když ovládám jen svůj rodný jazyk, často jsem se cítil jako tlumočník mezi lidmi, kteří mluví sice stejným jazykem, ale význam slov a mnohé skutečnosti pojmají různě. Bylo to zajímavé, a taky jsme se dost nasmáli. Hodně jsem se ptal po smyslu toho všeho. Přišlo mi, že každý z těch, kdo přijal pozvání k tomuto setkání, včetně mne, měl svůj důvod, svoji velkou otázku, kterou potřeboval pochopit. Zvláštní je, že k tomu potřeboval toho druhého, potřeboval se s ním opravdu setkat. My jsme pro to jen připravili prostor, a dokud to bude mít smysl, chceme v této iniciativě pokračovat. Myslím, že každý může mít ve svém životě svá setkání, chce-li a má-li k tomu odvalu.

Další informace

<http://www.op.cz>,
<http://www.op.org> - české a centrální stránky Řádu bratří kazatelů (dominikánů);
<http://www.kwanumzen.cz>,
<http://www.kwanumzen.org> - české a centrální stránky zenové školy Kwan Um.
 Zvukový záznam rozhovorů obou učitelů je možné pořídit na adrese:
http://op.cz/download/romuald_18_10_2003.wav;
http://op.cz/download/chong_18_10_2003.wav

Jóga v denním životě pracuje pro mezináboženský dialog

PRO MÍR A HARMONII

Jan Lajka

25. října 2003 se v Praze konala mezinárodní konference s názvem „Jak může každý z nás přispět k míru a harmonii ve světě“.

Konferenci pořádala společnost Jóga v denním životě u příležitosti třiceti let působení v ČR ve spolupráci s dalšími organizacemi jako je Výbor dobré vůle Nadace Olgy Havlové, Nadační fond Klíček, Česká hinduistická náboženská společnost, Židovská komunita Bejt Simcha, Českobratrská církev evangelická a další. Iniciátorem konference byl paramhans svámí Mahěšvaránanda, hinduistický mnich a duchovní mistr, který vytvořil systém Jóga v denním životě.

Svámí Mahěšvaránanda je autorem několika humanitárních projektů zaměřených např. na vzdělávání chudých indických dětí, zlepšení postavení žen v indické společnosti či zúrodnění pouštních oblastí indického venkova. Aktivně se také účastní dialogů mezi náboženstvími a projektů, které se snaží nacházet společnou cestu vedoucí k míru a trvale udržitelnému rozvoji lidstva.

Konference se zúčastnilo asi 600 českých i zahraničních delegátů. Svě příspěvky předneslo 15 řečníků. Výtěžek konference byl rozdělen mezi tři neziskové organizace – Výbor dobré vůle Nadace Olgy Havlové, nadační fond Klíček a projekt Gjánputra, který financuje vzdělávání chudých indických dětí.

Konference byla v dopolední části zaměřena na představení různých projektů

z oblasti sociální, humanitární a ekologické a na prezentaci příspěvků s tématy filozofie, náboženství a mezilidských vztahů. Cílem bylo inspirovat veřejnost širokou sbírkou příkladů konkrétní pomoci, které přímo či nepřímo přispívají k vytváření míru a harmonie v mezilidských vztazích a v celém světě.

Večerní program byl dialogem zástupců různých náboženství, zejména křesťanské, židovské, buddhistické a hinduistické tradice. Jednotliví řečníci hovořili o praktické aplikaci víry v každodenním životě člověka tak, aby výsledkem bylo naplňování poselství míru, které je přítomné ve všech věroukách.

Z rozhovoru

Paramhans svámí Mahěšvaránanda:

Při snaze o dosažení míru začněte u lidí ve svém okolí. Buďte s nimi v míru. Vytvářejte v sobě porozumění a odpuštění... Nemůžeme vinit ostatní - všichni společně jsme příčinou bojů. Nenávidět bychom měli činy, nikoliv lidi... Abychom přinesli mír světu, musíme nejdřív vytvořit mír uvnitř sebe sama. Světový mír bude v našich rukou tehdy, když ho uskutečníme ve svém srdci a ve své mysli.

Prof. PhDr. Jaroslav Váček, Csc.:

Aby člověk mohl rozdávat štěstí, musí ho nejprve najít sám. Aby mohl rozdávat harmonii, musí harmonii nejprve uskutečnit sám. Praktický návod, jak by člověk s minimálním výdajem energie a času mohl přispět ke své vlastní kultivaci a skrze vlastní kultivaci také ke kultivaci a harmonii svého okolí, vidím v meditaci, v každodenním spočinutí v tichosti.

Taňa Fischerová:

Já vidím naději jedině v občanském principu. V tom, že my všichni nebudeme pro-

Křesťansko-buddhistické setkání v Brně. Foto: Vladimír Volráb.

⇒ *Dokončení na další straně dole.*

V rubrice „reflexe“ uveřejňujeme též názory, které nemusejí zcela vyjadřovat stanovisko redakce.

KONTROVEZNÍ JÓGA NAPOSLEDY

V reakci na dopis čtenáře J. Vlasáka otištěný v minulém čísle, který se týkal článku Jóga v naší zemi z Dingiru 4/2002, nás požádal výbor Sdružení učitelů jógy o zveřejnění dopisu svého předsedy Janu Vlasákovi. Redakce, výbor Sdružení učitelů jógy ani autoři článku Jóga v naší zemi nehodlají v této diskuzi pokračovat.

redakce

Milý Jene,

tvůj článek mne zaujal, nikoliv však proto, abych se vehementně opřel do vyvracení tvých názorů a tvých pravd. Každý svobodný člověk má právo vyslovit svůj náhled podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, pakliže je mu dán prostor. Je zcela na tobě, na tvých zkušenostech a záměrech, jakým směrem a v jaké podobě chceš pracovat pro šíření jógy.

Neodvažují se a je mi zcela cizí hodnotit či kritizovat jakoukoliv činnost, cítím-li, že je ku prospěchu lidských bytostí v nejbližším slova smyslu. Je však mou mravní povinností ozývat se na vyslovené hrubé ne-

⇒ *Dokončení z předchozí strany.*

padat pasivitě a pocitu „to nemá cenu“, ale že naopak budeme aktivně hledat, kde můžeme ve svém okolí pomoci, ať už je to, když má někdo zájem o ekologii nebo zahrádkářství, tak v tomto oboru anebo v jakémkoli jiném. Čili to občanství, to spojování se vzájemně po občanské linii, je pro mě nesmírně významné.

PhDr. Jiřina Šiklová, CSc.:

Tolerance je podle mého názoru trošku málo. Tolerance znamená, že budu snášet toho druhého a jeho odlišnost, ale já se

Ze zakulisí konference: člen židovského pěveckého sboru při Bejt Simcha, Dr. Michael Duschinsky (rabín Bejt Simcha), evangelický farář Svatopluk Karásek, dnes již zesnulý římskokatolický farář Msgr. Jiří Reinsberg.
Foto: Hana Rysová.

pravdy, psané nebo řečené kdekoli a kým-koliv. I když se přesvědčím důkladným prozkoumáním o skutečnosti, která není v souladu se stavem věcí vyřčených, vydávám to za svůj názor a nikoliv za obecně platnou pravdu. Asi mne k tomu vede delší duchovní praxe, která má málo společného s tebou vtipně vyjádřeném duc-hovnem. Když už mne okolnosti nutí vyslovit se k věci, které nemám 100% zažity a probrány z více pohledů a nejsem si jist, že svým výrokem někomu neublížím, zdůrazňuji, že pohled je jen a jen mým osobním názorem a připouštím, že se mohu mýlit. Určitě nebylo tvým záměrem - jsi přeci dobře znalý základních principů jógy - očernit či pošpinit tebou popsanou praxi udílení osvědčení učitele jógy. Sdružení není oprávněno udělovat komukoliv osvědčení o kvalifikaci rozhodující o tom, zda má právo jógu vyučovat či nikoliv. Skupina lidí, kteří se sdružují v občanském sdružení profesního charakteru, je se skupením různých jógových škol s jejich vlastním programovým obsahem.

A asi bych jako předseda měl vědět o tom, jakým způsobem naše nezisková a žádnou institucí nedotovaná organizace hospodaří. Prádelny ani čistírny neprovo-

domnívám, že je potřeba jít dál - k pluralismu. Totiž k tomu, abych já ocenila, že ten druhý a jeho odlišnost má velkou hodnotu. Tolerance je pouze pasivní přijetí. Problém přijetí toho druhého, tedy multikulturality, závisí na tom, zda jsme si sami sebou jisti. Pokud se cítíme ohroženi názorem druhého, vylučujeme jej. Stáváme se netolerantními, neuznáváme pluralismus názorů, a snažíme se o exkluzi - vyčlenění toho druhého. Ale současná společnost, má-li přežít, musí být inkluzivní - vtahující ty druhé do svého středu. Přijetím druhých jako odlišných, ale současně také vlastní sebejistotou, chráníme svoji kulturu a demokratické principy. Buďme si sami ve svých názorech jisti a ctěme názory druhých.

zujeme ani nevlastníme. Je skutečností, že za téměř 14 let existence Sdružení se nemůžeme pochlubit výraznými úspěchy v budování kapitalismu, socialismu či nějakého dalšího -izmu, a ani není naším posláním budování organizace s cílenou výchovou oddaných českých jogínů ozdobených mistrovskými vavříny. Podobnou strategii přenecháme jiným organizacím, chtějí-li se jí věnovat. A mohu tě ujistit, že nejsem v žádném případě proti takové organizaci, ani v nejmenším, zle zaujat a nebudu ji kritickými výroky do jejího programu zasahovat. Přeji všem lidem dobré vůle příjemné místo na Zemi osvětlené Sluncem poznání.

Přeji ti z celého srdce jasný pohled na svět a klid v duši.

V Praze dne 2. 2. 2004

*Mirek Rotrekl,
předseda Sdružení učitelů jógy*

DINGIR

časopis o současné náboženské scéně

7. ročník

Číslo 4/2003 vychází 22. března 2004.

Vydává DINGIR, s.r.o.,
Nádražní 17, 150 00 Praha 5
tel.: 257 32 14 14; fax: 2 57 31 46 46
e-mail: dingir@dingir.cz
internet: www.dingir.cz

Šéfredaktor:
Zdeněk Vojtíšek
tel.: 257 31 46 46
e-mail: vojtitsek@dingir.cz

Redakční rada:
Martina Dvořáková, Martin Kořínek,
Jiří Koubek, Miloš Mrázek,
Tomáš Novotný, Prokop Remeš,
Ivan O. Štampach.

Grafický návrh: Richard Bobůrka
Zlom: Zdeněk Vojtíšek
Osvit: CDS - Petr Jandík
Tisk: VS ČR, Praha 4

Cena: 39,- Kč

Objednávky a urgence:
SEND - předplatné
U Továren 1/770, 100 00 Praha 10
tel: 272 706 206; 272 706 213;
272 706 214; 272 706 218
e-mail: administrace@send.cz
http://www.send.cz

ISSN: 1212-1371

Registrace:
MK ČR 7943 z 30. 3. 1998

V rubrice „dopisy“ uveřejňujeme též názory, které nemusejí zcela vyjadřovat stanovisko redakce.

PROČ DINGIR

Některé starověké jazyky měly zajímavý zvyk, který spočíval v tom, že do psaného textu vkládaly tzv. ideogramy. Byly to značky, které předjímaly vlastnosti následného slova. A tak se např. v klínopisných textech vkládal před každou věc ze dřeva (např. strom, ale i stůl nebo židli) znak pro dřevo. Před rybníky, řeky apod. se vkládal znak pro vodu atd. Podobně existoval i zvláštní znak, který se musel napsat před jméno jakékoli božské bytosti nebo boha. Této značce, upozorňující na božskost toho, co bude následovat, se většinou říká podle starého sumerského označení pro boha, DINGIR. Toto slovo je pak zároveň i pravděpodobně vůbec nejstarším označením pro božskou bytost, jaké známe.

Zajímavé je, že klínový znak, který se jako označení DINGIR používá, je ve skutečnosti obrázkem hvězdy, která představuje směr, k němuž člověk hledí a k němuž se upíná. Znak DINGIR se tak může pro nás stát symbolem jistě nezanedbatelného rozměru lidství, který hledá něco, co ho přesahuje, na čem se může orientovat a k čemu může směřovat. Tato lidská touha nachází nejrozmanitější podoby v nejrůznějších kulturách a sociálních skupinách. A tak i v naší současné společnosti se setkáváme s desítkami nejrůznějších náboženských a pseudonáboženských skupin, jež jsou výrazem tohoto rozměru člověka.

Chtěli bychom se tedy rozhlížet kolem sebe, pozorovat tuto náboženskou scénu a zamýšlet se nad tím, kdo nebo co je DINGIREm těch, kdo se k těmto skupinám hlásí, jak právě jejich DINGIR ovlivňuje jejich život a jaké formy jejich cesta za tímto cílem nabývá. Časopis DINGIR by tak měl pomoci porozumět oblasti, která je od pradávna neodmyslitelnou součástí života lidstva, a přesto zůstává pro mnohé nezmapovanou krajinou.

tn

POZVÁNÍ A KONTAKTY

Další veřejné semináře Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů: **22. 4. 2004** a **20. 5. 2004** vždy od 17,30 h. v Pastoračním středisku při Arcibiskupství pražském, Kolejní 4, Praha 6. - Témata seminářů nebyla do uzávěrky známa. Další informace na adrese Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů.

Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů, Nádražní 17, 150 00 Praha 5, hodiny pro veřejnost: čtvrtek 15,30 - 17,30, tel/fax: 257 31 46 46, e-mail: sssnns@volny.cz, internet: www.sekty.cz.

Fotografie na obálce a na str. 1 Jaroslav Balvín.

Hnutí Hare Krišna v Praze uspořádalo v pátek 23. 1. 2004 v kostele Jana Křtitele Na Prádle koncert (ne)tradiční indické hudby, skupiny Čintámaní. Součástí programu byla DVD projekce o řece Ganze a vegetariánské pohoštění. Foto: Prijakriti dás.

Znáte ho?

Poznejte člověka,
který změnil běh dějin.

Film **JEŽÍŠ**

Nečekaný úspěch zaznamenal v Praze film Ježíš. Ke zprávě na str. 31-32.

Možná nejzajímavější část Dnů otevřených dveří v pražském ústředí svědků Jehovových: rekonstrukce ilegální tiskárny z doby vlády komunistů. Ke zprávě na str. 30. Foto: Petr Vínš.

Zenový učitel Čong An Sunim a katolický kněz Romuald Štěpán při křesťansko-buddhistickém setkání. K článku na str. 34-35. Foto: Vladimír Volráb.

SAR MURDARDE LE ŠTEFANOS

⁵⁴Sar oda o anglune šerale šunde, chanas pro Štefanos bari chol'i, chol'atar kikidenas o danda. ⁵⁵Jov - e Svato Vod'i andre peste - hazdña o jakha upre u odoj dikhl'a Devlíkano Baripen; dikhl'a the le Jezus, sar ter'dol paš o čačo vast le Devleskero. ⁵⁶Phend'as avka: „Me dikhav o Uripipen phundrado, le Čhas manušanes, sar ter'dol paš le Devleskero čačuno vast.“ ⁵⁷Akor ačhile zorales te gravčinel u thovenas penge o angušta andro kana. Savore pejle pre leste ⁵⁸u tradenas les pal o foros, bo les odoj kamenas te murdarel barenca. Oladžene, so odoj esas, dine pengere gereki, kaj len te vartinel o terno čhavo, so pes vičinlas Saul. ⁵⁹Sar čhivenas bara pro Štefanos, jov pes mangelas kijo Del: „Raja Jezu, le miri vod'i!“ ⁶⁰Pal'is pejl'a pro khoča u vičind'a phundrade kirleha: „Raja, bister lengero bezech!“ Avka phend' u mu'fa.

„Jak zabil Štěpána“,
úryvek z romsko-
českého vydání
Skutků apoštolů,
z řečtiny

do východoslovenského dialektu romštiny
přeložili Vladimír Oláh a Ivana Kultová,
ilustroval Juraj Horváth,
vydalo nakladatelství G plus G, Praha 2000.

JAK BŮH ROMOVI VYNAHRADIL KRÁVU

Byl jeden farář. Ten farář kázal každou neděli, že když mu někdo přinese kozu, husu, slepici, krávu, Pánbůh že mu to stokrát vynahradí. Lidé nosili farářovi kozy, husy, slepice, krávy a čekali, až jim to Pánbůh stokrát vynahradí.

Rom přijde domů, povídá: „Ženo moje, odvaž krávu, dovedu ji farářovi.“ A farář už měl devětadevadesát krav.

Žena pláče: „Muži bláznivá, jakpak užijeme děti?“ Měli jich patnáct.

„Jen se neboj, ženo moje, Pánbůh nám tu krávu stokrát vynahradí. Farář to povídal.“ A už vede krávu na faru.

Druhý den se pase Romova kráva s farářovými, farář jich má už sto. Romova kráva vpředu, ostatní za ní. Romova kráva na louku, ostatní za ní, ona k potoku, ostatní za ní. A večer Romova kráva k Romově kolibě, devětadevadesát krav jde za ní.

Rom volá: „Ženo moje, děti, seberte všechny provazy, co jich doma máme, přivažte krávy, kam se dá. Pánbůh nám stokrát vynahradil krávu.“

Farář běží k Romovi, křičí: „Jak se opovažuješ, cikáne, jak se opovažuješ krást moje krávy!“

Rom povídá: „Nekázal jsi, faráři, že kdo ti dá kozu, krávu, slepici nebo husu, tomu to Pánbůh stokrát vynahradí? A nevynahradil mi Bůh stokrát moji krávu?“

Co může farář dělat? Jde domů a pláče. Rom jestli neumřel, žije dodnes.

JAK ŽIDI BILI PÁNABOHA

Tak poslouchej, byl jeden Rom, šel do kostela na kázání. Ale chodil jen jednou do roka, na Velký pátek. Přišel právě, když kněz kázal gádžům, jak Židi bili Pánaboha. Rom si myslí: Kvůli čemu ho mohli bít? Cožpak něco ukradl?

No, příští rok jde Rom zase do kostela, farář káže, jak Židi bili Pánaboha. Povídá si Rom: To snad není možná!

Třetí rok jde Rom znovu do kostela a zase to kázání o Židech. Povídá Rom: Počkej, já vás naučím! Už tři roky bijou Pánaboha.

Přijde domů, popadne klacek, jde do vesnice, kde najde Židy, malé, velké, tluče, kam uhodí, tam uhodí. Židi prosí, aby už přestal. Dobrá, přestal, a co neudělali Židi, jdou za soudcem. Za dva, za tři dny dostane Rom papír, aby se dostavil na soud. Židi taky.

Soudce vyskočí: „Tak a ted' pověz, cikáne, proč jsi ty lidi bil!“

„Proč oni bili Pánaboha!“

„To přece nejsou tihle Židi, co ho bili!“

„Kdo teda?“

„Jejich předci.“

„Však já je bil po předku. Po zadku i po předku.“ „

„Ty jsi hlupák, cikáne, předci to je jako pokolení.“

„Já je bil i po kolenech.“

Soudce nato: „Jděte domů! Všichni! Ještě abych srovnával Židy s cikány!“

Rom příště do kostela radši nešel.

JAK SE ROM CHTĚL OBĚSIT

Byl jeden Rom. Měl spoustu dětí, k jídlu nic, děti pláčou hladý.

Povídá Rom ženě: „Jdu do lesa.“

„Co tam budeš dělat?“

„Oběsím se.“

Koupil provaz, jde do lesa, chce se pověsit, ale provaz byl shnilý, rup a Rom je na zemi. Volá: „Ženo moje, ženo moje, vidíš, jací jsou ti gádžové psi! Nedopřejí člověku ani, aby se oběsil. Prodají shnilý provaz, spadneš na zem, div se nezabiješ!“

Pak šel domů, žije se ženou a dětmi krásně, a jestli neumřeli, žijou dodnes.

Z knihy „Romské pohádky“.

Sebrala a přeložila Milena Hübschmannová, Odeon, Praha 1973.